

Luk Luk beleñ Yesu niñ yitiñ mere iginj kayyiñ

Yesu niñ yitiñ mere fudinde Luk beleñ Tiofilus hitte kayyiñ

¹⁻² Be, doyañ al Tiofilus, nebe Yesu niñ momoñ gireñ tihim. Be, al kurabe Yesu beleñ meteñmiñ miñ urde meten teñbe kuñ kuñ pasi iryin goyen yenja dilinde wor po keneñ hinhan geb, asanđe goyen kayamiñ. Irde kamebe al kura yeñ niñ tagalde tukuñ hinhan mar gore wor baranjmiñ asanđe kayamiñ. Munañ kurabe mohonđe tagalamiñ. Al budam hoyañ wor gwahade forok yiyyen yirin goyen neñ hitte forok yekeb daha mat kura basañ heñ tagalniñ yeñ kurut yeñ hinhan, irde gayenter wor gwahade po teñ hañ. ³ Niñgeb nebe daha mat mat kuñ Yesu go forok yirin, irde gor mat kuñ mata teñ meten teñ hinhan kurun goyen tumñañ nigen keñkela utma teñ tukumiñ. Irde nigen bebak teñbe ge wor ne nurmiñ gwahade nurwoñ yenbe baran goyen miñde mat forok yeñ kuñ bumiñde hiriñ goyen gago kañ gunen tihim. Gwaha tiyenbe iginj yeñ nurde hime. ⁴ Gogab Yesu niñ mere momoñ girde hike nurde hayen goyen fudinde yeñ nurayin.

Al Kuruñyen miyoñ beleñ Yon Baptais kawañ hiyyen goke tagalyiñ

⁵ Be, Yudia naŋare niŋ doyan al kuruŋ Herot hinhin goya goyenterbe Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyan al kura hinhin. Deŋembe Sekaraia. Asembe Abaisa. Abaisa gobe Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyan irde hinhin. Niŋgeb asem yago kamekken wor mata goyen po teŋ hinhan. Sekaraia berembe Elisabet. Elisabetbe Aronyen miŋde mat watin. Aronbe hanjkapyä wor po Al Kuruŋ beleŋ yen dolon ird ird mata doyan marte kuruŋminj iryinj. ⁶ Be, ire uŋya gobe Al Kuruŋyen mereya matayabe keŋkela po gama irde heŋbe uliŋde mere miŋmoŋ hinaryum. Al Kuruŋ beleŋ wor huwak po yeneŋ hinhin. ⁷ Gega berembe niga geb, diriŋ kura ma besa irde hinhin. Dulin heŋ kuŋ kuŋbe tumŋaŋde alik wor po haryum.

⁸ Be, Al Kuruŋ dolon ird ird mata goyen Liwai mar miŋ hoyan hoyan beleŋ meteŋ teŋ hinhan. Niŋgeb Abaisayen miŋde niŋ marte nalu forok yekeb yen beleŋ gabu irdeb tonan heŋ meteŋ teŋ hinhan. Niŋgeb Sekaraia manan gor heŋ meteŋ teŋ hinhan. ⁹ Be, mel go gwaha teŋ heŋyabe ganuŋ beleŋ Al Kuruŋyen ya balem bana goŋ gasuŋ himam bana hurkuŋ det hamŋeŋ yan kumga teŋ dolon iryen yeŋbe yende matare tiliŋ tanaraminj. Irkeb Sekaraia deŋemde harkeb gasuŋ himam bana goŋ hurkuriŋ. ¹⁰ Irde det hamŋeŋ yan kura insens goyen kumga teŋ Al Kuruŋ dolon irde hikeyabe al siŋare hinhan marbe tumŋaŋ Al Kuruŋ mere irde hinhin.

¹¹ Be, Sekaraia gore gasuŋ himam bana goŋ heŋ alta diliŋ mar huwarde det hamŋeŋ yan goyen kumga teŋ hikeyabe Al Kuruŋyen miyoŋ kura alta

gote yase beleñ mat forok yeñ huwarde hinhin.
12 Irkeb Sekaraia beleñ miyoñ go kenenbe kafura wor po heñ barbar yirinj. **13** Gega Al Kuruñyen miyoñ gore, “Sekaraia, kafura heñ ma yo. Al Kuruñbe dirinj niñ gusuñan irde hinhan goyen bikkenj nuryinj. Niñgeb berge Elisabetbe dirinj al dirinj kura kawañ kiryeñ. Irkeb deñembe ‘Yon’ inayıñ. **14** Irde beger matbe yeñ ge iginj wor po nurde aman hawayinj. Al budam wor aman henayıñ geb. **15** Yeñbe Al Kuruñyen diliñde deñem yañ wor po hiyyenj. Irde bikkenj Al Kuruñ beleñ meteñmiñ kuruñ kura iryenj yeñ basiñaj iryinj geb, wainya fe tareñya ma nene hiyeñ. Dirinj gobe milij binde hikeya Holi Spirit beleñ ketal urdeb hiryoñminj iryenj. **16** Yeñ beleñ gab Israel mar budam Al Kuruñ harhok unamiñ goyen yumulgañ teñ Al Kuruñ hitte yukuyenj. **17** Kame Doyañ Al Kuruñninij wayyenj goke teñbe Yon wa meheñ heñbe Holi Spirityen tareñde bikkenj Al Kuruñyen mere basañ al Elaia beleñ meteñ kuruñ teñ hinhin goyen tareñde meteñ teñ hiyeñ. Al saba yirde hikeb nurdeb naniñ yago beleñ dirinjmiñ ge biñ mulgañ heñ hinayıñ. Irde Al Kuruñyen mere bada heñ go ma nurhet nurhet teñ hinayıñ mar goyen saba yirke Al Kuruñyen dufay gama irde huwak henayıñ. Alya bereya kuruñ gobe Yon beleñ gwaha mat saba yirke dufaymiñ bek yenayıñ. Irkeb yeñ kamereb Doyañ Al Kuruñ wanj mere tike goyen nurtek yeñ ga hinayıñ,” inyinj.
18 Gwaha inkeb Sekaraia goreb, “Nebe alik wor po. Berne manaj dirinj kawañ kertek nalube hubu hirinj geb, daha matbe mere gayen fudinde

ninha yen nureŋ?" ineŋ gusuŋjan iryiŋ. ¹⁹ Irkeb miyon goreb gaha inyiŋ: "Nebe Gebriel. Al Kurunji diliŋ mar hime geb, yen beleŋ po nad nerke kateŋbe mere igin yen beleŋ alya bereyamiŋ yumulgaŋ teŋ teŋ gayen gago momoŋ girde hime. ²⁰ Irde Al Kurunji beleŋ mata goyare forok yiyyen yen nalu kiriyiŋ goyen momoŋ girmek ga gebe usi yen nurha. Niŋgeb mohonje katyen. Irdeb haŋka mat kuŋ kuŋbe mata ginhem goyen forok yeke gabe sopte mere tiyayiŋ," inyiŋ.

²¹ Goyare goyen Sekaraia gobe gasuŋ himam bana goŋ mat aranŋeŋ ma katkeb al siŋare hinhan mar gore doyaŋ hemaj hemajne, "Al gabe daha kura teŋ aranŋ ma kateŋ hi?" yen kukuwamneŋ nuramiŋ. ²² Be, Sekaraia go siŋare kateŋbe mere ma yiryiŋ. Mere titek epte moŋ geb, hanij beleŋ po tuŋaŋ yirde hike keneŋbe, "Al ga gasuŋ himam bana goŋ heŋya mata kura forok yeke kena," yen nuramiŋ. Sekaraia gobe mohon kattij gwahade po hinhan.

²³ Be, meterŋmiŋ gor hubu hekeb Sekaraia gobe mulgaŋ heŋ tiyuŋmiŋde kuriŋ. ²⁴⁻²⁵ Hitnej teŋbe berem Elisabet goyen bin hiriŋ. Irdeb, "Diriŋnem moŋ heŋyabe memyak nurde himyen. Gega Al Kurunji beleŋ bunijeŋ nurd nunke gago diriŋnem yan hihim. Niŋgeb memya ma heweŋ," yen amanŋeŋ nuryiŋ. Irde gagasi 5 gayen yamiŋde po heŋ wilwul ma teŋ hinhan.

*Al Kurunjiyen miyoŋ beleŋ Yesu kawaŋ hiyyen
yen Maria momoŋ iryiŋ*

26 Be, Elisabet go bin hirin goyen kuŋ kuŋ gagasim 6 hekeb Al Kurun beleŋ miyoŋmiŋ Gabriel teŋ kerke Galili naŋa bana goŋ niŋ taunde Nasaret kuriŋ. **27** Kuŋbe bere foŋeŋ kura alya ma hitiŋ hitte forok yiriŋ. Bere gobe al kura deŋem Yosep beleŋ tiyyen yeŋ mekerd untin hinhin. Yosepbe bikken Israel marte doyaŋ al kurun Dewityen miŋde mat watin. Bere foŋeŋ Yosep niŋ mekerde untin hinhin gote deŋembe Maria.

28 Be, Al Kurunyen miyoŋ go yeŋ hitte kuŋ pere irdeb, “Gebe Al Kurun beleŋ igiŋ wor po nurde guneŋ hi. Yeŋbe keŋkela doyaŋ girde hi,” inyiŋ. **29** Irkeb mere go nurdeb, “Danin geb bere kurun deŋem yaŋ mere irde pere irtiŋeŋ nira?” yeŋ kandukŋeŋ nurde meremiŋ goke kukuwamŋeŋ nuryiŋ. **30** Irkeb miyoŋ goreb, “Maria, kafura heŋ ma yo. Al Kurun beleŋ igiŋ wor po nud guneŋ hi. **31** Niŋgeb bege yaŋ heŋbe dirin al dirin kura kawaŋ kerayin. Irdeb deŋembe ‘Yesu’ inayin. **32** Yeŋbe al deŋem yaŋ wor po hiyyen. Irde Al Kurun tonŋen yaŋ wor po, det kurun gayen yiryiŋ al gote Urmiŋ innayin. Yeŋbe bikken asem Dewit beleŋ Israel mar goyen doyaŋ yirde hinhin al gwahade goyen po, Al Kurun beleŋ yende alya bereya gote Doyaŋ Al Kurunmiŋ iryen. **33** Irkeb Al Kurunyen alya bereya Yekopyen dirŋen weŋ goyen hugiŋen doyaŋ yirde hiyeŋ. Hubu ma wor po hiyyen,” inyiŋ. **34** Gwaha inkeb Maria beleŋ wol heŋbe, “Nebe foŋeŋ wor po, alya ma hitiŋ. Gega daha matbe ge yaha goyen forok yiyyen?” inyiŋ. **35** Irkeb miyoŋ gore, “Moŋ, Holi Spiritbe ge hitte katyeŋ. Irke Al Kurun tonŋen yaŋ wor

po det kuruṇ gayen yiryin al gote tareñbe ge hitte katyen. Irkeb dirin kawan kerayin. Dirin gobe Al Kuruṇ hitte mat wayyeñ niñgeb, yenbe mata buluñ miñmoñ, al wukkek wor po hiyen. Goke teñbe dirin gobe Al Kuruṇyen Urmin wor po iner hinayin. ³⁶ Be, nononje Elisabet niñ nura. Yenbe alik buluñ wor po, epte ma dirin kawan kertek gega, biñ yan hi. Gabe gagasim 6 hihi. ³⁷ Niñgeb Al Kuruṇ diliñdeb det kura meteñga moñ,” inyin. ³⁸ Gwaha inkeb Maria gore, “Nebe Doyañ Al Kuruṇyen meteñ bere po. Niñgeb daha kura nire yenbe igin ala, yeñ nura gwahade po niryen,” inyin. Be, gwaha inkeb Al Kuruṇyen miyoñ go Maria tubul teñ kuriñ.

Maria kuj Elisabet kinyin

³⁹ Be, Al Kuruṇyen miyoñ beleñ mere iryiñ go kamereb Maria gobe mere goyen keñkela bebak tiye yeñ gitik teñbe aranen po nonoñmiñ Elisabet hitte kuriñ. Yeñbe Yudia nañare niñ dugu bana goñ taun kura gor hiyen geb gor po kuriñ. ⁴⁰ Kuñ Sekaraiayen yare forok yeñ Elisabet keneñbe pere iryiñ. ⁴¹ Irkeb pere iryiñ goyen Elisabet beleñ nurkeb dirin Elisabet biñde hinhin gore dirkuk tiyyin. Goyare goyenbe Holi Spirit beleñ Elisabet ketal uryin. ⁴² Irkeb nonoñmiñ Maria go kawan po gaha inyin: “Gebe Al Kuruṇ beleñ guram girde igin igin wor po giryen. Niñgeb gebe bere hoyan yara moñ. Irde dirin teñ besa irayin goyen manañ Al Kuruṇ beleñ guram irde igin igin iryen! ⁴³ Da mata igin goyen timekeb Al Kuruṇ beleñ ne niñ amaneñ nurd nunenbe Doyañ Al Kuruṇner milin gare ne hitte waya! ⁴⁴ Ge

beleñ wan̄ pere nirkeb goyare po diriñ bener hi gare aman̄ heñ dirkuk tiya. ⁴⁵ Gebe Al Kuruñ beleñ mata kame forok yiyyen̄ goke momoñ giruñ goyen fudinde yen̄ dufayge tareñ irañ. Niñgeb Al Kuruñ beleñ ge niñ aman̄eñ nurd gunyen̄!" inyiñ.

⁴⁶⁻⁴⁹ Irkeb Maria gobe gaha yirin̄:
"Nebe Al Kuruñyen meteñ bere po, deñnem moñ.
Gega ne niñ nurdkakala nirde hiyen.

Niñgeb Doyañ Al Kuruñbe deñem turluñ yan̄ irde hime.

Irde Al Kuruñ, Numulgañ teñ teñ Al goke bener mat aman̄eñ wor po nurde uneñ hime.

Al Kuruñ sañiñ miñyan̄ beleñ ne hitte mata kuruñ forok yiruñ.

Niñgeb gayenter mat kuñ kuñ al kame kame forok yen̄ hinayin̄ goreb ne niñ yen̄,
'Yen̄be Al Kuruñ beleñ aman̄eñ wor po nurd unyin̄,' yen̄ hinayin̄.

Al Kuruñ po ga turluñ yan̄ wor po.

⁵⁰ Al Kuruñbe yen̄ palap irde hañ mar goyen buniñen̄ nurde yuneñ hiyen.

Yen̄be al kame kame forok yen̄ palap irde hinayin̄ goyen wor gwahade po yirde hiyen̄.

⁵¹ Yen̄be tareñ miñyan̄ geb, haniñde meteñ karkuwañ karkuwañ teñ hinhin gwahade teñ hiyen̄.

Irde al kura mar dufaymiñde neñ po ga igin̄ yen̄ hañ mar goyen gasa yirde yakira tike bur yen̄ kuñ hinayin̄.

⁵² Yen̄be megen niñ doyañ mar karkuwañ, 'Neñ po ga igin̄,' yen̄ hañ mar goyen deñem moñ yiryen̄.

Gega al yiŋgeŋ turuŋ ma yirde haŋ marbe
deŋem yaŋ yiryerŋ.

53 Yeŋbe al kura tareŋniniŋde epte ma meteŋ titek
yen haŋ mar goyen faraŋ yurde igiŋ igiŋ
yirde hiyen.

Munaj̄ sanj̄niniŋde epte meteŋ titek yen
haŋ mar gobe uliŋ uliŋ yakira teŋ hiyen.

54-55 Be, bikkeŋ Al Kurunbe asininiŋ Abrahamya
foŋenmiŋ yagoya hitte biŋa teŋ hinhin.

Yeŋbe mel go buniŋeŋ yirdeb biŋa teŋ hinhin
goyen goke biŋ sir ma yen hinhin.

Ningeb Al Kurunbe meteŋ marmiŋ Israel mar
goyen hugiŋeŋ buniŋeŋ nurde yunenbe
faraŋ yurde hiyen,” yiriŋ.

56 Be, Maria go gagasi karwo gwahade Elisabetya
heŋbe mulgaŋ heŋ tiyuŋmiŋde kuriŋ.

Yon Baptais kawaŋ hiriŋ

57 Be, Elisabet diriŋ kawaŋ kerd kerd nalum
forok yekeb diriŋ al diriŋ kawaŋ kiriyin. **58** Irkeb
Elisabet gote tayŋenya al buda taunde gor hin-
hanya gore mere momoŋmiŋ nurdeb, “Doyaŋ Al
Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ nurd unuŋ geb, gogo diriŋ
kawaŋ kera,” yeŋbe tumŋaŋ amaŋ haminj.

59 Be, diriŋ go kawaŋ hiriŋde mat kuŋ naŋa
fay 8 hekeb guba yen unniŋ yen wayamiŋ. Irdeb
guba yen uneŋbe deŋembe naniŋ go po deŋe eke
kirniŋ yamiŋ. **60** Gega mere go nurde miliŋ beleŋ
huwardeb, “Moŋ, deŋembe Yon intek,” yiriŋ.
61 Irkeb mel gore wol heŋbe, “Geya almegeyat
taytiriŋ yago kura deŋe gwahadem moŋ!” in-
amiŋ. **62** Irdeb naniŋ wor hanıŋ tunjande po,
“Urge deŋembe ganuŋ?” yen gusuŋaŋ iramiŋ.

63 Irkeb Sekaraia gore wol heŋ urmiŋ deŋe kaye yeŋ haniŋ tuŋande po kaŋ kaŋde niŋ he parwek niŋ yinyiŋ. Irkeb tawaŋ unkeb go hende, “Deŋembe Yon,” gwahade kayyiŋ. Irkeb al buda kuruŋ gor gabu iramiŋ goyen diliŋ fot yamiŋ.

64 Irkeb goyare po Sekaraia go melak hipirken heke mere tiyyiŋ. Irdeb Al Kuruŋ niŋ amanęŋ nurde turuŋ iryiŋ. **65** Gwaha tikeb al buda tiyuŋ goyenter hinhan mar gobe dinoŋ kok yamiŋ. Irdeb mata kuruŋ yenamiŋ go tagalde tukukeb taun Yudia naŋare niŋ dugu bana hinhan gor niŋ mar beleŋ mere momoŋ goyen nurde tukutiŋ ala tiyamiŋ. **66** Diriŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ irde hinhan geb, al tumŋaŋ mere go nuramiŋ marbe mata kuruŋ goke dufay po heŋ hinhan. Irde, “Diriŋ go kuŋ kuruŋ heŋbe al dahade hiyeŋ?” yeŋ kadom gusuŋaŋ gird teŋ hinhan.

Sekaraia beleŋ kame mata forok yiyyen goke tagalyiŋ

67 Be, Yon naniŋ Sekaraia go Holi Spirit beleŋ waŋ ketal urkeb kame mata forok yiyyen goke gaha yirinj:

68 “Israel marte Al Kuruŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ.

Yeŋ beleŋ waŋbe alya bereyamiŋ kidoma bana mat yingęŋ hitte yumulgaŋ tiyyeŋ.

Niŋgeb yeŋ po ga amanęŋ nurde uneŋ turuŋ irde hitek.

69-71 Yeŋbe bikkeŋ mere basaŋ marmiŋ yinke meremiŋ basaŋ heŋbe,

‘Al Kuruŋ beleŋbe buluŋ nud dunęŋ asogo dirde haŋ marte yufukde mat dumulgaŋ

tiyyeñ,’ yineñ asininiñ yago momoñ yirde
hinhān.

Ninjeb Al Kurunjeñ yinjeñ yen inhin gwahade
goyen po,

neñ dawartek al tareñ miñyañ wor po goyen*
meteñ almin Dewityen miñde mat forok
irde dunyen.

72-75 Al Kurunjeñ asininiñ yago buniyeñ nurde
yuneñ inhin.

Goke teñbe hañkäpya asininiñ Abraham hitte
gahade biña tiyyiñ:

‘Israel marbe asogom yufukde mat yawareñ.
Irkeb kafura ma heñ ne dolon nirde
hinayiñ.

Hinayiñ kuruñ goyenbe tumjañ delner
wukkeñ wor po, huwak po heñ gab dolon
nirde hinayiñ,’ yiriñ.

Al Kurunjeñ asininiñ yago hitte biña tareñ wor po
gwahade teñ inhin goyen biñ sir ma yen
hiyen.

76 Be, urne Yon, gebe Al Kurun tonjeñ yan wor po
beleñ mere basan almin giryer.

Irkeb ge wa meheñ heñ Doyañ Al Kurun
wayyen yitiñ goke beleñ kerayiñ.

77 Ninjeb gebe daha mat Al Kurun beleñ yende
alya bereyat mata bulun halde yuneñbe
yumulgañ titek beljeñ goyen yikala yirde
hayiñ.

78 Al Kurunjeñ biñde mat wor po buniyeñ nurde
duneñ hiyen.

* **1:69-71:** Hiburu merere katin asanđebe, “bulmakaw hirkam”
gwahade katin hi. (Liwai 4:7,18,25)

Ninjeb Doyaŋ Al Kuruŋ gobe kame neŋ hitte wayyen.

Yen wayyen goreb naŋa fay urke wuk yen tuka go gwahade diryen.

⁷⁹ Ninjeb yen beleŋbe al kidoma bana heŋ mata buluŋ teŋ Al Kuruŋ diliŋde kamtiŋ mar goyen Al Kuruŋ diryen weŋ heŋ heŋ beleŋ goyen yikala yirde hiyen.

Irdeb bininiŋ kamke igin heŋ heŋ beljenje gor dukuyeŋ,” yiriŋ.

⁸⁰ Be, Sekaraia urmiŋ Yon gobe binde mat Al Kuruŋ niŋ hekken wor po nurdyu nurdyu kuruŋ hiriŋ. Irdeb sawsawa po kuruŋ naŋa bana kuriŋ. Kuŋ goŋ heŋ heŋbe nalu untiŋde gorbe meteŋmiŋ miŋ ure yen Israel mar diliŋde forok yiriŋ.

2

Yesu kaway hiriŋ nalu

¹ Be, goyarebe Ogastus beleŋ Roma gabmanyen doyaŋ al kuruŋ Sisar hinhin. Be, al gore meten marmiŋ gaha yinyiŋ: “Ne beleŋ naŋa doyaŋ yirde hime bana kuruŋ goyen alya bereya deňem yawarnayiŋ. Irke gab teksbe dahade forok yiyyen yen nurtek,” yinyiŋ. ² Be, Al kapyan heŋ heŋ mata gobe tiŋen gogo po ga tiyamiŋ. Goyareb Kwiriniusbe Siria naŋare niŋ doyaŋ al kuruŋ hikeya al kapyan heŋ heŋ mata goyen forok yiriŋ.

³ Irkeb Roma gabman beleŋ naŋa doyaŋ yirde hinhin bana goŋ niŋ mar gobe taunmiŋyaŋ taunmiŋyaŋ deňniniŋ yirniŋ yen kwamiŋ. ⁴ Ninjeb Yosepbe Galili naŋare niŋ taun Nasaret matbe

Yudia naŋare niŋ taun Betlehem kuriŋ. Yeŋbe Dewityen miŋde niŋ al niŋgeb, Dewityen taun Betlehem ineŋ hanýende gor kuriŋ. ⁵ Mariabe Yosep mekerd unamiŋ geb, tumňaŋ deñdere yerye yeŋ kwaryum. Goyen natureb Maria go diriŋ kawaŋ kertek binde hiriŋ. ⁶ Betlehem gor hikeyabe diriŋ fulgaŋ hiriŋ. ⁷ Gorbe ya kura al gisaw niŋ waŋ damu teŋ ferd ferd ya goyen makin heŋ tukamin. Niŋgeb gor kura heŋ diriŋ kawaŋ kertek moŋ hiriŋ. Irkeb al waŋ ya damu teŋ ferd ferd ya kura gote yufuk bana, dapŋa yerde hanýen gasuŋde gor kuŋ urmiŋ mataliŋ kawaŋ kiriyŋ. Irdeb sope irde teŋ amil po mala tiyyiŋ. Irde teŋbe dapŋa beleŋ yamuŋ nene hanýen koron yara kuruŋ goyen bana goŋ tubulŋaŋ tike hinhan.

Sipsip doyaŋ mar beleŋ Yesu kawaŋ hiriŋ goyen nuramiŋ

⁸ Yesu kawaŋ hiriŋ goyen wawuŋbe sipsip doyaŋ mar kura sipsipmiŋ taun siŋare doyaŋ yirde hanýen gwahade teŋ hinhan. ⁹ Irke Al Kurunyen miyoŋ yeŋ hitte forok yeke Doyaŋ Al Kurunyen saŋiŋ turŋuŋ yaŋ goyen hulsi yara heŋ naŋa timiytiŋeŋ teŋ milgu yiryiŋ. Irkeb kafura wor po hamin. ¹⁰ Gega Al Kurunyen miyoŋ beleŋ, “Kafura heŋ ma yo. Nebe mere igin megen niŋ mar beleŋ nurde amaŋ hetek mere goyen momoŋ direŋ tihim geb. ¹¹ Hanjkabe den gayen Al Kuruŋ hitte Dumulgaŋ teŋ teŋ Al goyen Dewityen taun Betlehem gor kawaŋ hihi. Yeŋbe Mesaia, Doyaŋ Al Kuruŋ. ¹² Niŋgeb diriŋ go kinniŋ yeŋ kunþe amil po mala titiŋ dapŋa beleŋ yamuŋ nen hanýen koron yara kuruŋ bana goŋ hike kenen

gab mere momonj dira gobe gago yej nurnayin,” yinyinj. ¹³ Gwaha yinkeb goyare po Al Kurunyen miyonj budam wor po forok yej kadom goya henje Al Kuruj niij amanej nurde turuj irde, ¹⁴ “Al Kuruj tarejmiij kuruj wor po go gab turuj irde isoka irniij.

Munaŋ megen niij mar Al Kuruj belej amanej nurde yunej hi gobe biŋ kamke ga hinayin,” yamiij.

¹⁵ Al Kurunyen miyonj go gwaha tejbe yubul tej Al Kuruj hitte mulgaŋ hamiij. Irkeb sipsip doyaŋ mar goreb, “Betlehem kuniŋ. Irde Doyaŋ Al Kuruj belej mere dira go kun kinniŋ,” yamiij. ¹⁶ Irdeb aranj po Betlehem kuŋbe Yosepya Mariaya yenamiŋ. Dirin haŋkāpok gobe dapŋa belej yamuŋ nen haŋyen koronj yara kuruj bana goŋ hike kenamiŋ. ¹⁷ Keneŋbe dirin goke Al Kurunyen miyonj belej yinyinj goyen taunde gor niij al hoyaj wor momonj yirde tukaminj. ¹⁸ Irkeb mel gote mere go nurdeb hurkuŋkat tiyamiŋ. ¹⁹ Munaŋ Mariabe sipsip doyaŋ mar belej mere tiyamiŋ kuruj goyen tej binde kerde goke hugiŋej dufay hej hinjin. ²⁰ Be, sipsip doyaŋ mar go kunjbe Al Kurunyen miyonj belej yinyinj gwahade po kenamiŋ geb, mulgaŋ hej henjyabe Al Kuruj niij amanej nurde dejen turŋuŋ yan irde kasor irdya irdya kwamiŋ.

Yesu go Al Kuruj niij unaryum

²¹ Be, kawaŋ hiriŋde mat kun naŋkahal 8 heke Yuda marte tikulare guba yej unej dejenembe Yesu inaryum. Deje gobe Yesu goyen milinj binde ma forok yekeya Al Kurunyen miyonj belej

deñe urde unyiñ. ²²⁻²³ Be, Maria go diriñ kawañ kiriyin goyen kuñ ig uliñ titek hekeb Moseyen saba gama irde wuk yen yen mata* tiye yenbe Yerusalem kwaryum. Goya goyenbe Al Kurunyen saba asañdebe, “Al diriñ mataliñbe ne niñ nunen̄ hinayiñ,” yiriñ geb, go po gama iryē yen Yesu manan̄ teñ kwaryum. ²⁴ Ire unya gobe Moseyen saba gama irdeb Maria ig uliñ teñ teñ ge teñbe kalyingi irawa gwahade kura yukuñ Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mata doyan̄ mar yunyeke kumga tinayiñ yenbe Yerusalem kwaryum.

²⁵ Be, Yerusalem gorbe al salanjeñ kura hinhin. Denjembe Simeon. Yenbe Al Kurun̄ diliñde al huwak po heñ Al Kurunyen mata keñkela gama irde hinhin. Yenbe Holi Spirit ketal urtiñ hiyen. Simeonbe Israel mar kanduk bana hañ goyen daha nañä gab Al Kurun̄ beleñ farañ yuryen̄ yen̄ doyan̄ heñ hinhin. ²⁶ Yenbe Holi Spirit beleñ hakot, “Gebe delge hikeya po Al Kurunyen Mesaia forok yeke kenayiñ,” inyiñ. ²⁷ Niñgeb ire unya gore Moseyen saba gama irde gwaha gwaha tinayiñ yitiñ goyen tiyye yen Yesu teñ Al Kurunyen ya balemde kwaryum goya goyenbe Holi Spirit beleñ al goyen bul irde Al Kurunyen ya balemde tukurin̄. Be, ire unya go yare gor wakeb ²⁸ Simeon beleñ diriñ go teñ besa irde amanjeñ nurde Al Kurun̄ turuñ irde gaha yiriñ:

²⁹⁻³⁰ “Doyan̄ Al Kurun̄, gere alya bereya Yumul-gañ teñ teñ Al niñ ninariñ gob hañka gago

* **2:22-23:** Moseyen sabarebe bere kura diriñ kawañ kerde wawuñ 40 heke gab Al Kurunyen ya balemde kuñ ig uliñ tiyyen̄ gwahade katiñ hi. (Liwai 12:2-8)

delner kenhem.

Ninjeb Israel mar niŋ kanduknej nurde himyen gobe hipirkej nurhem geb, ninariŋ gwa-hade po iginj kamenj.

³¹ Al gabe megen niŋ alya bereya beleŋ tumnjan diliŋde kennayinj yeŋ forok iranj.

³² Yeŋbe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen Al Kurunj hitte kuŋ kuŋ beleŋ goyen yikala yirde hiyenj.

Irde yeŋ beleŋ gere al kudinjej Israel mar hitte mat forok yitiŋ goke al hoyan beleŋ Israel mar deňem turluŋ yan yirde hinayinj,” yirinj.

³³ Be, Simeon beleŋ Yesu niŋ mere tiyyinj go nurdeb ire uŋya gobe dinoj kok yaryum. ³⁴ Irdeb ire uŋya goyab urmiŋya goyen Simeon beleŋ guram yirde tareŋ yirdeb Yesu miliŋ Mariabe gaha inyiŋ: “Yuda mar budambe dirinj gare yirke saŋinj henayinj. Munaŋ kurabe buluŋ nurde katnayinj. Yeŋbe Al Kurunj beleŋ teŋ kerke wayuŋ goyen al budam iginj ma nurde unnayinj. ³⁵ Yeŋ beleŋbe alyen dufay banare niŋ goyen yade kawan yiryeŋ. Irkeb goyen goke daha wet kura irnayinj goreb bubulkuŋe tutma tike bege misiŋ kuruŋ wor po katayinj,” inyiŋ.

³⁶ Be, goya goyenbe Asa mar birinj kura deňembe Ana wor gor hinhin. Naniŋbe Fanuel. Bere gobe Al Kuruŋyen mere basaŋ heŋ heŋ bere. Yeŋbe dama 7 po uŋya hikeb uŋ kamyinj. ³⁷ Irkeb beretap heŋ kuŋ kuŋbe damam 84 hirinj. Yeŋbe Al Kuruŋyen ya balem goyen muŋ kura tubul teŋ hoyanje ma kuŋ hiyen. Irdeb hugiŋej

naŋkahalya wawuŋya gor heŋ yende alya bereya
Al Kuruŋ beleŋ faraŋ yuri yeŋ gusuŋaŋ irde
doloŋ irde, kurareb binje kutŋa irde heŋya gab
gusuŋaŋ irde hiyen.

³⁸ Simeon beleŋ Maria mere irde hikeyabe Ana
wor kuŋ yeŋ hitte heŋ Al Kuruŋ niŋ amanəŋ
nurde uneŋ kasor iryinj. Irdeb Yuda mar Al
Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ teŋ teŋ niŋ doyaŋ heŋ
hinhin mar goyen diriŋ goke momonj yiryinj.

³⁹ Be, ire uŋya gobe Moseyen saba goyen gama
irde tukuŋ pasi irdeb urmiŋ teŋ tiyuŋmiŋ Galili
naŋare niŋ taun Nasaret mulgaŋ haryum. ⁴⁰ Gor
heŋyabe diriŋ go kuruŋ heŋinhin. Yeŋbe du-
faymiŋ wukkeŋ wor po, diriŋ hoyanj yara moŋ. Al
Kuruŋ beleŋ keŋkela wor po faraŋ urde igin igin
irde inhinhin.

Yesube foŋeŋmiŋde Al Kurunyen ya balemde kuriŋ

⁴¹ Damam damam Yesu miliŋya naniŋya gobe
hugiŋeŋ Pasoba[†] dula nalu kuruŋ goke teŋ
Yerusalem kuŋinhin. ⁴² Be, Yesu go damam
12 hiriŋya wor teŋinhin gwahade po Pa-
soba niŋ teŋ Yerusalem kwamiŋ. ⁴³ Be, Pa-
soba nalu go hubu hekeb Yesu naniŋya miliŋya

^{† 2:41:} Bikkeŋ Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kunij
tiyamiŋabe Al Kuruŋ beleŋ sipsip al diriŋ diriŋeŋ gasa yirde
darim yade yame kantayaŋ sam yirnayiŋ yinyiŋ. Munaŋ al kura
gwaha ma tiyamiŋ marbe Al Kurunyen miyoŋ beleŋ waŋbe mel
gote urmiŋ mataliŋya dapŋamiŋ mataliŋya goyen tumŋaŋ gasa
yirke kamamiŋ. Gega meremiŋ gama iramiŋ marbe miyoŋmiŋ
beleŋ yubul tiyamiŋ goke dufay heŋ heŋ ge dula mata teŋinhin.

go Yerusalem tubul teñ nañam mulgañ heñ hinmaryum. Gega Yesube Yerusalem hinhin goyen go ma nuraryum. ⁴⁴ Al budam kuñ hinhan geb, Yesube gañ tumñañ kuñ hite yeñ nurde hinmaryum. Be, kuñ wawuñbana heke urmiñ ge teñ tayñeñya kadom yagoya goyen gusuñjañ yirde nañkenaryum. ⁴⁵ Gega ma po kenaryum. Irde fay urkeb mulgañ heñ Yerusalem kuñ nañkenye yeñ kwaryum. ⁴⁶ Kuñ sar kumanj kumanj hekeb wawuñ hiriñ. Be, fay urke gab sopte nañkenenjebe Al Kurunyen ya balem koya beleñ po milgu irtiñ bana hurkuñbe kenaryum. Yenbe Yerusalem gor niñ Moseyen saba mar kahal bana heñbe merem paljañ yirde, gusuñjañ yirde teñ hinhin. ⁴⁷ Irdeb al buda gore gusuñjañ irde hikeb keñkelä po wol heñ yuneñ hinhin. Irde mere teñ hinhin go manaj nurdeb, “Diriñ gabe biñ bak yitiñ wor po be!” yeñ hurkuñkat tiyamiñ. ⁴⁸ Be, Yesu go gwaha teñ hikeb naniñya milinjya beleñ urmiñ go keneñ hurkuñkat tiyaryum. Irdeb milinj beleñbe, “Eke, daniñ geb gwaha dirañ? Nanakeya neyabe ge niñ galgalneñ nurde nañkenenj gago wayhar,” inyiñ. ⁴⁹ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Daniñ geb ne niñ nañkenenj har? Naniñde yare hi yeñ ma nurde har?” yinyiñ. ⁵⁰ Gega mere yiryiñ gote miñbe gwahade yeñ ma nuraryum.

⁵¹ Be, Yesu go gwaha ineñbe Mariaya Yosepya irde mulgañ heñ Nasaret kwamiñ. Irdeb hinhin kuruñ gobe meremiñ po nurde gama irde hinhin. Munanj milinj Mariabe diriñ gore mata teñ hinhin goyen biñde po kerde nurde hinhin. ⁵² Be, Yesu gob kuruñ heñ hinhin. Irkeb dufaymiñ manaj

wuk yej hinhin. Al Kuruj belej amajej nurde unej hinhin. Irkeb al belej manaj gwahade po nurde unej hinhan.

3

*Yon Baptais belej Yesu niŋ tagalyiŋ
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Yon 1:19-28)*

¹ Be, Taiberius belej Roma gabmanyen doyaŋ al kuruj Sisar herbe naŋa kuruj goyen doyaŋ yirke kuŋ kuŋ dama 15 hiriŋ. Goya goyenbe Roma gabman al Pontius Pailat belej Yudia naŋa goyen doyaŋ irde hinhin. Goyenterbe Galili naŋabe Herot niŋ tubul tike doyaŋ irde hinhin. Irkeb kuliŋ Filipbe Ituria naŋaya Trakonitis naŋaya doyaŋ yirde hinhin. Munan Abilene naŋabe al kura deňem Lisanias belej doyaŋ irde hinhin. ² Go nalu goyenterbe Anasya teŋak Kaiafasya belej Al Kuruj doloŋ ird ird mata doyaŋ marte kurujmiŋ hinaryum.*

Be, goya goyenbe Al Kuruj belej Sekaraia urmiŋ Yonbe sawsawa po kuruj naŋa bana goŋ hinhin goyen hoy iryiŋ. ³ Irkeb Yodan fe siŋa naŋa hinhan bana go kuŋ hinhin. Kuŋ heŋyabe alya bereya goyen, “Mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kuruj niŋ bitiŋ mulgaŋ henaj, irde baptais tenaj. Irkeb Al Kuruj belej mata buluŋtiŋ halde dunyen,” yej tagalde kuŋ hinhin. ⁴ Yon Baptais belej Doyaŋ Al Kuruj wayyej goke alya bereya

* ^{3:2:} Anasbe alik heŋbe Al Kuruj doloŋ ird ird mata doyaŋ ird ird meten goyen tubul tike teŋak Kaiafas belej gasuŋmiŋ teŋ meten go teŋ hinhin. Gega Anas belej Kaiafas goyen dufaymiŋ unej hinhin.

biŋ gitik yirde ga hinayin̄ yeŋ gwaha teŋ hinhin kuruŋ goke bikken̄ Al Kurunyen̄ mere basaŋ al Aisaia beleŋ asan̄de gahade kayyiŋ̄ hi:

“Sawsawa po kuruŋ naŋa bana gon̄ al kura forok yeŋbe alya bereya beleŋ Doyaŋ Al Kurunyen̄ mere nurde gama ird ird niŋ̄ du-fay gitik teŋ teŋ ge gahade kuware tagalde hiyen̄:

‘Doyaŋ Al Kuruŋ waŋ waŋ ge teŋ beleŋ ker-naŋ.

Beleŋmin̄ sope irde huwa irnaŋ.

⁵ Gwaha tiniŋ̄ yeŋbe naŋa dukuŋ̄ dukuŋ̄ daŋ yunke waŋ hurkunayin̄.

Duguya higiliŋya yawarke kateŋ̄ bantoto henayin̄.

Beleŋ kokan̄ yade huwa yirdeb beleŋ hurkuŋkatneŋ̄ yade sirsarneŋ̄ yirnayin̄.

⁶ Irkeb Al Kuruŋ̄ beleŋ alya bereya yumulgaŋ̄ teŋ teŋ mata goyen̄ al tumňaŋ̄ kennayin̄, ‘yeŋ̄ hiyen̄,’ yitiŋ̄. *Aisaia 40:3-5*

⁷ Be, yitiŋ̄ gwahade po Yon̄ beleŋ meteŋ̄ gwahade teŋ̄ hikeb al budam yeŋ̄ hitte baptais tiniŋ̄ yeŋ̄ waŋ hinhan. Irkeb go mar goyen̄ yeneŋbe gaha yinyin̄: “Den̄be mata buluŋ̄ po teŋ̄ haŋ̄ gega, mali baptais tiniŋ̄ yeŋ̄ wayhaŋ̄? Den̄ gab dufaytiŋ̄ buluŋ̄ wor po kunere dirneŋ̄ weŋ̄ yara. Goyenbe mali baptais tetek gab Al Kurunyen̄ bearar go ma kentek yeŋ̄ nurde haŋ̄? Ganuŋ̄ beleŋ gwaha dinuŋ̄? Epte ma wor po busaharnayin̄! ⁸ Niŋgeb fudinde wor po mata buluŋtiŋ̄ yubul teŋ̄ Al Kuruŋ̄ niŋ̄ bitiŋ̄ mulgaŋ̄ haŋ̄ gote igineŋ̄ Al Kuruŋ̄ diliŋde mata igin̄ huwak goyen̄ po teŋ̄ hinayin̄. Munaj̄, ‘Neŋbe Abraham dirneŋ̄ weŋ̄ geb, Al

Kuruñyen bearar ma tetek,’ yej hanjen. Gega mata bulunṭin ma yubul tinayinbe meretiñ gobe miñ miñmoñ wor po hiyyen. Al Kuruñbe igin hora gayen yade Abrahamyen dirneñ wej yiryeñ geb. ⁹ Saporbe bikkeñ he miñde ilde ilde niñ ep irtin hi yara Al Kurun beleñ mata bulunṭin gote muruñgem duntekbe binde wor po hi. Niñgeb he kura iginen ma hej hiyen gobe ilde kak alare temeynayin gwahade goyen po, deñ gayen mata bulunṭin ma yubul tinayinbe Al Kurun beleñ yende al ma dirde dakira tiyyen,” yinyin.

¹⁰ Irkeb al buda gore, “Niñgeb neñbe daha teñ gab igin hetek?” inamiñ. ¹¹ Irkeb wol heñbe, “Al kura uliñhorminj irawa kenem uñkureñbe al go miñmoñ goyen unyen. Irdeb al kura biñgem yan wor go miñmoñ al keneñbe gwaha po tiyyen,” yinyin. ¹² Be, Yuda mar kura Roma gabman niñ teks yade hanjen mar manan baptais tiniñ yej wan gor hinhan. Niñgeb yej beleñ, “Tisa, neñbe daha titek?” yej gusuñan iramiñ. ¹³ Irkeb wol heñbe, “Gabman beleñ duneñ hiyen hora goyen po yade hinayin. Munañ go hende sopte ma yade hinayin,” yinyin. ¹⁴ Irkeb fulenja mar gor hinhan gore wor, “Munañ neñbe daha titek?” inamiñ. Irkeb Yon Baptais beleñ wol heñbe, “Deñbe hora yawarniñ yej al gasa yirniñ yirniñ yirde detmiñ kawem ma yade hinayin, irde usi matare goya merere ma yukuñ hinayin. Horabe meteñ teñ hanjen gote muruñgem po teñbe ep gogo yej nurde hinayin,” yinyin.

¹⁵ Be, Yuda mar gobe tumñañ Mesaia niñ hakot po doyañ hej hinhan geb, Yon Baptais beleñ

mata teñ hinhin goyen keneñbe yeñbe Mesaia wet yeñ dufay heñ yinjeñ uliñ tagalde hinhin. ¹⁶ Irkeb Yon beleñ nurdeb, “Nebe fe uliñ po baptais dirde hime. Gega harhoknerbe al kura wayyeñ. Al gote tareñbe kuruñ wor po. Yeñbe al turnuñ yan wor po geb, ne gahade gare epte ma yeñ ge teñ meteñ kuruñ titek hime. Kahan basañmiñde niñ kañ urguñ kañ yugu teñ teñ gobe meteñ kuruñ moñ gega, go wor nebe epte moñ yeñ nurde hime. Yeñ beleñ gab Holi Spiritya kakya beleñ baptais diryeñ. ¹⁷ Irde yeñbe al kura wit igineñ yawareñ yeñ kutummiñ tukuñ igineñya sikkeñya pota yirde igineñbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikken go yade kumga tiyyen go gwahade diryeñ. Niñgeb al kame wayyen goreb meremij ma gama irde hinayıñ marbe kak hugiñej hitekde gor yimiyyeñ,” yinyiñ.

¹⁸ Be, Yonbe alya bereya saba budam hoyan manaq momoñ yirde tareñ yirde hinhin. Irde mere iginj Al Kuruñ beleñ alya bereyaminj yumulganj tiyyen goke momoñ yirde saba yirde hinhin. ¹⁹ Irdeb Galili naña gote doyan al kuruñ Herot beleñ kulinde bere Herodias goranj iryiñ goke teñ Yon beleñ, “Mata buluñ tiyanj,” ineñ goke ineñ tiyyiñ. Goyenbe go po moñ. Mata buluñ hoyan teñ hinhin kuruñ goke manaq kawan po momoñ iryiñ. ²⁰ Gega Herot gobe mata buluñ teñ hinhin goyen bada hitjenbe go hende po bak uneñ fulenja marmiñ yinke Yon go teñ koyare keramiñ.

Yesu baptais tirij irde Yesuyen megen niñ asem

*yago**(Matiyu 1:1-17; 3:13-17; Mak 1:9-11)*

21 Be, Herot beleñ Yon Baptais teñ koyare ma kiriyñyabe al Yesuyen budam Yon hitte kuñ bap-tais teñ hinhan. Goya goyenbe Yesu manaq yeq hitte baptais tiriñ. Be, Yesu go baptais teñbe Al Kurun mere irde hikeb goya goyen po nañkiñ hol yiriñ. **22** Irkeb Holi Spirit beleñ kawan po Yesu hitte nu foy teñ kattiñ yara teñ kateñ kipiryin. Irkeb al melak kura nañkiñde mat, “Gebe urne, bubulkunje wor po. Nebe ge niñ bener mat amanqen wor po nurde gunen hime,” yiriñ. **23** Be, Yesube damam 30 gwahade heñ baptais go teñbe meteñmiñ miñ uryiñ.

Be, Yesu gobe al beleñ Yosep urmiñ yeq nurde uneñ hinhan. Yesu asem yago yitiñbe gahade: Yosepbe Heli urmiñ.

24 Helibe Matat urmiñ. Matatbe Liwai urmiñ. Liwaibe Melki urmiñ. Melkibe Yanai urmiñ. Yanaibe Yosep urmiñ.

25 Yosepbe Matatias urmiñ. Matatiasbe Amos urmiñ. Amosbe Nahum urmiñ. Nahumbe Esli urmiñ. Eslibe Nagai urmiñ.

26 Nagaiibe Mat urmiñ. Matbe Matatias urmiñ. Matatiasbe Semen urmiñ. Semenbe Yosek urmiñ. Yosekbe Yoda urmiñ.

27 Yodabe Yoanan urmiñ. Yoananbe Resa urmiñ. Resabe Serubabel urmiñ. Serubabelbe Sealtiel urmiñ. Sealtielbe Neri urmiñ.

28 Neribe Melki urmiñ. Melkibe Adi urmiñ. Adibe Kosam urmiñ. Kosambe Elmadam urmiñ. Elmadambe Er urmiñ.

- 29** Erbe Yosuwa urmiñ. Yosuwabe Eliese urmiñ. Eliesebe Yorim urmiñ. Yorimbe Matat urmiñ. Matatbe Liwai urmiñ.
- 30** Liwaibe Simeon urmiñ. Simeonbe Yuda urmiñ. Yudabe Yosep urmiñ. Yosepbe Yonam urmiñ. Yonambe Eliakim urmiñ.
- 31** Eliakimbe Melea urmiñ. Meleabe Mena urmiñ. Menabe Matata urmiñ. Matatabe Natan urmiñ. Natanbe Dewit urmiñ.
- 32** Dewitbe Yesi urmiñ. Yesibe Obet urmiñ. Obetbe Boas urmiñ. Boasbe Salmon urmiñ. Salmonbe Nason urmiñ.
- 33** Nasonbe Aminadap urmiñ. Aminadapbe Atmin urmiñ. Atminbe Arni urmiñ. Arniibe Hesron urmiñ. Hesronbe Peres urmiñ. Peresbe Yuda urmiñ.
- 34** Yudabe Yekop urmiñ. Yekopbe Aisak urmiñ. Aisakbe Abraham urmiñ. Abrahambe Tera urmiñ. Terabe Nahor urmiñ.
- 35** Nahorbe Seruk urmiñ. Serukbe Reu urmiñ. Reube Pelek urmiñ. Pelekbe Eber urmiñ. Eber gobe Sela urmiñ.
- 36** Selabe Kainan urmiñ. Kainanbe Arpaksat urmiñ. Arpaksatbe Siem urmiñ. Siembe Noa urmiñ. Noabe Lamek urmiñ.
- 37** Lamekbe Metusela urmiñ. Metuselabe Enok urmiñ. Enokbe Yaret urmiñ. Yaretbe Mahalalel urmiñ. Mahalalelbe Kenan urmiñ.
- 38** Kenanbe Enos urmiñ. Enosbe Set urmiñ. Setbe Adam urmiñ. Irde Adambe Al Kurun beleñ iryinj.

4

*Satan beleñ Yesu tuñaq uryiñ
(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)*

¹ Be, Yesu gob Yodan fete Yon hitte baptais teñbe fe go tubul teñ kuriñ. Goya goyenbe Holi Spirit beleñ ketal urdeb teñ sawsawa po kuruñ nañq a bana gon tukuriñ. ² Gon kunbe nañkahal 40 hinhin. Goyare goyenbe Satan beleñ mata buluñ kurayen kurayende tuñaq urtiñde hinhin. Gon hinhin goya goyenbe biñge kutñaqre hinhin geb, kunj kuñ nañkahal 40 go muruñde hekeb biñge buluñ wor po iryiñ.

³ Be, Satan beleñ goyen keneñbe hora kura ikala irde, “Gebe fudinde Al Kuruñ Urmiñ kenem hora ga inke beret hekeb nawa,” inyiñ. ⁴ Irkeb Yesu beleñ wol henje, “Al Kurunyen asañdeb, ‘Albe biñge hende po ma hañyen,’ yitiñ hi,” inyiñ.

⁵ Be, gor matbe Uñgura gore Yesu go nañq a kota tukuñbe alya bereya megen hañ kuruñ goyen wawuñ uñkurenđe po ikala iryiñ. ⁶ Irdeb, “Megen hañ mar kuruñ gayen doyan yird yird sanñ gobe ne nuntiñ. Niñgeb al kura une yeñbe igiñ ala yubul teñ unenj. Niñgeb gunenj. ⁷ Goyenbe mali ma gunenj. Turuñ nirde dolonj nirke gab det kuruñ goyen yubul teñ gunmeke gere henayiñ,” inyiñ. ⁸ Irkeb Yesu beleñ wol henje, “Al Kurunyen asañdebe, ‘Al Kuruñ po gab dende Doyan Al Kuruñ geb, yen po ga turuñ irde dolonj irde yen ge po meten teñ hinayiñ,’ yitiñ goyen go ma nurde ha?” inyiñ.

9-11 Be, Uñgura go Yesu teñ Yerusalem tukuñbe Al Kuruñyen ya balem kuruñ hende hoyan goyenter teñ hurkuriñ. Irdeb gaha inyiñ: “Al Kuruñyen asañdebe,

‘Ge niñ teñbe Al Kuruñ beleñ miyoñmiñ yinke keñkela doyan girnayin.

Irdeb gakteñ mugunyen goyenbe haninde gisan heke kahanje hora beleñ muñ kura umulaw ma uryen,’ yitiñ.

Tikij

91:11-12

Niñgeb gebe Al Kuruñ Urmiñ kenem gar gare solok yen kurka,” inyiñ. **12** Irkeb Yesu beleñ wol henbe, “Al Kuruñyen mere asañde kura katinbe, ‘Al Kuruñ po ga Doyan Al Kuruñge. Niñgeb tuñan urde tebañ ma irayin,’ yitiñ hi,” inyiñ. **13** Be, Uñgura gobe Yesu tuñan urmanj urmanjbe bada hen kurare kura ga sopte tuñan ureñ yenbe tubul teñ kuriñ.

*Nasaret niñ marbe Yesu niñ bada hamij
(Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6)*

14 Be, Yesu go Holi Spirit ketal urde tareñ irke mulgañ hen Galili nañare kuriñ. Irdeb meteñ teñ hikeb al Galili nañä bana hinhan kuruñ goyen mere momonjin nurtin ala tiyamin. **15** Yenbe Yuda marte gabu yayañ kun al saba yirde hinhan. Irkeb al meremiñ nurde hinhan goreb turuñ irde hinhan.

16 Be, Galili nañä bana goñ meteñ teñ heñyabe Nasaret kuriñ. Yenbe taun goyenter hen kuruñ hiriñ. Be, yenbe Sabat nature hugiñen teñ hinhan gwahade goyen po, Sabat nalu hekeb Yuda marte gabu yare kuriñ. Irdeb Al Kuruñyen mere kapyan

hewe yeŋ huwaryinj. ¹⁷ Irkeb gabu ya goyenter niŋ meteŋ faraŋ al kura beleŋ asaŋ kura Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ kayyiŋ bili irtiŋ hinhin goyen teŋ Yesu unyiŋ.* Irkeb hol irde mere kura katiŋ goyen keneŋbe kapyan hiriŋ. Merebe gahade:

¹⁸⁻¹⁹ “Doyaŋ Al Kurunbe alya bereya yumulgaŋ teŋ teŋ mere iginj goyen al buniŋen momoŋ yirde saba yirde hayin yen basiŋa niryinj.

Irde nad nerke kweŋ timekeya, ‘Kuŋbe kanduk bana haŋ mar goyen faraŋ yurde yad siŋa yirayinj,

irde al diliŋ titmiŋbe sope yirayinj,’ ninuŋ.

Irdeb, ‘Al buluŋyen yufukde heŋ goltapŋen nurde haŋ mar goyen faraŋ yurde yad siŋa yirayinj,

irde Al Kurun beleŋ alya bereya iginj yird yird nalube gago waya yeŋ momoŋ yirayinj,’ ninuŋ.

Ningeb goke teŋbe Doyaŋ Al Kurun beleŋ basiŋa niryinj geb, Holi Spirit beleŋ ketal nurtiŋ hime,” yitiŋ hi. *Aisaia 61:1-2; 58:6*

²⁰ Be, kapyan heŋ pasi irdeb asaŋ go bili irdeb tumulgaŋ teŋ gabu yare gor niŋ meteŋ al go unenbe kipiryinj. Irkeb al buda gor hinhan kurun go diliŋbe Yesu hende po iramiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ, “Mere kapyan hemeke nurhaŋ gote iginenbe ne gago nenhaŋ,” yinyiŋ.

²² Be, gor hinhan mar gobe tumŋaŋ sabamiŋ iginj nurde yeŋ ge tagalamiŋ. Irde meremiŋbe

* **4:17:** Asaŋ gobe Aisaia beleŋ haŋkapyä kayyiŋ wor po goyen moŋ. Gabe basaŋ heŋ sopte kayamiŋ kurun goyen kuramiŋbe gago.

tareŋ minyaŋ wor po goyen nurdeb dinəŋ kok yamiŋ. Gega Yesu go keneŋ bebak teŋbe, “Al gabe Yosep urmiŋ moŋ?” yamiŋ. ²³ Mel gore gwaha yeke nurdeb Yesu beleŋ gaha yinyiŋ: “Deŋbe al beleŋ mere kura gahade teŋ hike nurde hanjen. Mere gobe gahade: ‘Guram al, neŋ sope dire yeŋbe gigeŋ wa sope irayiŋ,’ yen haŋjen. Ningeb gwahade goyen po ne gayen deŋ beleŋbe, ‘Tiyunger gar gayen Kapeneam taunde mata teŋ hike nurtiŋ goyen tike dilniniŋde yentek,’ ninniŋ tahaŋ. ²⁴ Gwahade yenayıŋ gega, fudinde wor po dineŋ hime, Al Kuruŋyen mere basaŋ marbe tiyuŋmiŋde niŋ mar beleŋ meremiŋ nurtek ma yirkeb yakira teŋ haŋjen,” yinyiŋ.

²⁵ Irde sopte gaha yinyiŋ: “Fudinde wor po dineŋ hime. Al Kuruŋyen mere basaŋ al Elaia hinhin natureb Al Kuruŋ beleŋ naŋkiŋ pet tikeb dama karwo irde gagasi 6 gayen kigariŋ yilik muŋ kura ma tiyyiŋ. Gwaha tikeb Israel naŋa kuruŋ gobe biŋe kamde kamde nalu kuruŋ forok yirin. Goyare goyen bana gonbe beretap budam hinhan. ²⁶ Gega Elaiae Al Kuruŋ beleŋ Israel niŋ beretap kura hitte ma teŋ kerke kuriŋ. Gwaha irtiŋeŋbe Saidon naŋa bana gon niŋ beretap kura Sarefat taunde hinhin geb, Elaia go teŋ kerke yen hitte kuriŋ. ²⁷ Be, Al Kuruŋyen mere basaŋ al kura Elisa hinhin natureb Israel naŋarebe al budam busuka miŋyaŋ hinhan. Gega yeŋbe Israel al kura ma sope iryiŋ. Gwaha irtiŋeŋbe al miŋ hoyan Siria naŋare niŋ al Naman po gab sope iryiŋ,” yinyiŋ.

²⁸ Be, Yesu beleŋ gwaha yinkeb al gabu ya bana

hinhan mar kurun gobe biŋ ar yamiŋ. ²⁹ Irkeb huwarde Yesu go hamulare tukuŋ timiyniŋ yen upepel urde teŋ taun siŋakde naŋa hamulare gor teŋ kwamiŋ. ³⁰ Gega Yesu gobe daha mat wet kura al buda goyen kahal pota yirde kuriŋ.

*Yesu beleŋ uŋgura takira tiyyiŋ
(Mak 1:21-28)*

³¹ Be, Yesube gor mat Galili naŋare niŋ taun kura Kapeneam gor kurkuriŋ. Irdeb kuŋ gor Sabat nalu hekeb Yuda marte gabu yare hurkuŋ al saba yiryiŋ. ³² Irke gor hinhan mar beleŋ sabamiŋ sanŋiŋ miŋyaŋ geb, pel irtek moŋ yen nurdeb diliŋ fot yamiŋ.

³³ Be, gabu ya bana goyenbe al uŋguram yan kura hinhin. Be, al gore kekew teŋbe, ³⁴ “Ey, Yesu Nasaret niŋ al! Gebe daha dire yen wayha? Buluŋ dire yen wayha? Gebe al gwahade yen nurt gunę hime. Gebe Al Kurunyen, Al Wukken wor po!” inyiŋ. ³⁵ Irkeb Yesu beleŋ misiŋeŋ po, “Bada hawa. Irde al go tubul teŋ kat kwa!” inyiŋ. Irkeb uŋgura goreb gabu iramiŋ mar diliŋ mat po al go temeyke katkeb tubul teŋ kuriŋ. Gega al gobe dagi kura ma tiyyiŋ. ³⁶ Irkeb gor hinhan mar gore mata go keneŋbe hurkuŋkat wor po teŋ yiŋgeŋ uliŋ, “Saba gabe dahade wor po? Turnuŋ yan wor po. Irde meremiŋ pel irtek moŋ, tareŋ miŋyaŋ geb, go hende uŋgura yakira tikeb kat kwahanŋ!” yamiŋ. ³⁷ Be, Yesu beleŋ mata tiyyiŋ gote mere momonbe alya bereya tiyuŋ Kapeneam taun biŋyaŋ hinhan goyen nurde tukutin ala tiyamiŋ.

*Yesu beleñ al garbam miñyañ budam sope yiryiñ
(Matiyu 8:14-17; Mak 1:29-34)*

38 Be, Yesu gobe Yuda marte gabu ya go tubul teñbe Saimon, denem kurabe Pita gote yare kuriñ. Goya goyenbe Saimon teñakbe aygañ buluñ wor po irke Saimonyen yare hinhin. Niñgeb farañ uri yeñ Yesu momoñ iramiñ. **39** Irkeb kuñ gasuñmiñ ketalde huwarde urguñ kañ keneñbe aygañ go kwep irde takira tikeb tubul tiyyiñ. Irkeb bere gobe goyare po huwardeb Yesuya yeñya wayamiñ mar goke biñge kayyiñ.

40 Be, nañña gurgur yeñ hikeb Sabat nalu hubu hiriñ geb, igin det kanduk yad belen kutek haminj. Irkeb al garbam miñ kurayen kurayen Yesu hitte yawayamiñ. Irkeb yunkureñ yunkureñ hanij uliñde yerdeb guram yirde tukukeb iginj haminj. **41** Goyenbe garbam po ma sope yiryiñ. Üñgura al uliñde hinhan goyen manaj yakira tike al budam yubul teñ kat kwamiñ. Üñgura goyen Yesube Mesaia yeñ nurde uneñ hinhan geb, kat kuñ heñyabe kekew teñ, “Gebe Al Kurun Urmiñ!” inenj hinhan. Gega Yesu beleñbe mere tinak yeñ yinenj teñ utanj yirde hinhin.

42 Be, nañña hako ga fay urde hikeb Yesu go nañña migiriñ miñmonde kura gor kuriñ. Irkeb al beleñ yeñ ge nañkenenj hinhan. Nañkenenj kuñ kuñbe yeñ hinhindé gor forok yeñ kenamiñ. Irdeb, “Dubul ma teñ kwayiñ. Gañ po hayiñ,” inenj basiñña iramiñ. **43** Gega Yesu beleñ wol heñbe, “Moñ, nebe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird mere iginj goyen tiyuñ hoyanje manaj tagalde kuñ heñ. Goke teñbe Al Kurun

beleñ nad nerke wamirinj,” yinyinj. ⁴⁴ Irdeb Yuda marte naŋa bana kuruŋ go kuŋ heŋya gabu yayan mere tagalde kuŋ hinhan.

5

Yesu beleñ komatmiŋ yawaryiŋ (Matiyu 4:18-22; Mak 1:16-20)

¹ Be, nalu kurareb Yesu go Galili fe ala kuruŋ, deňem kurabe Genesaret ineň hanjen goyen siňare huwarde heň Al Kurunyen mere tagalde hikeb al budam nurniŋ yeň waŋ kalyaŋ keramiŋ. ² Irkeb Yesu beleñ naŋkenenj hakwa irawa kura yawaŋ fe siňare yubul titiŋ yinyinj. Miň marbe kamaŋmiŋ halde hinhan. ³ Irkeb Yesu go hakwa kura hende gor hurkuriŋ. Hakwa gobe Saimonyen. Be, hurkuŋbe Saimon goyen, “Alare muŋ kura irke kurki,” inyinj. Irdeb hakwa hende keperdeb al fe siňare hinhan mar go saba yiryinj.

⁴ Be, sabamiŋ pasi irdeb Saimon goyen, “Alare kuŋbe digeya kamaŋ temeyde dapŋa yawarnanj,” inyinj. ⁵ Irkeb Saimon beleňbe, “Doyaŋ al, neňbe wawuŋ soba kuruŋ gab kurut yeteke kuŋ kuŋ gago fay dura. Goyenbe dawet kura ma yawarhet. Goyenpoga ge beleň yaha niŋgeb, alare kuŋ kamaŋ temeyen tihim,” inyinj. ⁶ Irdeb Yesu beleň inyinj gwahade po, hakwa go teň alare kuŋbe kadom kura hakwa hende hinhan goya kamaŋ temeyamiŋ. Irdeb dapŋa budam wor po yawarkeb kamaŋmiŋ dildil yeň hako ga tiktuk iramiŋ. ⁷ Irkeb meteň kadom hakwa hoyanđe hinhan goyen waŋ faraŋ durnaŋ yeň haniŋ po tuŋaŋ yiramiŋ. Irkeb hakwamiŋ go teň waŋbe

tumjaŋ kamaŋ goyen tuluŋ teŋ dapŋa hakwa hende wok yirke hakwa irawakde dapŋa beleŋ po makinj heke soŋ dolok naryum.

8-10 Be, dapŋa kuruŋ yawaraminj goyen keneŋbe Saimon deňem kurabe Pitaya kadom yago hakwa hende yerŋa hinhan mar gobe tumjaŋ hurkuŋkat wor po tiyamiŋ. Irde Pita gote kadom waraŋ Sebedi urmiŋ Yemsya Yonya faraŋ urye yen hakwaminde wayaryum goyen manaŋ hurkuŋkat wor po tiyaryum. Niŋgeb Saimon goreb kafura heŋ Yesu kahaŋ miŋde urguŋ kanbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, nebe mata buluŋ al wor po geb, epte ma delge mar huwareŋ. Niŋgeb nubul teŋ kwa,” inyiŋ.

Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Kafura heŋ ma yo. Gayenter matbe dapŋa yawartiŋeŋbe al yade hayiŋ geb,” inyiŋ. **11** Irkeb hakwaminj go yawaŋ siŋare yirdeb dawet kuruŋ go okohom po yubul teŋbe Yesu gama iramiŋ.

*Al kura garbam buluŋ busuka miŋyar
(Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)*

12 Be, Yesu go Galili naŋa bana goŋ niŋ taun kura goyenter hikeb al kura busuka beleŋ uliŋ teŋ pasi irtiŋ gore wayyiŋ. Wanj Yesu keneŋbe yen beleŋ gab faraŋ nuryen yen nurde kahaŋ miŋde wulgurut yiriŋ. Irdeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, du-fayger wilakŋeŋ nurdeb sope nirke igin heweŋ,” ineŋ eseŋ mere iryiŋ. **13** Irkeb haniŋ temeyde al go uliŋde kerdeb, “Igiŋ guram gireŋ. Niŋgeb igin hawa,” inyiŋ. Irkeb goyare po busuka gobe tubul tikeb igin hiriŋ. **14** Irkeb Yesu beleŋbe, “Igiŋ haha gake al kura ma momoŋ irayiŋ,” inyiŋ.

Irdeb, “Al Kuruñ doloñ ird ird mata doyañ mar hitte kuñ sikkeñge yikala yirke keneñbe fudinde iginjaha ginnayinj. Irke gab Mose beleñ bikkenj yirinj mata goyen gama irde dapñä kura mel go yunnayinj. Irkeb ge niñ teñ Al Kuruñ niñ dapñä go kumga tinayinj. Irkeb al tumñaj fudinde iginj hihi yenj gennayinj,” inyinj. ¹⁵ Gega Yesuyen mere momonjbe kuruñ wor po henj kuriñ. Irkeb al budam, “Kuñ sabamiñ nurninj, irde al garbam miñyanjbe sope diri,” yenj nurde wayaminj. ¹⁶ Gega Yesu gob gor heñ meteñ teñ hinhinyabe al yubul teñ nañja migirinj miñmonjde yenj unkureñ po kuñ Al Kuruñ mere irde hinhin.

*Al uliñ kamtiñ kura sope iryiñ
(Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)*

¹⁷ Be, nalu kurareb Yesu go teñ hinhin gwahade po saba tagalde hinhin. Gwaha teñ hikeyabe Yuda marte tikula tarenj po gama irde hanjen Farisi maryabe Moseyen saba tagal tagal marya budam Yesu saba tagalde hinhinde gor wayaminj. Go mar gobe tiyun tumñaj Galiliya Yudiaya nañja bana goñ niñ beleñ wayaminj. Irde kurabe Yerusalem taun kuruñde gor mat wayaminj. Be, mel go wanj gor keperdeb Yesu beleñ al saba yirde hinhin goyen palñä irde hinhan. Goyenterbe Doyañ Al Kuruñyen sañjñ garbam mar sope yird yird gobe Yesu hitte hinhin.

¹⁸ Be, Yesu go al saba yirde hiked al buda kura gore al uliñ kamtiñ sapir hende tawayaminj. Irdeb tukunj Yesu hinhin ya bana goñ hurkuñ kahañ miñde kirniñ yenj beleñ niñ nañkenaminj. ¹⁹ Gega al forfor yenj hinhan goreb beleñ miñmonj

yiryinj. Irkeb bada hej ya go hende hurkuñbe* Yesu hinhin turte gor yamej keramij. Irdeb al uliñ kamtiñ goyen sapirte gwahade po ferde hikeya al forfor yej hinhan bana gor kañde po pañgir irke Yesu hinhin turte po kurkuriñ. **20** Irkeb Yesu belej mel gote dufay tarej go yeneñbe al uliñ kamtiñ goyen, “Kadne, mata buluñge halde gunhem geb,” inyinj.

21 Irkeb Farisi marya Moseyen saba tagal tagal marya belej mere go nurdeb dufayminjdeb, “Al Kuruj po ga alyen mata buluñ halde halde tarej minyanj. Munañ al gabe ganuñ geb, Al Kuruj sukal irde hi?” yej nurde hinhan. **22** Irkeb Yesu belej dufaymiñ yenen bebak teñbe, “Daninj gwahade dufay hej hanj? **23** Daminjbe meteñej yenj nurde hanj? ‘Mata buluñge halde gunhem,’ yihim goyen ma ‘Huwarde kwa,’ yeweñ goyen? **24** Nebe deñ belej meteñej nurde hanj goyen ireñ tihim. Irmeke gab megen garbe ne Al Urmiñ† gabe alyen mata buluñ halde halde gote saninj minyanj yej nenej bebak tinayinj,” inyinj. Irdeb al uliñ kamtiñ goyen, “Ne gare ginhem. Huwarde gasunje teñ yager kwa,” inyinj. **25** Irkeb al go goyare po al buda gote diliñ mar po huwardeb ferde hinhin gasunjinj goyen sope irde teñbe amanj wor po hej Al Kuruj turuj irdya irdya kuriñ. **26** Irkeb al buda go mata goyen kenenj

* **5:19:** Yuda marte ya armobe nende yara moj, megeñ teñ bantoto irtinj. Irde ya siñak belej gor hurkuñ hurkuñ belej minyanj. Kurareb gor hurkuñ keperde usanj hej meje teñ hanjen.

† **5:24:** Al Urmiñ gote minjbe alya bereya Al Kuruj hitte Yumulgañ teñ teñ Al. Daniel 7:13 gorbe deñem Al Urmiñ goyen hi.

hurkuŋkat teŋbe Al Kuruŋ turuŋ iramiŋ. Irdeb kafura wor po heŋbe, “Haŋkabe mata tiŋeŋ wor po hakot gwahade kura ma keneŋ hityen goyen kenhet,” yamiŋ.

*Yesu beleŋ Liwai hoy iryiŋ
(Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-17)*

²⁷ Be, go kamereb Yesu go biŋde mat siŋare kateŋbe kuriŋ. Kuŋ heŋyabe Roma gabmanyen teks yad yad al kura deŋem Liwai beleŋ teks yad yad gasunđe keperde hike kinyiŋ. Irdeb kuŋbe, “Gama nira,” inyiŋ. ²⁸ Irkeb Liwai go huwarde dawet kuruŋ go gor po yufuyaŋ heŋbe Yesu gama iryiŋ.

²⁹ Be, Liwai beleŋ yamiŋde kuŋbe Yesu niŋ dula mata kuruŋ gitik iryiŋ. Irde meteŋ kadom yagoya al hoyan manaq hoy yirke waŋ gabu irde Yesuya biŋge nene hinhan. ³⁰ Irkeb Farisi mar kura Moseyen saba tagalde hanjen goya Farisi mar hoyanja gore mata goyen keneŋbe igiŋ ma nurdeb Yesuyen komatmiŋ goyen, “Deŋbe danin teks yad yad marya nende saba keŋkela ma gama irke ‘mata buluŋ mar’ yineŋ hityen mar goya tumnjanđe dula teŋ han?” yinamiŋ. ³¹ Irkeb Yesu beleŋ meremiŋ go nurdeb, “Al uliŋde igiŋ po hiyenŋbe guram al niŋ ma nuryen. Garbam al po gab guram al niŋ nuryen. ³² Niŋgeb gwahade goyen po, nebe neŋ al huwak yeŋ nurde han mar goyen hoy yire yeŋ ma wamiriŋ. Gwaha titjenŋbe neŋbe mata buluŋ mar yeŋ nurde han mar gwahade goyen hoy yirmekə mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ hewoŋ yeŋ wamiriŋ,” yinŋiŋ.

*Kutŋa mata niŋ tagalyin
(Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22)*

³³ Be, nalu hoyanje kurarebe Farisi mar beleŋ Yesu hitte wanjbe, “Yon Baptaisyen komatminjbe hugiŋeŋ biŋge kutŋa irde Al Kuruŋ mere irde hanjen. Farisi marte komatmiŋ manaq gwahade po teŋ hanjen. Gega dahade geb komatgebe dula titinjde po hanj?” ineq gusuŋaŋ iramiŋ. ³⁴ Irkeb wol heŋbe, “Albe tikiŋ mere miŋ alya heŋyabe biŋge kutŋa ma irde hanjen. ³⁵ Gega tikiŋ mere miŋ al goyen asogom beleŋ wanj teŋ kuke gab yeŋ ge nurde kutŋa irde hinayin. Niŋgeb kame nalu forok yeke yubul teŋ kumeke gab biŋge kutŋa irnayin,” yinyin.

³⁶ Irdeb sopte po maya mere mat gaha yinyin: “Al kura uliŋhormiŋ gergeŋ walde teŋ bikkek erek yitiŋ goyen pet teŋ gada ma iryen. Gwaha irkeb gergeŋ gobe buluŋ hiyyen. Irde uliŋhor bikkek go hende gergeŋ beleŋ gada irtiŋ goyen wor keneŋmiŋbe igin ma hiyyen. ³⁷ Irdeb al kura wain fimiŋ gergeŋ teŋ dapŋa sikkeŋ beleŋ po kaŋgu irtiŋ bikkek bana goŋ ma uneŋ hiyyen. Gwaha irkeb wain fimiŋ gergeŋ goreb wain kaŋgu bikkek go kumga tike gereŋ yeŋ buluŋ hiyyen. Irde wain manaq wok yeŋ hubu hiyyen. ³⁸ Niŋgeb albe gwaha ma teŋ hanjen. Wain fimiŋ gergeŋbe kaŋgu gergeŋ bana po uneŋ hanjen. ³⁹ Gega albe wain fimiŋ yerke bikkek hitinjbe gergeŋ folek geb igin yeŋ nurde hanjen. Niŋgeb al wain fimiŋ bikkek nenebe gergeŋ netek ma yirde hiyen. Gwahade goyen po al kura mata bikkek niŋ amaneŋ nurde hanjen marbe mata gergeŋ

ne beleñ yikala yirde hime gayen gama irtek ma yirde hi,” yinyinj.

6

Yesube Sabat nalu gote miñ al (Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)

¹ Be, Sabat nalu kurareb Yesuya komatmiňya gobe wit meteñ kahalyañ kun hinhan. Kun henýabe komatmiň beleñ wit bilmiň kura yad haniňde sugula yirke sisihik wok yekeb iginen nene hinhan. ² Irkeb Farisi mar kura beleñ yeneribe, “Danin geb Sabat naturebe mata gwaha ma teñ hinayıñ yeñ bisam irtiñ goyen teñ hanj?” yinamiñ. ³ Irkeb Yesu beleñ wolheňbe, “Deňbe Al Kurunyen asaňde Dewitya kadom yagoya biňge kamde mata tiyamiň gote baranmiň goyen go ma wor po kapyan heň nurde hanjen? ⁴ Dewitbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuňbe beret Al Kurun untıñ himam, Al Kurun dolon ird ird mata doyañ marte kudineñ goyen yad niriñ. Irdeb kadom wor yunke namin. Dewitbe Mose beleñ gwaha ma teñ hinayıñ yitiñ goyen wor gogo tiyyiñ gega, goke kanduk kura ma kinyiñ. ⁵ Niňgeb ne Al Urmiň gabe Sabat gote miñ al geb, komatne yago gayenbe Sabat nature igit gwaha gwaha teñ hinayıñ yineñ,” yinyiñ.

Sabat nature al haniň simsínam kura goyen sope iryiň

(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Be, Sabat nalu hoyanje kurare kurab Yuda marte gabu yare hurkuň saba tagalde hinhin. Ya bana goňbe al haniň yase simsima hitiñ goyen

kura gonj hinhin. ⁷ Be, Farisi marya Moseyen saba tagal tagal maryabe daha mat kura Yesu goyen ulijde merem yaŋ irniŋ yeŋ nurde hinhin. Ningeb Yesu goyen Sabat nature al guram yirke kentek yeŋ keŋkela keneŋ hinhin. ⁸ Goyenbe Yesube dufayminj bikkenj yenenj bebak teŋbe al haniŋ simsimebam goyen, “Huwarde al buda diliŋ mar ga waŋ huwara,” inyiŋ. Irkeb al go kuŋ huwaryinj. ⁹ Irkeb Yesu beleŋ mel goyen, “Be, gusuŋaŋ kura dire. Moseyen sabarebe Sabat natureb da mata be iginj titek yitiŋ hi? Mata iginj ma mata bulun? Al garbam miŋyaŋ goyen faranj yurtek ma yeneŋ wasak titeke kamnayinj?” yinyiŋ. ¹⁰ Gwaha yineŋ gab al buda kuruŋ go yeneŋ tukuŋbe al goyen, “Hange giŋ ira,” inyiŋ. Irkeb haniŋ giŋ irkeb haniŋ gob iginj wor po hiriŋ. ¹¹ Gega Farisi marya Moseyen saba marya gobe biŋ ar wor po yeke Yesu gobe daha kura irniŋ yeŋ yiŋgeŋ ulij mere sege iramiŋ.

*Yesuyen mere basaŋ mar 12
(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Be, nalu kurare kurab Yesube Al Kuruŋ mere ire yeŋbe dugu dabaiŋde kura gor hurkuriŋ. Irdeb Al Kuruŋ mere irke kuŋ kuŋ fay uryinj. ¹³ Irkeb wampotbe komatmiŋ yago goyen hoy yirke wakeb bana gonj al 12 po yapat yirde mere basaŋ marmiŋ yiryinj. ¹⁴ Basinjə yiryinj marbe gahade: Saimon denjem kura Yesu beleŋ unyiŋ gobe Pita, kulinj Andru, Yems, Yon, Filip, Batolomiyu, ¹⁵ Matiyu, Tomas, Saimonya Alfius urmiŋ Yemsya. Munaj Saimonbe Selot ineŋ hinhin. ¹⁶ Irde

Yems urmiŋ Yudasyabe Yudas Iskariotya. Yudas Iskariot gobe kame Yesu niŋ asogo hay hiriŋ.

*Yesube garbam mar budam sope yirde hinhan
(Matiyu 4:23-25)*

¹⁷ Be, go kamereb Yesu go mere basaŋ marmiŋ goya tumŋaŋ naŋa bantotore komatmiŋ budam hinhande gor kurkuriŋ. Gorbe Yudia naŋare niŋ marya naŋa bana goŋ taun kuruŋ Yerusalem mat al budam wayamiŋ goyen gor hinhan. Irde makaŋ siŋare niŋ taun Tairyia Saidonya niŋ mar budam wayamiŋ gor hinhan. Taun irawa gobe Fonisia naŋa bana go niŋ taun. ¹⁸ Be, mel gobe Yesuyen saba nurniŋ yeŋ wayamiŋ. Irde garbam miŋyanbe yeŋ beleŋ gab sope diryen yeŋ wayamiŋ. Irkeb ungura beleŋ buluŋ yirtin goyen manaŋ guram yirkeb igiŋ hamin. ¹⁹ Irdeb Al Kurunyen tareŋbe Yesu ketal urke al garbam miŋyan sope yirke keneŋbe mel gore Yesu sisəŋ urde gab igiŋ hiniŋ yeŋ kurut yeŋ hinhan.

*Al igiŋ henayinŋa al buluŋ henayinŋa goke tagalyin
(Matiyu 5:1-12)*

²⁰ Be, Yesu beleŋ komatmiŋ buda goyen yeneŋ henje gaha yinyin:

“Deŋ dettiŋ miŋmoŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ doyan dirde hi geb, goke amanęŋ nurde hinayin.

²¹ Deŋ biŋge kamde haŋ marbe kamebe biŋge keŋkela nene hinayin geb, goke amanęŋ nurde hinayin.

Deŋ kanduk yeneŋ eseŋ haŋ marbe kamebe amanęŋ heŋ hinmanę teŋ hinayin geb, goke amanęŋ nurde hinayin.

22 Ne Al Urmiŋ gake teŋ al beleŋ iginj ma den-nayinj.

Irde, ‘Gebe nende al yara ma ha,’ dinenj dakira teŋ harhok dunnayinj, nanyaŋ dirnayinj,

irde deňtinj buluŋ buluŋ yirde dakira tinayinj.

Goyenbe kanduk goke amaŋeŋ nurde hin-nayinj.

23 Buluŋ dirde hinayinj mar gote asem weŋ wor bikkeŋ Al Kuruŋyen mere basaŋ mar buluŋ buluŋ po yirde hinhan.

Niŋgeb deŋ wor gwaha dirke goya goke ma nurde hinayinj. Amaŋ heŋ solok solok yeŋ hin-nayinj.

Kanduk gote murungem iginjbe kame ga Al Kuruŋ beleŋ kuruŋ wor po dunyeŋ.

24 Munaŋ deŋ hora marbe megen niŋ samuŋ iginj iginj yade goke po amaŋ heŋ haŋ.

Gega kamebe kanduk po yennayinj.

Niŋgeb goyen goke buniŋeŋ nurde dunenj hime.

25 Deŋ binje igyen igyen keŋkela nen haŋ marbe kamebe binje kamnayinj.

Niŋgeb goyen goke buniŋeŋ nurde dunenj hime.

Deŋ megen niŋ mata po gama irde haŋ marbe goke amaŋ heŋ hinmaŋ teŋ haŋ.

Gega kamebe dindikeŋ ge buniŋeŋ nurde esenj hinayinj. Niŋgeb goyen goke buniŋeŋ nurde dunenj hime.

26 “Deŋ turuŋ dirde haŋ mar gote asem yago beleŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ mar falkuk

bikkek goyen turuŋ yirde hinhan. Niŋgeb gayenter niŋ dirŋeŋ weŋ beleŋ turuŋ dirke goke amanęŋ nurde haŋ gobe deŋ wor mere basaŋ mar falkuk yeŋ nurde hime geb, goyen goke bunięŋ nurde duneŋ hime,” yinyiŋ.

Buluŋ dirde haŋ mar niŋ bunięŋ nurd yuneŋ hinayiŋ

(Matiyu 5:38-48; 7:12a)

²⁷ Irdeb Yesu go sopte po gaha yinyiŋ: “Gega deŋ merene palŋa irde haŋ mar saba direŋ tihim geb, keŋkelə nurnaŋ ko. Asogo dirde hinayiŋ mar goke bunięŋ nurde yuneŋ hinayiŋ. Irde deŋ niŋ buluŋ nurde hinayiŋ mar gobe igiŋ igiŋ yirde hinayiŋ. ²⁸ Irde al karan durde hinayiŋ mar gobe Al Kuruňyen tareŋde guram yirde igiŋ igiŋ yirde hinayiŋ. Irde buluŋ buluŋ dirde hinayiŋ mar goke manaŋ bunięŋ nurdeb Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinayiŋ. ²⁹ Al kura beleŋ uluŋger seŋ gurkeb, wol ma heŋbe kurhan wor tigiri tiyayiŋ. Al kura meŋe diba uliŋhorge hende niŋ goyen teke goya uliŋhorge biŋde niŋ goyen basiŋa ma irayiŋ. Go manaŋ nuna ginkeb unayiŋ. ³⁰ Irde al beleŋ det kuraŋ gusuŋaŋ girkeb yunayiŋ. Irdeb al kura beleŋ dawetge kura tiyyen goke tumulgaŋ tiye yeŋ deňdeŋ ma yawayiŋ. ³¹ Al hoyan beleŋ ne gwaha nirde hiwoŋ yeŋ nurde ha gwahade goyen po ge wor al hoyan gwaha yirde hayiŋ.

³² “Al kura deŋ ge amanęŋ nurde haŋ mar goke po amanęŋ nurnayiŋbe Al Kuruŋ beleŋ goke turuŋ diryen yeŋ nurde haŋ? Moŋ, epte moŋ. Farisi mar beleŋ ‘mata buluŋ mar’ yineŋ haŋyen mar manaŋ al kura beleŋ yeŋ ge amanęŋ nurkeb

al goke amaŋeŋ nurde hanjen. ³³ Irde al kura iginj dirnayinj mar go po ga iginj iginj yirde hinayinjbe Al Kuruŋ beleŋ goke turuŋ diryenj yeŋ nurde hanj? Moŋ. Mata gobe megen niŋ mar manan gwaha teŋ hanjen. ³⁴ Irde al kura dawet yunteke wolmiŋen dunayinj yeŋ nurdeya ga dawet yunayinj gobe Al Kuruŋ beleŋ goke turuŋ diryenj yeŋ nurde hanj? Moŋ, epte moŋ. Mata gobe megen niŋ mar wor gwaha ala teŋ hanjen.

³⁵ “Ninjeb gwaha titŋenjbe asogotinj yago niŋ amaŋeŋ nurde yuneŋ hinayinj. Irde iginj iginj yirde hinayinj. Irdeb det kura yunteke wolmiŋen dunnaŋ yeŋ ma nurdeya gab dawettinj yuneŋ hinayinj. Al Kuruŋ tonŋenj yaŋ wor po gobe buniŋen dufaymiŋ kuruŋ wor po geb, yeŋ amaŋeŋ ma nurd uneŋ han marya mata buluŋ teŋ han marya goyen tumŋaŋ buniŋen nurd yuneŋ iginj iginj yirde hiyen. Ninjeb deŋ beleŋ asogotinj gwaha yirnayinjbe Al Kuruŋ beleŋ matatiŋ gote murungem iginj goyen kuruŋ wor po dunyenj. Irdeb yende dirŋenj weŋ diryenj. ³⁶ Al Kuruŋ beleŋ buniŋen nurd yuneŋ hiyen gwahade goyen po deŋ manan mel goyen buniŋen nurde yuneŋ hinayinj,” yinyinj.

*Kadger mata niŋ buluŋ mat ma tagalayinj
(Matiyu 7:1-5)*

³⁷ Irde meremiŋ sopte basaŋ heŋ gaha yinyinj: “Be, deŋbe Al Kuruŋ hihit yeŋ al kurate mata goyen yeneŋbe buluŋ ma iginj ma yineŋ hinayinj. Irkeb Al Kuruŋ wor gwaha ma diryenj. Irdeb al kurate mata keneŋbe dindikenjde dufayde po al gobe buluŋ tiya yeŋ goke ma ineŋ hinayinj. Irkeb

Al Kuruŋ wor gwaha ma diryen. Irde al kura beleŋ buluŋ buluŋ diryen gega, mata buluŋmīŋ goyen halde uneŋ hinayin. Irkeb Al Kuruŋ wor mata buluŋtiŋ halde dunyen. ³⁸ Irdeb al kura det kuraŋ nurke yeneŋbe dawettin yuneŋ hinayin. Irkeb Al Kuruŋ wor dunyen. Yen beleŋ dune yenbe kuruŋ wor po dunke ep hiyyen gega, go hende sopte bak dunyen. Deŋ beleŋ al hoyan dawettin dahade yunen hinayin gwahade goyen po, Al Kuruŋ wor gwahade po dunyen. Dirŋen yunnayinbe Al Kuruŋ wor gwahade dunyen, munan̄ budam yunkeb Al Kuruŋ beleŋ wor budam po dunyen,” yinyin.

³⁹ Irdeb maya mere gayen manaŋ yinyin: “Al kura diliŋ titmiŋ beleŋ kadom diliŋ titmiŋ epte tanarde kuŋ kuŋ beleŋ goyen ikala irde tukuyen? Epte moŋ. Gwaha tiyyenbe kuŋ tumŋaŋde mete bana yakteŋ gasa yiryeŋ. ⁴⁰ Saba al kurate komatminbe epte ma saba yirde hiyeŋ al goyen fole irnayin. Gega sabamiŋ keŋkela teŋ pasi irnayinbe saba yirde hiyeŋ al goyen yara po henayin. ⁴¹ Deŋbe kadtin̄ yagot diliŋde mukuŋ yeneŋbe goke yen haŋ gega, daniŋ geb he parwek diltin̄ pet teŋ hi goyen go ma yeneŋ haŋ? ⁴² He hakwa gore diltin̄ pet titin̄ haŋ goyen go ma yeneŋya dahade ningeb, ‘Kadne, mukuŋ delger hi go teŋ siŋa ire,’ innayin? Diliŋ usi mar wor wor, meheŋdebe dindikende diltin̄de niŋ he parwek go wa yade siŋa yirnayin. Irde gab keŋkela naŋkenenbe kadtin̄de diliŋde mukuŋ goyen igin̄ yad siŋa yirnayin,” yinyin.

*Heya igineŋya
(Matiyu 7:16-20; 12:33-35)*

⁴³ Be, sopte gaha yinyinj: “He iginenj kura al ma nene hitinj gobe he igineŋ al nene hitinjde goyenter ma iginenj hiyyenj. Irde gwahade goyen po, he iginenj al nene hitinj gobe he iginenj al ma nene hitinj goyenter ma iginenj hiyyenj. ⁴⁴ Niŋgeb hebe iginenj beleŋ gab he gobe iginj ma buluŋ goyen dikala dirke gab keneŋ bebak titek. Fik he igineŋbe kaŋ hirwanjenj yaŋ hende ma iginenj henj hanjen. Gwahade goyen po, wain igineŋbe he siŋsiŋenj mali herenj ma iginenj henj hanjen. ⁴⁵ Gwahade goyen po, al mananj da kura binde hiyenj gobe mohonjde mat mere gwahade po kat kunj hiyenj. Niŋgeb al iginjbe binde dufay iginj haŋ geb, mata iginj po teŋ hanjen. Munanj al buluŋbe binde dufay buluŋ haŋ geb, mata buluŋ po teŋ hanjen,” yinyinj.

*Ya ird ird al irawa
(Matiyu 7:24-27)*

⁴⁶ Irdeb sopte gaha yinyinj: “Be, denjbe ‘Doyanj Al Kurunj, Doyanj Al Kurunj,’ nineŋ haŋ gega, daniŋ geb merene ma gama irde haŋ? ⁴⁷ Al kura ne hitte wanj merene nurde gama iryenj al gobe gahade yeŋ momoŋ direŋ tihim. ⁴⁸ Al gobe ya ire yeŋbe tola metemiŋ dukuŋ po taldeb hora po daluŋ unyeŋ go gwahade goyen. Niŋgeb naŋa buluŋ heke figilu teŋenj yaŋ yare go kuyenj gega, ya gobe tolamiŋ kenkelə yimiytiŋ geb, sanŋiŋ huwarde hiyenj. ⁴⁹ Gega al kura merene nurde ga gama ma iryenj al gobe al kukuwa kura mulowo hende ya iryenj go gwahade goyen. Niŋgeb figilu

teñej yan kateñbe ya go tekeb kateñ buluñ wor po hiyyen,” yinyin.

7

Fuleñja marte doyan al (Matiyu 8:5-13)

¹ Be, Yesu beleñ al saba yirde hinhin go pasi irdeb mel go yubul teñ Kapeneam taunde kurinj. ² Gorbe Roma gabmanyen fuleñja marte doyan al kura hinhin. Doyan al goreb meteñ almiñ kura goke iginj wor po nurde hinhin gega, garbam buluñ wor po heñ kameñ teñ hinhin. ³ Niñgeb Yesu taunde gor wayyiñ gote mere momoñ nurdeb Yuda marte doyan mar parguwak kura goyen kuñ Yesu inke wañ meteñ alne ga sope iri yeñ yad yerke wayamiñ. ⁴⁻⁵ Mel go Yesu hitte wañbe, “Al gobe Roma al gega, neñ Yuda mar ninj amanenj nurde hiyen. Irde gabu yaniniñ mananj irde dunyiñ. Yeñbe al iginj wor po. Niñgeb ge beleñ iginj meteñ almiñ goyen sope irde unwoñ wor po yeñ nurde gago wayhet. Niñgeb iginj kutek we?” inenj parsay iramiñ. ⁶ Irkeb Yesube mel goya kwamiñ.

Be, kuñ fuleñja marte doyan al gote ya bindere hekeb doyan al gore dufaymiñ kura kadom weñ momoñ yirdeb, “Kuñ innanj,” yinyin. Irkeb Yesu hitte wañbe, “Kadniniñ beleñ kuñ gaha innayinj dina: ‘Doyan Al Kurunj, ge beleñ ne al gahade gate yare watek moñ. Niñgeb kahanje mayde wañ ma yo. ⁷ Irde nigen mananj al huwak moñ geb, ge hitte kutek epte moñ yeñ nurdeb gago bada hihim. Niñgeb gor po heñ mere po tikeb

meteŋ alnebe iginj hiyyen. ⁸ Nebe doyaŋ alner yufukde heŋ meremiŋ gama irde himyen. Irde ne wor fulenja mar kura doyaŋ yirde hime geb, al goyen kura, “Kwa,” inmekeb kuyen, irde al hoyan kura, “Waya,” inmekeb wayyen. Irde meteŋ alne manaj, “Gwaha gwaha tiya,” inmeke gwaha po tiyyen. Ningeb gebe tareŋje yaŋ geb, gor po heŋ dulin po mere tiyayin. Irkeb mереge nurdeb garbam go meteŋ alne tubul teŋ kuyen,’ yihi,” inamiŋ.

⁹ Irkeb Yesu go mere gwahade nurdeb dinoj kok yirin. Irdeb tigiri teŋ al buda kurun gama irde hinhan mar goyen yeneŋ heŋbe, “Fudinde wor po, Israel bana ga niŋ al kura ne niŋ du-faymiŋ tareŋ gahade irtiŋ kura ma kinmiŋ. Hubu wor po,” yinyiŋ. ¹⁰ Be, keya kwamiŋ mar gob mulgaŋ heŋ fulenja marte doyaŋ al gote yare kuŋbe meteŋ al go iginj hiriŋ goyen kenamiŋ.

*Beretap kura gote urmiŋ kamtiŋ goyen isan
hiriŋ*

¹¹ Be, Yesu go gwaha teŋ go kamereb taun denjem kura Nain gor kuriŋ. Irkeb komatmiŋ yagoya al buda kurun go manaj gama irde kwamiŋ. ¹² Kuŋ hora beleŋ po koya kurun hende wor po kerde milgu irtiŋ taun gote yame kurun goyen binde heŋ hikeb al hakwa kura takteŋ mete tiniŋ yeŋ taun biŋde mat teŋ siŋare kateŋ hinhan goyen yenamiŋ. Milinjbe beretap, urmiŋbe unjkurenj gogo po. Taun bana go niŋ al buda kurun gob beretap goya kateŋ hinhan. ¹³ Irkeb Doyaŋ Al Kurun Yesu beleŋ beretap go keneŋbe yeŋ ge buniŋeŋ wor po nurdeb, “Eseŋ ma yo,” inyiŋ.

14 Irdeb kuŋ sapir go tanaryiŋ. Irkeb al sapir teŋ kuŋ hinhan mar gob tek yaminj. Irkeb, “Diriŋ, ne beleŋ ginhem geb huwara,” inyiŋ. **15** Irkeb diriŋ kamtiŋ go huwarde keperdebe mere tiyyiŋ. Irkeb Yesu beleŋ diriŋ go miliŋ ge tubul tiyyiŋ.

16 Be, al buda gor heŋ go keneŋbe hurkuŋkat teŋ kafura manaj heŋbe Al Kuruj turuŋ iramiŋ. Irdeb, “Al Kurunyen mere basaŋ al saŋiŋmiŋ kuruj wor po neŋ hitte gago waya. Al Kurunjbe alya bereyaminj faraŋ yure yeŋ gago waya,” yamiŋ. **17** Be, Yesu beleŋ al kamtiŋ isanji hiriŋ gote mere momonjbe Yudia naŋaya naŋa binjaŋ hinhan goyen nurde tukamiŋ.

*Yesuya Yon Baptaisya
(Matiyu 11:2-19)*

18 Be, Yon Baptaisyen komatmiŋ beleŋ Yesu beleŋ mata teŋ hinhan kuruj goke kuŋ Yon momonj iramiŋ. Go nurdeb komatmiŋ irawa hoy yirdeb, **19** “Yesu hitte kuŋbe, ‘Hakot al kura wayyen yitiŋ al gobe ge gago ma al hoyan niŋ doyan hetek?’ yeŋ gusuŋan iriryen,” yinen Doyaŋ Al Kuruj Yesu hitte yad yerke kwaryum. **20** Irkeb irem go Yesu hitte kuŋbe, “Yon Baptais beleŋ Yesu hitte kuŋbe, ‘Hakot al kura wayyen yitiŋ al gobe ge gago ma al hoyan niŋ doyan hetek?’ yeŋ gusuŋan iriryen dinke gago wayhar,” inaryum.

21 Be, go nature wor wor goyenbe Yesu beleŋ al garbam kurayen kurayen goyen sope yirde hinhan. Irde uŋgura beleŋ al ketal yurtiŋ miŋyan yakira teŋ, al diliŋ titmiŋ manaj budam sope yirde hinhan. **22** Niŋgeb Yesu beleŋ Yonyen

komatmiñ irawa gote mere goyen wol heñbe, “Mulgañ heñ kunþe mata diltirinđe gar yenhar irde mere nurhar goyen Yon momoñ iriryenj. ‘Al diliñ titmiñbe nañkenhañ, al kahañ kamtiñbe huwarde kuñ hañ, al busuka miñyañbe iginj hahanj, al kirmiñ titmiñbe mere nurhanj, al kamtiñbe huwarhañ, irdeb al buniñej wor Al Kurunj beleñ yumulgañ teñ teñ mere iginj goyen nurhanj,’ iniryenj. ²³ Irdeb kunþe, ‘Al kura ne niñ dufaymiñ tareñ irde go ma katyeñbe Al Kurunj beleñ guram irde tareñ iryenj,’ yihi gwaha iniryenj,” yinyiñ.

²⁴ Be, Yon Baptaisyen komatmiñ irawa go yubul teñ kukeb Yesu beleñ al buda goyen Yon niñ momoñ yire yeñbe gaha yinyiñ: “Deñbe da kinniñ yeñ sawsawa po kuruñ naña bana goñ kwañ? Dulinj yamuñ meñe beleñ tama urtiñ goyen kinniñ yeñ kwañ? ²⁵ Goke moñ kenem da wor po kinniñ yeñ kwañ? Al kura umña iginj titiñ kura yinniñ yeñ kwañ? Moñ. Al horam yañ umña iginj teñ det iginj iginj niñ po nurde hañ marbe megen niñ doyan mar karkuwanjen ya iginjanj po hañ. ²⁶ Goyenbe da kuñ kinniñ yeñ kwañ? Al Kurunjen mere basañ al? Gwaha, fudinde. Gega yeñbe Al Kurunjen mere basañ mar hoyanj goyen yara moñ. Yeñbe gote folek. ²⁷ Al goyen goke teñbe Al Kurunjen asañde gahade katinj hi:

‘Mere basañ alne teñ kermeké yeñ wa meheñ heñ kuyenj.

Yeñ beleñ meheñ heñ kunþe beleñge sope irde gunyeñ,’ yitiñ hi. *Malakai 3:1*

28 Be, yitin gwahade po meteŋ tiyuŋ al gobe al hoyan monj, Yon beleŋ tiyuŋ. Ningeb fudinde wor po, bere beleŋ kawaŋ yirtinj haŋ kurun gayen Yonyen meteŋ go epte ma fole irnayinj. Yeŋ beleŋ meteŋ tiyuŋ gobe meteŋ hoyan kurun gote folek wor po. Gega yenbe ne gayen neŋkela ma heŋ hi geb, al kura deňem monj gega, neŋkela heŋ bebak tiyyen al gobe Al Kurun diliňdeb Yon goyen folek kinyen,” yinyij.

29 Be, al budamya teks yad yad marya goyen Yon hitte baptais tamiňde geb, Yesu beleŋ Yon niŋ gwaha yeke nurdeb Al Kurunyen matabe fudinde huwak yaminj. **30** Gega Farisi marya Moseyen saba marya gobe Yon hitte baptais teŋ teŋ ge bada haminj geb, Al Kurun beleŋ yen ge dufay kiriyŋ goyen yiŋgeŋ bada heŋ harhok unamiň.

31 Be, Yesu beleŋ sopte gaha yiriŋ: “Ningeb gayenter niŋ marbe da det kura niŋ yen, ‘Yeŋbe gwahade,’ yewen? Yeŋbe da kura yara yetek? **32** Be, go mar gobe dirinj kura gabu gasunjde heŋ kari teŋ yiŋgeŋ uliŋ kadom mohonjde teŋ hanjen go gwahade. Dirinj gobe kari teŋ heŋya kadom gineŋ teŋbe,

‘Neŋ beleŋ buleluŋ fuk irde tikiŋ heŋ dunhet gega gege ma tahaŋ.

Irde esinayinj daw yen al hakwa ambo ird irdde niŋ tikiŋ heŋ dunhet gega ma esahanj,’ yinen kwep kwep yirde hanjen.

33 Ningeb dirinj teŋ hanjen gwahade goyen po, mel gobe mere fudinde nurtek ma yirde hi. Ningeb Yon Baptais beleŋ beretya wainya ma neke keneŋbe, ‘Al gobe uŋguram yanj,’ inaj.

³⁴ Munaŋ ne Al Urmiŋ gabe beretya wainya ne-meke nenenje, ‘Al gabe biŋgeya feyare niŋ al wor po. Irde yeŋbe teks yad yad marya Moseyen saba keŋkelə ma gama irde hike “mata buluŋ mar” yineŋ hityen gote kadom,’ nineŋ hanj. ³⁵ Gega Al Kurunj dirŋen werbe Yonya neya beleŋ Al Kurunyen dufay wukken tagalde haryen goyen fudinde yeŋ nurde hanj,” yinyinj.

Mata buluŋ bere kura gore Yesuyen kahaŋ halij

³⁶ Be, go kamereb Farisi al kura gore, “Wake yaner kun biŋge netek,” inyinj geb, kun Farisi al gote yare biŋge niniŋ yeŋ gor hinhan mar goya keperamiŋ. ³⁷ Taun goyenterbe bere kura goyen mata buluŋ teŋ hike gor niŋ marbe keŋkelə nurde uneŋ hinhan. Be, bere gore Yesube Farisi al gote yare heŋ dula teŋ hi yeke nuryinj. Irdeb det kura fimiŋ hamŋiŋ kusamuŋ wor po goyen yaliŋ igin muŋ alabasta hora beleŋ po irtiŋ bana gonj hitiŋ goyen teŋ Yesu hinhan yare gor kuriŋ. ³⁸ Irdeb Yesu bulgaŋ yiŋen teŋ kahaŋ yimiyyinj beleŋ gonj waŋ huwaryinj. Irdeb dokolhoŋ yuguluŋ teŋ esike diliŋ fimiŋ kateŋ Yesu kahaŋ bida yirde hiked tonaq yuwalŋen po utma teŋ hinhan. Irdeb Yesu palap wor po irde hinhan geb, goyen ikala irhem yeŋbe kahaŋ u irde tebaŋ irde hinhan. Irdeb det fimiŋ hamŋeŋ iginj wor po goyen Yesu kahaŋde wogorde sam iryinj.

³⁹ Irkeb Farisi al Yesu hoy irde gargar iryinj al gore goyen keneŋbe dufaymiŋde po, “Yeŋbe Al Kurunyen mere basaŋ al manhan bere gwahade beleŋ sisaaŋ nurde hi yeŋ nurdeb bada

hawa inwoŋ. Gega bere gobe mata buluŋ bere yeŋ ma nurde hi geb, gogo keneŋ wasak teŋ hi,” yeŋ nuryiŋ. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleŋ dufaymiŋ keneŋbe, “Saimon, nebe mere kura momoŋ gireŋ tihim geb,” inyiŋ. Irkeb al gore, “Tisa, igiŋge momoŋ nira,” inyiŋ. ⁴¹ Irkeb Yesu beleŋ gaha inyiŋ: “Al irawa kura al horam yaŋ hitte kuŋbe kame ga horage wol heŋ gunyeŋ inenŋbe hora yawararyum. Al kurabe 500 denari* yawaryiŋ, munaj kurabe 50 denari yawaryiŋ. ⁴² Be, al irawa gobe gwaha mat kura al gote hora wol hetek ma haryum. Irkeb hora yunyin al gore bunijen yirdeb goŋmiŋ yinyiŋ. Niŋgeb al damiŋ beleŋbe horamiŋ ma wol heke goŋmiŋ yinyiŋ al goke amanen wor po nurde unyen?” yeŋ gusuŋaŋ iryiŋ. ⁴³ Irkeb Farisi al Saimon gore wol heŋbe, “Al hora kuruŋ tirin al gore yeŋ nurhem,” inyiŋ. Irkeb Yesu beleŋbe, “Fudinde yaha,” inyiŋ. ⁴⁴ Irdeb bere go hin hin beleŋ fulgaŋ kaŋbe Saimon go sopte, “Bere ga kenha? Nebe yager wayhem gega, nende matare kahaŋne hal hal fe kura ma nunha. Goyenpoga bere gabe waŋ diliŋ fimiŋ beleŋ po kahaŋne halde tonan yuwalŋen beleŋ po utma tiya. ⁴⁵ Irde gebe yager wayhem yabe pere nirde uluŋner muŋ kura u ma nirha. Gega bere gabe waŋ kahaŋne u irde tebaŋ tiya. ⁴⁶ Irde gebe yager wayhem goke amanen nurde olip fimiŋ gwahade muŋ kura teŋ tonaner ma wogorha. Gega bere gabe det fimiŋ hamŋen

* **7:41:** Denari: Al beleŋ wampot mat meten teŋbe wawuŋbana naŋa sul yeke bada heŋbe metenmiŋ gote muruŋgembe denari uŋkureŋ tiyyen.

kusamuŋ damum hende wor po goyen kahaŋner wogora. ⁴⁷ Niŋgeb fudinde ginhem. Bere gabe mata buluŋmiŋ ge goltapŋeŋ wor po nurde hiyen geb, Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ kuruŋ goyen halde unkeb goke amanęŋ wor po nurde nuneŋbe mata gago tiya. Gega al kura mata buluŋmiŋ ge goltapŋeŋ ma nurde hiyen al gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ halde unyeŋ goyen goke amanęŋ wor po ma nuryen,” inyiŋ. ⁴⁸ Irdeb bere go keneŋ heŋyabe, “Mata buluŋgeb halde gunhem,” inyiŋ. ⁴⁹ Irkeb Saimon beleŋ hoy yirke wayamiŋ mar gore mere go nurdeb, “Al gabe ganuŋ geb, alyen mata buluŋ wor halde hime yeŋ hi?” yeŋ yiŋgeŋ uliŋ mere tiyaminj. ⁵⁰ Gega Yesu beleŋ mel go mere teŋ hinhan go haywanj yirtiŋeŋbe bere goyen, “Gebe ne niŋ dufayge saŋiŋ irha. Goke teŋ Al Kuruŋ beleŋ gumulgaŋ tiya. Niŋgeb bege kamke iginj po nurde kwayinj,” inyiŋ.

8

Yesu gama irde hinhan bere

¹ Be, go kamereb Yesu go taunya tiyuŋya kurar mat kurar kuŋbe mere igiŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yird yird goke momonj yirde kuŋ hinhan. Goya goyenbe mere basaŋ marmiŋ 12 go manaŋ yeŋya kuŋ hinhan. ² Irde bere wor Yesu gama irde kuŋ hinhan. Bere kurabe uŋguram yaŋ gega Yesu beleŋ uŋgura yakira tiyyinj, irde kurabe garbam miŋyaŋ goyen sope yirke igiŋ haminj. Bere goyen kurabe Makdala niŋ Maria. Yeŋbe bikkenj uŋgura 7 beleŋ ketal urtiŋ goyen Yesu beleŋ uŋgura yakira tike igiŋ hiriŋ.

³ Irde bere kurabe Susanaya Yoanaya. Yoana gote uŋ Kusabe Herotyen samuŋ doyaŋ ird ird al. Irde bere go po moŋ. Bere budam hoyaq manaŋ Yesu gama irde kuŋ hinhan. Irdeb yinqeŋde horaya detmiŋ budamya gore Yesuya komatmiŋya faraq yurde yukuŋ hinhan.

*Yasuŋ alyen maya mere
(Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)*

⁴ Be, taun kurar niŋ kurar niŋ alya bereya budam wor po Yesu hitte waŋ gabu irde hinhan. Irkeb maya merere saba gahade yiryinj: ⁵ “Al kura wit muykeŋ tur ire yeŋ meteŋmiŋde kuriŋ. Kuŋ meteŋde muykeŋ go tur irkeb kurabe meteŋ siŋak al kuŋ kuŋ beleŋyaŋ katamiŋ. Irkeb al beleŋ go ma yeneŋ yufuramiŋ. Kurabe nu beleŋ waŋ namiŋ. ⁶ Munaŋ kurabe megeŋ halgayin hora arat herenj katamiŋ. Irdeb kawaŋ haminj gega, megeŋ fimmęŋ moŋ geb, algup nen kamaminiŋ. ⁷ Munaŋ kurabe yamuŋ hirwaŋeŋ yaŋ bana kateŋ yamuŋ goya tumhaŋ kawaŋ haminj. Gega yamuŋ duwi gore hurkuŋ awrum yurkeb nonbo haminj. ⁸ Be, wit muykeŋ kurabe megeŋ iginjyaŋ kateŋ kawaŋ henbe iginenj budam haminj. Muykeŋ uŋkurenjbe 100 iginenj gwahade haminj,” yiriŋ. Be, Yesu gob maya mere goyen tagaldeb, “Al kura mere ga miŋ bebak tiniŋ yeŋbe keŋkela palŋa irde nurnaŋ ko,” yiriŋ.

*Maya mere iginj bebak teŋ teŋ mata
(Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)*

⁹ Irkeb komatmiŋ beleŋ maya mere gote miŋ momoŋ dira ineŋ gusuŋyaŋ iramiŋ. ¹⁰ Irkeb

Yesu belej gaha yinyiŋ: “Al Kuruŋ belej alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird mata gote miŋbe banare hi geb, al hoyan belej epte ma bebak titek. Gega deŋbe Al Kurunyen tarenje miŋ goyen iŋiŋ bebak tinayiŋ. Goyenbe al hoyan ne niŋ ma nurde haŋ marbe mata gote miŋ goyen maya mere mat po momoŋ yirde hime. Go mar gobe merene gama irtek ma yirde hiyen geb, maya mere go nurnayiŋ gega, bebak ma tinayiŋ. Goke teŋbe Al Kurunyen asanđe gahade katiŋ hi:
 ‘Mel gobe merene nurde hinayiŋ irde keneŋ hinayiŋ gega, bebak ma po teŋ hinayiŋ,’
 katiŋ hi,” yinyiŋ. *Aisaia 6:9*

*Yasuŋ alyen maya mere gote miŋ
 (Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)*

¹¹ Irdeb gaha yinyiŋ: “Be, maya mere gote miŋbe gahade: wit muykeŋ gobe Al Kurunyen mere. ¹² Muykeŋ beleŋyaŋ kattiŋ gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayiŋ gega, Satan belej mere biŋde hinayiŋ goyen yad siŋa yiryen go gwahade. Unŋura belej al gobe daha mere go nurde Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ irke yumulgaŋ tiyyenkek yenbe gogo gwaha yiryen. ¹³ Munaŋ wit muykeŋ hora hereŋ kattiŋ gote miŋbe al kura Al Kurunyen mere tiŋenya nurdeb aman̄ henayiŋ. Gega hora arat geb, filginin̄ keŋkelə ma kutiŋ belej teŋ hanjen̄ go gwahade goyen po, al go manan̄ Al kurunyen mere biŋde keŋkelə ma kipiryen̄. Irde kadila hekeb aran̄ po algup nene kamde hanjen̄ go gwahade goyen po, kanduk kura forok yekeb goyare po Al Kuruŋ harhok unnayiŋ. ¹⁴ Wit muykeŋ yamuŋ duwi

hirwanjeñ yaŋ bana kattij gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayiŋ gega, megen niŋ samuŋ yad yad niŋ po nurnayiŋ go gwahade. Go mar gobe ulinđe po amaŋ hetek mata go po titek titek yirde hiyen. Irde yeŋ hitte kanduk kura forok yiyyen goke kafura henayiŋ. Go mar gobe megen niŋ det gwahade gore dufaymiŋ awrum yirkeb wit muykenbe iginen̄ henayiŋ gega, nonbo henayiŋ go gwahade goyen po, merebe nurnayiŋ gega, gote iginen̄ be keŋkela ma forok yenayiŋ. ¹⁵ Goyenpoga wit muyken̄ megen̄ iginjen̄ kateŋ igin̄ ala po kawan heŋ iginen̄ budam hamin̄ gobe al kura Al Kurunyen mere fudinde wor po biŋde kerde gama irde hinayiŋ go gwahade goyen. Irde kanduk yeneŋ hinayiŋ gega, saŋiŋ po heŋ kuŋ kuŋbe gote iginen̄ be Al Kuruŋ diliŋdebe mata igin̄ igin̄ forok yirde hinayiŋ,” yinyiŋ.

Hulsiyen maya mere

(Mak 4:21-25)

¹⁶ Irdeb sopte po maya mere hoyan̄ kura gaha yinyiŋ: “Al kura hulsi usun̄ urde teŋ kuwe bana ma kerde hiyen. Irde poŋ bana wor kerde hiyen moŋ. Gwaha irtinjen̄ be teŋ omasiŋ hende biŋguŋ irde hiyen. Gogab al kura ya bana gon̄ waŋbe hulsi go kawan heŋ hike kinyen̄. ¹⁷ Gwahade goyen po, Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyan̄ yird yird mata gote miŋ banare hitiŋ gobe kawan hiyyen̄. Irde matamiŋ epte ma bebak titek goyen kawan forok yeŋ hike al budam wor po yeneŋ bebak titiŋ ala tinayiŋ. ¹⁸ Niŋgeb keŋkela wor po merene palŋa irde nurde hinayiŋ. Al kura biŋde mat fudinde wor po Al Kurunyen mere

nurde hikeb Al Kuruŋ beleŋ meremiŋ igin goyen uneŋ tebaŋ irde hiyeŋ. Munaŋ al kura gwahade moŋ gobe Al Kuruŋyen mere bijde muŋ kura hi goyen wor teŋ siŋa iryeŋ,” yinyiŋ.

*Yesuyen miliŋya kuliŋ yagoya
(Matiyu 12:46-50; Mak 3:31-35)*

¹⁹ Be, nalu kurareb Yesu miliŋya kuliŋ weŋya beleŋ kinniŋ yeŋ Yesu hinhinde gor wayamiŋ. Gega albe budam wor po geb, muŋ kura binde ma kwamiŋ. ²⁰ Irkeb al kura beleŋ goyen yeneŋbe kuŋ Yesu goyen, “Momkeya kolge weŋya gin-niŋ yeŋ waŋ siŋare ga haŋ,” inyiŋ. ²¹ Irkeb wol heŋbe, “Mamneya kolne weŋya fudinde wor pobe alya bereya Al Kuruŋyen mere nurde gama irde haŋ mar gago,” yiriŋ.

*Meŋe kuruŋ Yesu beleŋ inke kamyiŋ
(Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41)*

²² Be, nalu kurare kurab Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen, “Wake fe ala kuruŋ siŋa kurhan kuniŋ,” yinyiŋ. Irdeb hakwa kura goyen hende kwamiŋ. ²³ Be, kuŋ hinhan goyabe Yesube dukpu irkeb ferd uguŋ po hirinj. Goya goyenbe meŋe kuruŋ dugure mat katkeb duba huwaryiŋ. Irkeb fe beleŋ hakwa bana gonj hurkuŋ ala heŋ hinhin. Irkeb soŋ po yeŋ miŋmoŋ hamiŋ. ²⁴ Gega Yesu go firtiŋde po hikeb komatmiŋ yago beleŋ keneŋbe, “Doyaŋ al, Doyaŋ al, neŋ miŋmoŋ hiniŋ tihit niŋ, araneŋ huwara,” ineŋ isaŋ hamiŋ. Irkeb huwardeb meŋeya dubaya epte ma tiyaryum goyen masi yirkeb pultik po yaryum. ²⁵ Irkeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen, “Deŋ gab ne

niŋ hekkenj ma nurde hanj,” yinyiŋ. Irkeb mel go kafura wor po henbe, “Gab da albe gago? Meŋeyə makaŋya manaq meremiŋ nurhar!” yeŋ kadom gusuŋaŋ gird tiyamiŋ.

*Al uŋgura ketal urtiŋ goyen sope iryin
(Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20)*

26 Be, meŋe kamkeb mel go kuŋ Galili fe ala goyen siŋa kurhan Gerasa marte naŋare kuŋ forok yamiŋ. Go mar gobe Yuda mar moŋ, al miŋ hoyanj. **27** Be, hakwa go tubul teŋ siŋare kukeb taunde gor niŋ al kura uŋgura budam beleŋ ketal urtiŋ manaq hiyen goyen Yesu hitte wayyiŋ. Al gobe hiyen kuruŋ gob kupsoŋ po hiyen. Irdeb tiyunđe ma ferde hinhin. Mali bembayaŋ heŋ kuŋ hinhin. **28-29** Al gobe uŋgura beleŋ hugiŋeŋ ketal urde mali tukuŋ hinhin. Irkeb gor niŋ mar beleŋ busaharyeŋkek yeŋbe sen po haniŋya kahaŋya fere teŋ doyaŋ irde hinhin. Goyenbe al gobe uŋgura gote tarenđe sen goyen kirintiktuk henbe uŋgura gore bul irke naŋa al miŋmoŋ bana kuŋ hinhin. Be, Yesu beleŋ al go keneŋbe, “Uŋgura, al go tubul teŋ kat kwa,” inyiŋ. Irkeb al go Yesu keneŋ waŋbe kahaŋ miŋde gor wulgurut yeŋbe kekew teŋ, “Yesu, gebe Al Kuruŋ turnuŋ yaŋ gote Urmiŋ yeŋ nurde guneŋ hime. Niŋgeb daha nireŋ wayha? Buluŋ ma nirayiŋ,” ineq eseq mere iryiŋ. **30** Irkeb Yesu beleŋ, “Deŋgebe ganuŋ?” inyiŋ. Irkeb al gobe uŋgura budam wor po beleŋ ketal urtiŋ hinhin geb, “Deŋnebe Legiyon,”* inyiŋ. **31** Irdeb uŋgura gore, “Uliŋ

* **8:30:** “Legiyon” gob fulenja mar buda kuruŋ goke yitiŋ.

misiŋ kuruŋ kateŋ kateŋ gasunđe gor ma dakira tiyayinj,” ineŋ tebaŋ irde esen̄ mere iryinj.

32 Goya goyenbe bu buda kuruŋ goyen dugu dabayınde kura gor dula teŋ hinhan. Niŋgeb uŋgura goreb, “Ge beleŋ ok dinkeb bu iro kuŋ ketal yurninj,” ineŋ esen̄ mere iramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ iginj yinyinj. **33** Irkeb uŋgura gobe al go tubul teŋ kuŋbe bu buda go ketal yuramiŋ. Irkeb bu go kup yen̄ kuŋ hamulare mat fe ala kurkuŋbe fe nene kamamiŋ.

34 Be, bu doyaŋ yirde hinhan mar go mata goyen keneŋbe busaharde taunya tiyuŋyaŋya kuŋbe goke tagalde tukutinj ala tiyamiŋ. **35** Irkeb al budam mata forok yiriŋ goyen kinniŋ yen̄ Yesu hinhinde gor wayamiŋ. Waŋbe al goyen uŋgura beleŋ tubul teŋ kukeb iginj heŋ dufaymiŋ wuk yeke uliŋ umŋa titiŋ manaŋ Yesu kahaŋ miŋde gor keperde hike kenenbe Yesu niŋ kafura hamiŋ. **36** Irkeb al gor heŋ mata forok yeke kenamiŋ mar goreb daha mat al go iginj hiriŋ goyen momoŋ yiramiŋ. **37** Irkeb al buda Gerasa marte naŋare niŋ mar go tumŋaŋ kafura wor po heŋbe Yesu goyen, “Ge goya gar ma hayinj. Dubul teŋ kwa ko,” inamiŋ. Irkeb Yesube al buda goyen yubul teŋ kuniŋ yeŋ komatmiŋya hakwa hende hurkamiŋ.

38 Be, mel go yubul teŋ kweŋ tiyyiŋya goyenbe sope irke iginj hiriŋ al goreb, “Neya kure,” ineŋ esen̄ mere iryinj. **39** Gega Yesu beleŋ, “Mon, tiyuŋger kuŋ Al Kuruŋ beleŋ buniŋen girde sope girke iginj haha gayen gor niŋ alya bereya momoŋ yirayinj,” ineŋ teŋ kerke kuriŋ. Irkeb al

gobe taunminda mulgañ heñ kuñbe Yesu beleñ buniñeñ irde igin iryiñ goyen gor niñ mar tumiñaq momoñ yirde tukutiñ ala tiyyiñ.

Bere dirñeñ kamtiñ goya bere kura danduku miñyañ sope yiryiñ
(Matiyu 9:18-26; Mak 5:21-43)

40 Be, Yesu go mulgañ heñ Kapeneam kukeb al buda yen ge doyañ heñ hinhan geb, aman heñ wañ kalyañ keramiñ. **41-42** Goyarebe al kura denembe Yairus gore Yesu hitte wayyiñ. Yeñbe Yuda marte gabu yare gor wañ hanjen mar gote doyañ al. Goyenbe wiriñ uñkureñ mun gogo po damambe 12 goyen garbam buluñ wor po heñ kameñ teñ hinhan. Niñgeb al gore Yesu hitte wañ palap matare dokolhoñ yuguluñ teñbe, “Werne garbam buluñ wor po heñ kameñ tiya geb, yaner wañ guram irayiñ,” inen eseñ mere iryiñ. Irkeb Yesube yeñya yamiñde kure yen kwaryum.

Be, Yesu go al gote yare kuñ hikeb al buda forfor yamiñ goreb upepel urde farkaka iramiñ. **43** Goya goyenbe bere kura dama 12 gayen danduku manan hiyen goyen al buda kuñ hinhan mar goya kuñ hinhan. Bere gobe al kura beleñ epte ma wor po sope irtek hinhan. **44** Be, bere gore Yesu harhok beleñ mat kuñbe Yesuyen uliñhor hende niñ gote muruñde sisaj uryiñ. Irkeb goyare po dari temeyde hinhan goyen hubu heke nuryiñ.

45 Be, goya goyen po Yesu beleñ, “Ganuñ beleñ sisaj nura?” yen al buda goyen gusuñaq yiryiñ. Irkeb al buda gore, “Nen moñ,” inkeb Pita beleñ huwardeb, “Doyañ Al Kuruñ, al buda farkaka girde hañ kuruñ gab ma yeneñbe, ‘Ganuñ beleñ

sisañ nura?' yeñ gusuñajan heñ ha?" inyiñ. ⁴⁶ Gega Yesu belenþe, "Moñ, fudinde al kura sisañ nura. Irkeb Al Kuruñyen tareñ kat kuke nurhem," yiriñ. ⁴⁷ Irkeb bere go uliñde mata forok yiriñ goyen, "Yesube neneñ bebak tiya geb, epte ma bana kweñ," yeñ nurde barbar yeñ wañ Yesu kahañ minjde kateñ dokolhoñ yuguluñ tiyyiñ. Irdeb al buda kuruñ goyen diliñde miñ daniñ sisañ uryiñ irde goya po igiñ hiriñ goyen Yesu momoñ iryiñ. ⁴⁸ Irkeb Yesu beleñ, "Werne, ne niñ hekkeñ nurha goke teñbe Al Kuruñ beleñ sope gira. Niñgeb bege kamke kwayiñ," inyiñ.

⁴⁹ Be, Yesu beleñ bere go mere irde hinhin goya goyab al kura Yairusyen yare mat wañbe, "Wergebe bikken kama geb, saba al gayen tit-miñej tuktawañ ma irayiñ. Inke bada hiyyen," inyiñ. ⁵⁰ Gega meremiñ nurdeb Yesu beleñ Yairus goyen, "Kandukñeñ ma nurayiñ. Ne niñ po dufayge sanjiñ irayiñ. Irkeb werge goyen igiñ hiyyen," inyiñ.

⁵¹⁻⁵³ Be, Yesu go kuñ Yairusyen yare forok yeñbe alya bereya dolonđe hinhan goyen esen epte ma teñ hike yinyiñ. Irdeb, "Bada henan. Yeñbe ma kama. Duliñ ferde hi," yinyiñ. Gwaha yinkeb fudinde wor po kamyiñ yeñ nurde hinhan geb, mel gore kukuwa wet heñ hi yeñ hinmañ faykek iramiñ. Irkeb Yesu go al hoyan kura ma yubul tike diriñ hakwam hinhin bana goñ hurkamiñ. Komatmiñ karwo Pita, Yemsya Yonyabe diriñ gote miliñya naniñya po yadeb diriñ hakwa hinhin bana goñ hurkamiñ. ⁵⁴ Irdeb diriñ gote hanij tanardeb, "Werne, huwara,"

inej isañ hiriñ. ⁵⁵ Irkeb tonen mulgañ hekeb goya goyen po huwaryiñ. Irkeb Yesu beleñ, “Det netek kura unke niwi,” yinyiñ. ⁵⁶ Irkeb miliňa naniňa mata go kenenje diliñ fot wor po yaryum. Gega Yesu beleñ, “Mata forok yihi gake go ma tagaliryen,” yinej utan yiryiñ.

9

*Yesu beleñ komatmiñ 12 goyen meteñ tinañ yeñ yad yerke kwamiñ
(Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)*

¹ Be, go kamereb Yesu beleñ mere basaŋ marminj 12 goyen hoy yirke wañ gabu irkeb uŋgura kurayen kurayen kuruñ goyen yakira teñ teñ tareňya garbam sope yird yird tareňya goyen yuniñ. ² Irdeb, “Kuñ Al Kuruñ beleñ alya bereyaminj doyan yird yird mata goyen tagalde tukuñ heňbe garbam mar sope yirde hinayin,” yinyiñ. ³ Irde gaha yinyiñ: “Kuniñ yeňbe genuñ, kalwa, bingë, horayabe uliňhor hoyan ma yawarnayin. Uliňhorbe ultiňde han gogo ep, det hoyan wor kura ma po yawarnayin. ⁴ Tiyuñ kurar kura kuke al kura beleñ yaner wanañ dinen hoy dirkeb ya hoyanje ma kunayin. Uŋkureňde gor po heñ heňbe tiyuñ go tubul teñ hoyanje kunayin. ⁵ Munañ tiyuñ kurar kura kuke gor ninj mar beleñ meretiñ pel irde dakira tikebe, ‘Al Kuruňyen mere pel irhet,’ yeň bebak tinañ yeňbe kahanjtinde tupi yarañ tinayin,” yinyiñ. ⁶ Be, Yesu beleñ komatmiñ yago gwaha yinkeb tiyuñ kurar kurar kwamiñ. Irde naňa kuruñ goyen kuñ heňyabe mere igin Al Kuruñ beleñ alya bereya

yumulgañ teñ teñ goke yitiñ goyen tagalde saba yirde tukun̄ hinhan. Irdeb garbam mar manañ sope yirde kuñ hinhan.

*Herot beleñ Yesuyen mere momoñ nuryiñ
(Matiyu 14:1-12; Mak 6:14-29)*

⁷⁻⁸ Be, Galili nañña doyañ al kurun̄ Herot beleñ Yesuya komatmin̄ yagoya mata teñ hinhan kurun̄ goyen nuryiñ. Yenbe bikkeñ fulen̄ marmin̄ yinke Yon Baptais mayke kamyiñ. Gega al kura beleñbe, “Yon Baptais kamuñ gega, gogo sopte huwarde meteñ teñ hi,” yamiñ. Irde al kurabe, “Al Kurunyen mere basañ al Elaia forok yenbe gogo meteñ teñ hi,” yamiñ. Munañ kurabe, “Al Kurunyen mere basañ al bikkek kura gore sopte huwarde gogo meteñ teñ hi,” yeke Herot go nurde kukuwamñen̄ nuryiñ. ⁹ Irdeb, “Yon Baptaisbe binjñ walmeke kamuñ. Munañ mere momoñmiñ nurde hime al gabe ganuñ?” yen Yesu goyen kene yen kurut yen hinhan.

*Yesu beleñ al 5,000 paka yiryiñ
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yon 6:1-14)*

¹⁰ Be, Yesuyen mere basañ mar go mulgañ heñ wañbe meteñbe gwaha gwaha titiñ inen̄ momon̄ iramiñ. Irkeb Yesu beleñ al hoyan̄be gor yubul teñbe komatmin̄ yago po yade Betsaida taunde kuriñ. ¹¹ Gega al buda kurun̄ gob Yesube gor kwa yen̄ nurdeb kame gama yirde kwamiñ. Irkeb yenen̄be, “Igiñge wanaj,” yinen̄be Al Kurun̄ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird goke saba yiryiñ. Irdeb garbam miñyan̄ igin̄ hiniñ yen̄ nurde hinhan mar goyen sope yiryiñ.

¹² Be, gwaha teñ teñbe nañña sul yeweñ tikeb mere basañ marmiñ aposel 12 gore Yesu hitte wanbe, “Nañña neñ hitere gabe tiyuñ bindem moñ geb, al buda ga yinke taunyañ tiyuñ mukñeñyañ kuñ yinjeñ biñge niñ nañkeneñ damu teñ nenayinj. Irde goyan po fernayinj,” inaminj. ¹³ Irkeb wol heñbe, “Moñ, deñ beleñ biñge kura yunke nenayinj,” yinyinj. Irkeb mel goreb, “Neñbe beret siptesoñonyabe makañ dapña irawaya po hanj. Kuñ hoyan ma damu titekbe gare epte ma yiryenj,” inaminj. ¹⁴ Al po kapyan hamiñbe 5,000 gwahade gor hinhan. Be, mel gore gwaha inkeb Yesu beleñ, “Al buda ga yinke gabu uñkureñde al 50 gwahade keperde tukunañ,” yinyinj. ¹⁵ Irkeb komatmiñ yago goyen yeñ yinyinj gwahade po tiyamiñ. Irkeb al buda kuruñ goyen Yesu beleñ yirinj gwahade po keperde tukamiñj. ¹⁶ Irkeb Yesu beleñ beret siptesoñonya makañ dapña irawaya goyen yade kotañ kañ nañkiñde nañkeneñ Al Kuruñyen sañiñde guram yirdeb yubala teñ al yunnañ yeñ komatmiñ yago yunyinj. ¹⁷ Be, gale heñ yunke al buda kuruñ go neneb ep wor po namiñj. Irdeb biñge dikñeñ gabu yiramiñ gobe tiri 12 gayen igiñ makiñ yirtek hamiñj.

*Pita beleñ, “Yesu gebe Mesaia,” inyinj
(Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)*

¹⁸ Be, kurareb Yesu go yeñ uñkureñ po heñ Al Kuruñ mere irde hinhan. Goya goyenbe komatmiñbe gor hinhan. Irkeb huwardeb, “Al beleñ nebe ganuñ yeñ nurd nuneñ hanj?” yeñ gusuñyañ yiryinj. ¹⁹ Irkeb wol heñbe, “Al kurabe Yon Baptais yeñ hanj. Kurabe Elaia yeñ hanj. Munanj

al kurabe Al Kuruŋyen mere basaŋ al kura bikkenj kamyiŋ goyen sopte huwarde wayuŋ yeŋ nurd gunęŋ haŋ, ”inamiŋ. ²⁰ Irkeb Yesu beleŋ, “Munaŋ deŋbe ganuŋ yeŋ nurd nuneŋ haŋ?” yinkeb Pita beleŋ huwardeb, “Gebe Al Kuruŋ hitte Dumulgaŋ teŋ teŋ Al Mesaia, Al Kuruŋ hitte mat wayan yeŋ nurde hite,” inyiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ, “Pita beleŋ ne niŋ yihi goyen basaŋ heŋ al kura ma momoŋ yirnayıŋ,” yineŋ utanj yiryiŋ. ²² Irdeb komatminj yeneŋ heŋbe, “Ne Al Urmiŋ gabe Yuda marte doyaŋ mar parguwak goya Al Kuruŋ dolonj ird ird mata doyaŋ marte karkuwaŋmiŋya Moseyen saba marya beleŋ nakira teŋ mununkeb ulne misiŋ kuruŋ katerŋbe kameŋ. Goyenpoga kameŋde mat yereŋkek hekeb sopte huwareŋ,” yinyiŋ.

²³⁻²⁴ Be, go kamereb komatmiŋya al gabu iramiŋ marya goyen gaha yinyiŋ: “Al kura gama nirde heŋ kanduk yeneŋbe yiŋgeŋ ge kafura heŋ harhok nunyeŋ al gobe kame kanduk kinyeŋ. Munaŋ al kura ne gama nirde kanduk kuruŋ teŋ uliŋ misiŋ kateŋ hiyeŋ al gobe kame iginj hiyeŋ. Niŋgeb al kura ne gama nire yeŋbe megen niŋ dufayya mataya harhok yunyeŋ. Irdeb gise hanča kanduk yeneŋ hiyeŋ gega, yiŋgeŋ ge ma nurde gama po nirde hiyeŋ. ²⁵ Goyenbe al kura yiŋgeŋ ge po nurde megen niŋ det kuruŋ yawaryen irde kurabe deňem yaŋ hiyyenj gega, Al Kuruŋyen bearar bana heŋ kame gote muruŋgem buluŋ tiyyeŋbe daha tiyyeŋ? Gobe iginj monj, buluŋ wor po. ²⁶ Niŋgeb al kura ne niŋ memya heŋ merene harhok unyeŋbe kame ne Al Urmiŋ

gare wor al goyen kenejbe go ma nurde unhem ineq harhokne unej. Ne Al Urmiŋ gabe neya Nanneyabe miyoŋmiŋ yago wukkeŋ wor poya gote tareŋ turŋuŋ yaŋ manaŋ kateŋ goyenterbe gogo gwaha tiyen. ²⁷ Goyenpoga deŋ gar haŋ gayen kurabe go ma kamdeya Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goyen kennayiŋ. Mere gabe fudinde wor po dinhem,” yinyiŋ.

*Yesu uliŋ hoyan hiriŋ
(Matiyu 17:1-8; Mak 9:2-8)*

²⁸ Be, Yesu beleŋ mere tiyyiŋ go kuŋ naŋa fay 8 gwahade kamereb Al Kuruŋ mere ire yeŋbe Pita, Yonyabe Yemsya po yadəb dondonde kura gor hurkuriŋ. ²⁹ Irdeb gor Al Kuruŋ mere irde hinhin goyabe dinsok hoyan wor po hiriŋ. Irkeb uliŋhormiŋbe dagamel go gwahade hiriŋ. ³⁰⁻³¹ Goya goyenbe Moseya Elaiaya gore bemel po forok yeŋbe Yesuya mere teŋ hinhan. Irem gobe Al Kuruŋyen tareŋ turŋuŋ yaŋ wor po gore ketal yurtiŋ. Irde Yesube Al Kuruŋ beleŋ bikkeŋ dufaymiŋ kiryiŋ go gwahade po gama irde Yerusalem gor kamde Naniŋ hitte mulgaŋ hiyyen goke mere sege iramiŋ.

³² Be, haŋkapyä Yesu go Al Kuruŋ mere irde hinhinyabe Pitaya kadom waranya gobe dukpuk buluŋ po yirkeb arkup teŋ hinhan. Gega biŋ bak yeke naŋkenenjbe Yesube saŋiŋmiŋ turŋuŋ yaŋ wor po heŋ al irawa goya huwarde hike yenamiŋ. ³³ Be, Moseya Elaiaya gore Yesu tubul teŋ kureŋ tikeb Pita beleŋ, “Doyaŋ al, naŋa gabe igit wor po. Gar hiniŋ. Niŋgeb igit dinkeb deŋ karwo gote heŋ heŋ gasuŋ kura yirniŋ. Gasuŋ kurabe ge

niŋ, kurabe Mose niŋ, munaŋ kurabe Elaia niŋ,” inyiŋ. Be, Pita gobe mere tiyyiŋ kuruŋ goyenbe gwaha yihim yeŋ ma nurdeya mere tiyyiŋ.

³⁴ Be, Pita mere teŋ hinhin goya goyabe gagap beleŋ waŋ mel goyen aw yuryiŋ. Irkeb komatmiŋ karwo goyen gagap bana goŋ hokoyaŋ heŋ kafura wor po hamiŋ. ³⁵ Irkeb al melak kura gagap bana gor mat mere teŋbe, “Al gabe Urne. Meteŋne tiyyen yeŋ ne beleŋ po tapat irde basiŋa irmirinj. Niŋgeb meremimŋ nurde gama irde hinayiŋ,” yiriŋ. ³⁶ Be, mere nuramimŋ go kamere naŋkenenŋbe Yesu po hike kenamiŋ. Irdeb mata forok yiriŋ goyen goke al hoyan momoŋ ma yiramiŋ. Biŋde po nurde hinhan.

*Diriŋ uŋguram yaŋ guram iryiŋ
(Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)*

³⁷ Be, fay urkeb dondonjde gor mat Yesu go Pita, Yemsyabe Yonya irde katamiŋ. Katkeb al karim ma Yesu hitte waŋ gabu iramiŋ. ³⁸ Irkeb al buda kuruŋ bana goŋ mat al kura beleŋ ne nini yeŋ ugul po, “Tisa, urne gabe unküreŋ po geb, gigen kenwoŋ yeŋ nurde hime. ³⁹ Yeŋbe uŋgura beleŋ ketal urde buluŋ buluŋ irkeb bemel po kekew teŋ hiyen. Irde teŋ megen temeyke yoryor yeŋ dadilok peltek yeŋ hiyen. Uŋgura go urne tubul ma teŋbe buluŋ buluŋ irde hiyen. Niŋgeb urne go keneŋ sope irwoŋ yeŋbe gago esenŋ mere girde hime. ⁴⁰ Uŋgura goyen takira tinaŋ yeŋ komatge yago esenŋ mere yirhem gega, tuŋaŋ urmaŋ urmaŋ bada hahanj,” inyiŋ. ⁴¹ Irkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Deŋ gayenter niŋ mar, dahade niŋgeb dufaytiŋ ne niŋ muŋ kura tareŋ

ma irde hañ? Saba dirmañ dirmañen, tonanñiñ tareñ wor po! Gayak ga ma neya hityen gega, hako po hañ. Daha nañga ga saba dirmekke wuk yenayinj?" yinyinj. Irdeb al goyen, "Urge go teñ gar waya," inyinj. ⁴² Be, dirinj goyen naniñ beleñ teñ Yesu hitte wañ hikayab unjura gore dirinj go teñ megen temeyke yoryor yeñ hinhin. Gega Yesu beleñ unjura go ineñ teñ takira teñ dirinj goyen sope irdeb naniñ ge tubul tiyyinj. ⁴³ Irkeb al buda kurunj gore mata go keneñbe Al Kurunyen sanjinjbe kurunj wor po yeñ dinonj kok yamiñj.

Yesu kamyeñ goyen goke sopte komatmiñ momoñ yiryij

(Matiyu 17:22-23; Mak 9:30-32)

Irdeb goke dufay heñ tagalde epte ma teñ hinhan goya goyenbe Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, ⁴⁴ "Mere direñ tihim gayen kenkela nurnañ ko. Ne Al Urmiñ gabe al kura beleñ asogo haninđe niryeñ," yinyinj. ⁴⁵ Gega mel gobe Yesu mere tiyyinj goyen miñ gwahade niñ dina yeñ bebak ma tiyamiñj. Mere tiyyinj gote miñbe Al Kurunj beleñ bana kerkeb miñ gwahade yeñ ma nuramiñj. Irdeb asogo haninđe niryeñ meremiñ goke kafura heñ gote miñ niñ gusuñanj ird ird niñ kama haminj.

Ganuñbe kuruj?

(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

⁴⁶ Be, kurarebe Yesuyen komat buda goyen ganuñbe doyañ al hiyyen yeñ yiñgenj uliñ ge ma ne teñ kadom mohoñde tiyamiñj. ⁴⁷ Irkeb Yesu beleñ mel gote dufaymiñ yeneñ bebak teñbe dirinj

kura teŋ gegelhek beleŋ mat kerke huwaryiŋ.
 48 Irkeb gaha yinyiŋ: “Dirinj dirneŋ gahadebe palap ma yirde hanjen. Gega al kura beleŋ ne niŋ teŋ al hoyan kura dirinj gahade gayen gargar iryenbe al go po moŋ, ne manan gargar niryen. Munaj al kura ne gargar niryenbe ne po moŋ, Al Kurunj nad nerke wamiriŋ al goyen wor gargar iryen. Niŋgeb deŋ bana gayen al kura dufayminde yiŋgeŋ bande irde kadom faran yuryen al gobe Al Kurunj diliŋdeb al deňem yaŋ kurunj wor po yeŋ kinyen,” yinyiŋ. 49 Irkeb komatmin kura Yon beleŋ huwardeb, “Doyaŋ Al Kurunj, al kura beleŋ deŋge urdeb, ‘Yesu deňemde dinhem niŋ, kat kunaŋ’ yineŋ uŋgura yakira teŋ hiyen. Gega yeŋbe neŋ meteŋ teŋ kuŋ hite bana gaŋ niŋ al moŋ geb, meteŋmiŋ goyen bada hawa inen utaŋ irtiŋ,” inyiŋ. 50 Irkeb Yesu beleŋ wol henje, “Al kura asogo ma dirde hi al gobe deŋ faran durde hi geb, utaŋ ma irnaiŋ,” yiriŋ.

Samaria mar kura Yesu pel iramiŋ

51 Be, Yesu go kamde mulgaŋ hen Naninj Al Kurunj hitte hurkutek nalu go binde binde hen hikeb Yerusalem kuŋ kuŋ niŋ wor po biŋ huwaryiŋ. 52 Irdeb beleŋ kuŋ henyebe komatmin kura yeŋ wa meheŋ hen Samaria naŋa bana goŋ niŋ tiyuŋde kura gor biŋgeya ferd ferd gasuŋya sope yirnaiŋ yinke yeŋ wa meheŋ hen kwamin. 53 Gega gor niŋ marbe Yesu goyen Yerusalem kuŋ hi yeke nurdeb Yesuya komatminya goyen tiyuŋmiŋde waŋ hen hen ge igin ma nurdeb, “Gar ma wanaiŋ,” yinamin. 54 Irkeb mulgaŋ hen Yesu hitte kuŋ momoŋ irkeb Yesuyen komatmin kura

Yemsya Yonya beleñ nurdeb, “Doyañ Al Kuruñ, igin Al Kuruñ gusuñajan iryeke nañkinde mat kak teñ kerke kateñ mel go kumga yiryen?” inen gusuñajan iraryum. ⁵⁵ Gega Yesu beleñ fulgañ kañbe yineñ teñ, “Bada hiri,” yinyiñ. ⁵⁶ Irdeb komatminja tiyuñ hoyanje kwamiñ.

*Yesu gama irniñ yeñbe det kura yubul tinayin
(Matiyu 8:19-22)*

⁵⁷ Be, Yesube komatmin yagoya kuñ hikeyabe al kura gore wañbe, “Nebe ge kuñ heñ taha kuruñ gobe gama po girde kuñ heñ,” inyin. ⁵⁸ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Kulu duwibe ferd ferd gasuñ miňyañ, nu wor hagam yañ. Gega ne Al Urmiñ gabe goñ kura ferde usañ hetek gasuñnem moñ,” inyin. ⁵⁹ Irdeb al hoyan kura goyen, “Gama nira,” inyin. Irkeb al goreb, “Doyañ Al Kuruñ, arañ ma. Kuñ adone wa teñ mete teñ gab wañ gama gireñ,” inyin. ⁶⁰ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Al kamtiñ gobe tubul tike al toneñ kamtiñ ne niñ ma nurde hañ mar gore teñ mete tinañ. Munan gebe kuñ Al Kuruñ beleñ yende alya bereya doyañ yird yird mata goke tagalde tukaiñ,” inyin. ⁶¹ Gwaha inkeb al hoyan kura beleñ nurdeb, “Doyañ Al Kuruñ, nebe gama gireñ. Goyenpoga kuñ diriñmiñneya tayne yagoya gwaha tiyen tihim yineñ gab wañbe gama gireñ,” inyin. ⁶² Irkeb wol heñbe, “Al kura bulmakaw beleñ yuluñ teñ hike megen ilde hañyen det tanarde hiyen al goyen harhok beleñ nañkeneñ hiyen gobe epte ma meteñ keñkela tiyyen. Gwahade goyen po, al kura Al Kuruñyen meteñ tiye yeñbe detmin yubul teñ meteñ tiyyen

gega, det yubul titiŋ goke uguŋ po nurde hiyen al gwahade gobe epte ma Al Kuruŋ niŋ meteŋ tiyyen,” inyiŋ.

10

Yesu beleŋ al 72 yad yerke kwamiŋ

¹ Be, go kamereb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ al hoyan 72 wor yapat yirde taunya naŋaya yeŋ kutekyan goyen irawam irawam yeŋ wa meheŋ heŋ kunan yeŋ hulyan yiryin. ² Goyarebe gaha yinyin: “Alya bereya Al Kuruŋyen mere nurtek mar gobe wit iginen sak naŋare sak yeŋ tukun hanjen go gwahade haŋ gega, meteŋ marbe budam moŋ. Niŋgeb meteŋ gote miŋ al Doyaŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irnayin. Irkeb meteŋ mar budam yad yerke alya bereya yad yad meteŋ go teŋ hinayin. ³ Deŋbe sipsip dirŋen taren miŋmoŋ go gwahade goyen kulu duwi kahal bana dad dermeke kuniŋ tahaŋ geb. Goyenpoga kafura ma henayin. ⁴ Be, kuniŋ yeŋbe kalwa, lawa milin, kahaŋ basan kura ma yawarnayin. Irde kuŋ al kura beleŋyaŋ yeneŋ goya ulyanđe gor huwarde mere ma yirnayin. Moŋgo meteŋ teŋ teŋ nalube heŋ ga moŋ hubu hiyyen geb.

⁵ “Be, al kurate yare hiniŋ yeŋ yamiŋde hurkuŋbe, ‘Al Kuruŋ beleŋ ya bana haŋ mar gate biŋ yisikamke igin hinayin,’ ineŋ gab hurkunayin. ⁶ Irke ya gote miŋ al gore deŋ ge amanen nuryenbe deŋ beleŋ Al Kuruŋyen saninđe guram irde taren irnayin gote iginenbe yeŋ hitte forok yiyyen. Munaŋ gwahade ma diryen gob iginen gobe dindiken hitte mulgaŋ heŋ taren diryen.

⁷ Be, al kura beleñ yaner tumňaq hiniñ yeñ hoy dirkeb ya uñkurenđe gor po hinayinj. Ya kurar mat kurar ma kuñ hinayinj. Irde al gore biñgeya feya kura dunkeb bada ma heñ mali po nene hinayinj. Deñbe Al Kurunyen meteñ mar geb, meteñ teñ hite goke damu dira yeñ nurdeb nene hinayinj.

⁸ “Be, kuñ taunde kura forok yeke al gor niñ beleñ gargar dirde det kura yawañ diltiñ mar yerde nenañ dinkeb mali po nene hinayinj. ⁹ Irde gor niñ mar kura garbam minyañ yenenbe Al Kurunyen sañiñde sope yirde hinayinj. Irdeb, ‘Al Kurun beleñ doyañ dird dird nalube binde wor po hihi,’ yineñ hinayinj. ¹⁰ Munañ taun kurar kura kuke meretiñ ma nurde gargar ma dirkeb taun bana go niñ beleñyañ kuñ gaha yineñ gabe taun go tubul teñ kunayinj: ¹¹ ‘Deñbe Al Kurunyen mere pel irhan geb, deñbe neñya moñ. Niñgeb kahañniñinde niñ tupi busañ hihit. Goyenbe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird nalu gobe binde wor po hihi geb, mata teñ hañ gobe nurde ga teñ hinañ ko,’ yineñ hayhay yirde hinayinj. ¹² Fudinde wor po dinen hime. Taun goyenter niñ marbe kame Al Kurun beleñ al iñiñya buluñya pota yiryen naureb mata buluñmiñ gote muruñgem buluñ wor po tenayinj. Bikkeñ Sodom taunde niñ mar beleñ mata buluñ teñ hinhan gote muruñgem taminj gote folek wor po tenayinj geb,” yinyinj.

¹³ Irdeb sopte gaha yiriñ: “Be, ne beleñ Yuda mar moñ al miñ hoyan hanjen taun Tairyia Saidonya gor kuñ mata tiñen forok yirmiriñ man-

han mel gob aran̄ po bebak teñ mata buluñmiñ ge kandukñeñ wor po nurde amil erekkek hor yirde tupi sam teñ mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hewoñ. Gega deñ Yuda mar Korasin taundeya Betsaida taundeya hañ marbe ne beleñ mata tineñ kurayen kurayen teñ himeke neneñ bebak titek yara gega, gwaha ma teñ asogo nirde hañ. Niñgeb deñ Yuda marte mata gwahade goke Al Kuruñ beleñ biñ ar yeke gote muruñgem buluñ wor po dunyeñ geb, goke buniñeñ nurd duneñ hime. ¹⁴ Tairyा Saidonya taunde niñ marbe mata buluñ gote muruñgem yawarnayiñ. Gega deñ Yuda mar merene pel irde hanÿen gote muruñgembe yende folek, buluñ wor po. ¹⁵ Irde deñ Kapeneam taunde niñ mar, deñbe dindikeñ, ‘Neñbe deñniniñ yan̄,’ yeñ turuñ turuñ teñ Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ ma heñ hañ? Al Kuruñ beleñ demeyke kak ala bana kurkunayiñ geb,” yinyiñ.

¹⁶ Irde sopte gaha yinyiñ: “Al kura deñ mere tike nuryeñ gobe merene nurde hi yeñ nurd uneñ. Munaj̄ al kura deñ dakira tiyyeñ gobe ne nakira tiyyeñ. Irde nakira tiyyeñ al gobe hulyañ nirke wamiriñ al goyen takira tiyyeñ geb,” yinyiñ. Be, komatmiñ 72 go gwaha yinenbe yubul tike kwamiñ.

¹⁷ Be, Yesuyen komat 72 go bur yeñ kuñ meteñ teñ kuñ hinhan. Meteñ teñ kuñ kuñ meteñmiñ pasi irdeb amañ wor po heñ mulgañ heñ wañbe, “Doyañ Al Kuruñ, uñgura wor tareñger yakira titekeb mereniniñ nurdeb yinen hinhet goyen po gama irde hinhan,” inamiñ.

18 Gwaha inkeb wol hejbe, “Den meten teñ hin-hanya Satanyen tareñbe dagamel teñ bemed po kattiñ yara sanjinmiñ hubu heke kinmiñ. **19** Ga nurnanaj. Ne beleñ tareñ kuruñ wor po dunhem. Niñgeb unjgurabe al buluñ yirtek tareñ minjanj kunereya misin kalpanja yara gega, iginj yufurka teñ kuñ hinayinj. Irdeb asogotin Satanyen sanjin goyen fole wor po irnayinj. Det kura beleñ epte ma buluñ dirnayin geb. **20** Gega unjgura beleñ meretiñ nurde busaharke goke amanenj ma nurde hinayinj. Al Kuruñ dirneñ weñ hitinj gobe det kuruñ wor po yeñ goke amanenj nurde hinayinj,” yinyinj.

*Yesu beleñ Naniñ Al Kuruñ amanenj nud unyinj
(Matiyu 11:25-27; 13:16-17)*

21 Be, goya goyenbe Holi Spirityen tareñde Yesu go amanj wor po hejbe, “Adone, gebe nañkiňa megeňja gote Doyañ Al Kuruñ. Gebe al yinjen dufaymiñ wukkek yeñ nurde hañ marya alyen saba karkuwañ yawartinj marya hittebe meten teñ hime kuruñ gate miñ goyen bana kerde hayen. Gega dirinj beleñ naninya milinya hitte tawuñ hitinj yara al kura yinjende tareñde epte moñ yeñ nurde Al Kurunyen faran niñ nañkenenj hañ mar hitte sanjinje yikala yirañ goke amanenj wor po nurde turuñ girde hime. Fudinde, buniñenjgebe kuruñ geb, mata gwahade forok irañ. **22** Adone beleñbe det kuruñ gayen doyanj yird yird meten gobe ne nunyinj. Nebe yende Urminj wor po geb, yeñ po ga keñkela nurde nuneñ hi. Al hoyanjbe gwahade ma nud nunenj hañ. Irde Nannebe neya al ne beleñ basinjä yirde

hime marya beleñ po ga nurd uneñ hite. Al hoyanþe gwahade moñ,” yiriñ.

²³⁻²⁴ Irdeb Yesu go fulgañ kañbe komatmiñ yago yeneñbe yen muñ po yapat yirde gaha yinyiñ: “Bikkeñ Al Kurunyen mere basañ marya doyan mar karkuwañya budam beleñ det deñ yeneñ hañ gayen yentewoñ yen nurde hinhan. Goyenbe go ma yeneña kamamiñ. Mere deñ nurde hañ gayen wor nurtewoñ yen nurde hinhan. Goyenbe go ma nuramiñ. Niñgeb deñ keneñ hañ det gayen kennayiñ marbe goke amaneñ nurde hinayiñ,” yinyiñ.

Samaria nañare niñ al gote maya mere

²⁵ Be, kurarebe Moseyen saba mar al kura beleñ Yesuyen dufaymiñ tuñañ urde kene yen wanþe, “Tisa, daha teñbe Al Kurunya hugiñen heñ heñ mata goyen nere hiyyen?” inyiñ. ²⁶ Irkeb Yesu beleñ wol henþe, “Moseyen sabarebe daha yitiñ hi? Daha mat kapyan hen hayen?” inyiñ. ²⁷ Irkeb al gore wol henþe, “‘Al Kurunbe gere Doyañ Al Kurun geb, bege, tonge, sañiñgeyabe dufayger mat wor po yen ge nurde hayiñ. Irdeb al hoyan niñbe gigen ge nurde hayen gwahade goyen po nurde yuneñ hayiñ,’ gwahade yitiñ hi,” inyiñ. ²⁸ Irkeb wol henþe, “Mere gobe fudinde wor po wol haha. Niñgeb kuñ yaha gwahade teñ hayiñ. Irkeb Al Kurunya hugiñen heñ heñ mata goyen gere hiyyen,” inyiñ.

²⁹ Irkeb al go sikkeñ tagalke nurdeb yiñgen alu ure yeñbe, “Niñgeb al dahadebe kadne yen nureñ?” inyiñ. ³⁰ Irkeb daha mat kura inmeke bebak tiyi yeñbe Yesu beleñ barañ kura gahade

tagalyiŋ: “Be, kurare kurab al kura Yerusalem taun tubul teŋ Yeriko taunde kurkuŋ hinhin. Irkeb belenbe kawe mar beleŋ tanarde detmiŋ yugu teŋ mayke kamde dagi tikeb tubul teŋ busaharamiŋ. ³¹ Goyarebe Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ al kura beleŋ goyen po gama irde kurkuriŋ. Gega kuŋ al belen hinhin go keneŋbe go ma kenhem kenhem irde siŋa urde fole irde kuriŋ. ³² Be, go kamereb Liwai mar al kura Al Kurunyen ya balem bana meteŋ teŋ hiyen gore beleŋ goyen po kurkuriŋ. Kurkuŋ al go kinyiŋ, goyenbe yeŋ wor keneŋ keneŋbe beleŋ siŋa urde fole irde kuriŋ. ³³ Gega irem go kamereb Samaria naŋare niŋ al kura beleŋ goyen po kuŋbe al go kinyiŋ. Samaria niŋ marya Yuda maryabe awalikde ma hanjen. Gega Samaria al gore Yuda al goyen keneŋbe buniŋen wor po nuryiŋ. ³⁴ Irdeb olip fimiŋya wain fimiŋya beleŋ dagi tirinŋaŋ goyen sam yirdeb mala teŋ unyiŋ. Irdeb al go isaŋ heŋ donkimiŋ hende kerdeb teŋ kuriŋ. Kunbe ya kura al mali damu teŋ ferde hanjyende gor tukunbe gor sope irde doyaŋ irde hinhin. ³⁵ Irde ferd fay urke kwe yeŋbe ya doyaŋ al goyen silwa hora irawa unenbe, ‘Al ga doyaŋ irde hayin. Hora ga hubu hekeb gigen hora beleŋ faraŋ urde hayin. Kame mulgaŋ heŋ wan gab wol heŋ gunę geb,’ inyiŋ,” yirin. ³⁶ Irdeb Yesu beleŋbe Moseyen saba tagal tagal al goyen, “Al damiŋbe kawe mar beleŋ buluŋ irke dagi kuruŋ tirin al gote kadom yeŋ nurde ha? Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ al ma Liwai al ma Samaria niŋ al goyen?” ineŋ gusuŋaŋ iryiŋ. ³⁷ Gwaha

inkeb Moseyen saba mar al goreb, “Buniŋen nurd uneŋbe faraŋ uryin al gobe kadom yeŋ nurhem,” inyinj. Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Ge wor kunjbe mata gwahade goyen teŋ hayinj,” inyinj.

Yesu beleŋ Martaya hayminj Mariyat yare kuriŋ

³⁸ Be, go kamereb Yesu go komatmiŋ yagoya Yerusalem kuŋ heŋya tiyuŋde kura gor forok yekeb bere kura deŋembe Marta gore Yesu goyen yamiŋde hoy irke kuriŋ. ³⁹ Kuŋ gor heŋ Yesu beleŋ mere tikeb Marta hayminj deŋembe Maria gobe Doyaŋ Al Kuruj kahaŋ miŋde keperde meremiŋ palŋa irde hinhin. ⁴⁰ Gega babam Marta gobe Yesuya komatmiŋ yago goke biŋge gitik irde kayerŋ teŋ hinhin geb, bitbutŋeŋ wor po nurde hinhin. Gega hayminj beleŋ faraŋ ma urkeb Yesu hitte kuŋbe, “Doyaŋ Al Kuruj, haynebe faraŋ ma nurde hi gake buniŋen ma nurde nunenj ha? Inke faraŋ nuri!” inyinj. ⁴¹ Irkeb Doyaŋ Al Kuruj beleŋ wol heŋbe, “Marta, gebe megen niŋ det mali kuruj gake ugūŋ po dufay heŋbe beger kandukŋeŋ nurde ha. ⁴² Al beleŋ tetek det iŋinj wor po gobe uŋkureŋ po hi. Mariabe det iŋinj goyen tihi. Niŋgeb al kura beleŋ epte ma goran iryeŋ,” inyinj.

11

*Al Kuruj mere ird ird mata
(Matiyu 6:9-13; 7:7-11)*

¹ Be, nalu kurareb Yesu go naŋa kurar kura gor heŋ Al Kuruj mere irde hinhin. Be, Al Kuruj mere irde hinhin go pasi irkeb komatmiŋ

kura goreb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, Yon Baptais beleŋ komatmiŋ yago Al Kuruŋ mere ird ird mata saba yiryiŋ gwahade goyen neŋ wor saba dira,” inyiŋ.

² Irkeb Yesu beleŋbe, “Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋbe gahade mere irde hinayiŋ:

‘Ado, gebe tareŋge turuŋuŋ yaŋ wor po. Niŋgeb turuŋ girde hitek.

Irde ge beleŋ doyaŋ dird dird mata gobe megen gar kawan heŋ kuruŋ hiyyen.

³ Irde naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ biŋgebe gwahade nene hinayiŋ yeŋ nurd ga dunen hayiŋ.

⁴ Neŋbe al hoyan beleŋ buluŋ dirde haŋ goyen halde yuneŋ hite geb, ge beleŋ wor nende mata buluŋ halde dunayiŋ.

Irdeb mata buluŋ titek dufay go walde dunen hayiŋ. Irkeb gwaha ma titek,’ yeŋ gusuŋaŋ irde hinayiŋ,” yinyiŋ.

⁵⁻⁶ Irdeb sopte gaha yinyiŋ: “Be, deŋ gayen al kadtiŋ kura goyen beleŋ gisaw waŋ yatiŋde forok yekeb wawuŋ binde goyen al kadtiŋ hoyan kura yamiŋ binde hiyen go hitte kuŋbe, ‘Kadne kura gayamuŋ ga yaner waya gega biŋgenem moŋ. Niŋgeb beret karwo gwahade kura nunke yukuŋ une yeŋ ge hitte wayhem. Kame ga wol heŋ guneŋ geb,’ innayiŋ. ⁷ Irkeb al gore ya biŋde mat, ‘Yamebe bikken taj saŋiŋ irhem, irdeb diriŋmiŋnebe ferhaŋ geb. Moŋgo ne huward mi-giriŋ timekeb diriŋmiŋne huwarnak geb. Biŋge ma guneŋ. Bada heŋ mulgaŋ hawa,’ inyen.

⁸ Gega fudinde dineŋ hime. Al gobe bada ma heŋ gusuŋaŋ irde tebaŋ irde hiyen. Irkeb yeŋbe

al kadne go yeŋ nurde goke teŋ biŋge gogo ma unyeŋ. Al gore gusuŋaŋ irde tebaŋ iryen goke teŋbe huwarde yeŋ nurde wayyen goyen unyeŋ.

⁹⁻¹⁰ “Goke teŋbe gago momoŋ dirde hime: al kura beleŋ det kuraŋ nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb unyeŋ. Irde det kuraŋ naŋkenenŋ kurut yekeb ikala iryen. Irde yeŋ beleŋ doyaŋ irde hi gasuŋ bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ yame mayde tebaŋ irkeb yame hol ird unyeŋ. Niŋgeb deŋ wor det kuraŋ nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irtiŋde po hikeb yeŋ beleŋ dunyen. Det goke naŋkenenŋ kurut yitiŋde po hikeb dikala diryen. Irde yeŋ beleŋ doyaŋ ird ird gasuŋ bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ yame mayde tebaŋ irkeb yame hol irde dunyen.

¹¹ “Deŋ gayen kura urtiŋ yago beleŋ makanj dapŋa niŋ gusuŋaŋ dirke gayen igiŋ kunere yunnayin? ¹² Irde tatirok bilməŋ niŋ dinke gayen igiŋ misiŋ kalpaŋ yunnayin? Epte ma gwaha tinayin geb. ¹³ Deŋ mata buluŋ mar wor diriŋtiŋ yago beleŋ det kuraŋ yekeb det igiŋ po yunniŋ yeŋ nurde hanjen. Niŋgeb Nantiŋ Al Kuruŋbe deŋ megen niŋ mar gote folek geb, Holi Spirit niŋ gusuŋaŋ irkeb det hoyan ma dunyen. Holi Spirit po dunyen!” yinyinj.

*Yesuya Belsebulya
(Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)*

¹⁴ Be, nalu kurarebe Yesu beleŋ al kura uŋguram yaŋ mere ma teŋ hinhin goyen sope ire yeŋbe uŋgura go takira tikeb al gobe mere tiyyinj. Irkeb al buda kuruŋ go mata goyen keneŋbe diliŋ fot yamiŋ. ¹⁵ Gega al kurabe, “Uŋgurar kuruŋmiŋ

Belsebul beleñ tareñ irkeb gogo uñgura yakira teñ hi,” yamiñ. ¹⁶ Munaj al kurabe gwaha irde merem yan irniñ yeñbe, “Mata tiñeñ Al Kuruñ beleñ po ga irtek kura forok irke kinniñ,” inamiñ.

¹⁷ Goyenbe Yesu gobe al dufay heñ hinhan goyen yeneñ bebak teñbe gaha yinyiñ: “Tiyuñ kuruñ kura bana al beleñ yinjeñ uliñ kadom asogo gird teñ bur yenayıñ gobe sañiñ ma heñ tumñañ buluñ henayıñ. Irde al miñ uñkureñ wor gwahade po, yinjeñ uliñ kadom asogo gird teñ bur yenayıñbe tumñañ mugol nenayıñ. ¹⁸ Niñgeb gwahade goyen po Satan beleñ uñgura yeñ yufukde hanj goyen buluñ buluñ yiryeñbe dahadem tareñ henayıñ? Epte moñ. Mere ga tihim gabe deñ beleñ ne niñ yeñ, ‘Uñgurayen kuruñmiñ Belsebul gote tareñde uñgura yakira teñ hi,’ yekeb gago dinhem. ¹⁹ Deñ beleñ ne niñ yeñ gwahade yeñ hanj gega, deñ gama dirde hanj mar wor uñgura yakira teñ hanjen goyenbe ganuñyen sañiñde yakira teñ hanjen? Belsebulyen tareñde ma Al Kuruñyen tareñde? Mel gobe, ‘Uñgura yakira teñ teñ sañiñbe Al Kuruñ hitte mat wan hi,’ yeñ nurde hanj geb, deñ beleñ ne nineñ hanj gobe usi wor po yeñ nurd dunnayıñ. ²⁰ Al Kuruñ beleñ doyan dird dird mata bikkeñ deñ hitte forok yitiñ hi goyen kawan ird irdmiñbe ne beleñ Al Kuruñyen sañiñde uñgura yakira teñ himyen gogo.

²¹ “Be, al tareñ kura fulenjare niñ det yade yamiñ doyan irde hikeb al kura beleñ samuñmiñ go epte ma kawe tiyyeñ. ²² Gega al hoyan kura al gote tareñ folek gore wanbe fulenjare niñ detmiñ

go hende sañiŋ heŋ hiyen goyen goran irde maydeb samuŋmiŋ yade yukuŋ kadom yagoya gale henayin. Niŋgeb gwahade goyen po, tareŋnebe uŋgura gote folek geb, alya bereya uŋgura beleŋ yade buluŋ buluŋ yirde hiyen goyen yumulgaŋ teŋ hime.

23 “Be, al kura ne niŋ ma heŋ haŋ marbe asogone. Irde al kura Al Kurun hitte al yukuŋ yukuŋ niŋ faran ma nurde haŋ marbe al bur yirde meten go buluŋ irde haŋ yeŋ nureŋ.

24 “Be, uŋgura kura al uliŋde niŋ takira tike kat kuyen gobe mali naŋa al ma hitek bana goŋ kunj usaŋ heŋ heŋ gasuŋ niŋ naŋkenen kuŋ hiyen. Gega gasuŋ kura ma keneŋbe, ‘Bikken hinhem gasuŋde gor mulgaŋ heweŋ,’ yiyyen. **25** Irdeb mulgaŋ heŋ wanbe gasuŋ bikkek gobe halde haran heŋ sope irtiŋ kinyen. **26** Irdeb kuŋbe sopte uŋgura 7 yende tareŋ folek goyen yupi teŋ tumŋaŋ wanbe al goyen ketal urnayin. Gwaha irkeb al gobe haŋkapyä hinhin gwahade mon, buluŋ wor po hiyyen,” yinyen.

27 Be, bere kura gore al buda bana goŋ heŋ Yesu mere teŋ hinhin go nurdeb, “Bere kawaŋ gerde siŋsilan giyin gobe aman hiyyen,” inyiŋ. **28** Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Alya bereya Al Kurunyen mere nurde gama irde haŋ mar go gab amanenurde hinayin,” inyiŋ.

Mata tiŋeŋ Al Kurun po forok yirtek niŋ gusuŋan iramiŋ

(Matiyu 12:38-42; Mak 8:12)

29 Be, al budam wor po waŋ gabu irdeb kalyan kerkeb Yesu beleŋ yeneŋbe gaha yiriŋ: “Gayenter

nin alya bereya gabe dufaymiňa mataminyabe buluň wor po. Mel gobe mata tiňeň Al Kuruň beleň po ga ırtek goke po gusuňaň heň haň. Goyenbe bikkeň Al Kuruňyen mere basaň al Yona hitte mata tiňeň kura forok yiriň gwahade goyen ne hitte forok yiyyen goyen po ga kennayinj. Mata tiňeň hoyan kura ma kennayinj. ³⁰ Bikkeň Yonabe makaň dapňa kuruň wor po gore tohogo tike naňkahal karwo gayen biň bana heň ga katyinj goyen tagalke Niniwe taunde nin mar tumňaň Al Kuruňyen saňiň bebak tiyamiň. Gwahade goyen po, ne Al Urmiň hitte mata tiňeň kura forok yiyyen goyen alya bereya gayenter niň gayen kennayinj. ³¹ Bikkeň Solomon beleň Israel naňa doyan irde hinhyabé naňa gisaw niň doyan bere kuruň Siba beleň Solomonyen dufaymiň wukken goyen nure yeň wayyiň. Gega alya bereya gayenter niň gabe ne Solomonyen dufay folek gare saba yirde hime gega, go ma nurde haň. Niňgeb kame Al Kuruň beleň al iginja buluňa pota yird yird naturebe doyan bere Siba beleň huwardeb merene ma nurde haň mar gayen merem yaň yiryenj. ³² Irde Niniwe taunde niň mar gobe Yona beleň kuň Al Kuruňyen mere basaň heň tagalkeb mata buluňmij yubul teň Al Kuruň niň biň mulgaň haminj. Gega alya bereya gayenter niň gabe ne saba teň hime gabe Yonayen saba folek gega, go ma nurde haň. Niňgeb Al Kuruň beleň al iginja buluňa pota yird yird naturebe Niniwe niň mar beleň huwardeb merene ma nurde haň mar gayen miňge yirnayinj,” yiriň.

*Uliŋde niŋ hulsi
(Matiyu 5:15; 6:22-23)*

³³ Irde sopte gaha yiriŋ: “Al kura hulsi yusun yurde ga banare ma yerde hanjen. Irde koron po aw ma yurde hanjen. Gwaha yirtiŋeŋbe yade hulsi kawan yentek gasunjde gor yerde hanjen. Gogab al beleŋ ya bana wanbe hulsi melak kawan po heŋ hike kennayin. Gwahade goyen po, merenebe kawan po tagalde hike nurde hinayin. ³⁴ Irde diltiŋbe ultiŋ kurun gote hulsi yara. Niŋgeb diltiŋ igin hikeb hulsi beleŋ ya bana melak heŋ wuk yiyyen go gwahade, neneŋ keŋkela bebak teŋ merene beleŋ dufaytiŋa matatiŋa goyen wuk wor po yiryeŋ. Munaŋ diltiŋ buluŋbe merene bitiŋ bana ma hi niŋgeb, dufaytiŋa matatiŋa gobe kidoma beleŋ po makin hiyyen. ³⁵ Goke teŋbe hulsi go kamkeb bitiŋ bana kidoma po makin hiyyeŋkek geb, keŋkela heŋ doyaŋ yirde hinayin. ³⁶ Merene deŋ bana hulsi melak heŋ wuk yitiŋ yara hiyeŋbe kidoma muŋ kura gor ma hiyen gwahade goyen po dufay buluŋa mata buluŋa miŋmoŋ hinayin. Deŋ hitte hulsi melak heŋ wuk wor po yiyyen gwahade po, merene beleŋ dufaytiŋa matatiŋa wukkeŋ wor po yiryeŋ,” yinyin.

Farisi marya Moseyen saba marya gote mata buluŋ

(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Be, Yesu beleŋ meremiŋ pasi irkeb Farisi al kura gore, “Wake yaner kuŋ binje nere,” inenbe yamiŋde kuŋ keperdeb dula tiyyen tiaryum.

³⁸ Gega Yesu beleŋ Yuda marte matare haninj

ma haldeya binje neke keneñbe diliñ fot yirinj.

³⁹ Irkeb Doyan Al Kurunj beleñ gaha inyinj: “Deñ Farisi marbe koronja gisuya siňak beleñ po hالتىن يارا تەنەنەنەن. Gega bitinđebe kudiñ mataya mata buluñ kurayen kurayen kuruñ gore makinj hitinj hanj. ⁴⁰ Dulinj kukuwa wor wor, Al Kurunj ultinj siňare niñ ىرىيڭ gore po bitinj mananj ىرىيڭ. ⁴¹ Niňgeb ultinya bitinya Al Kurunj diliñde wukkek hiniñ yenjbe al buniñen det niñ amu heñ hanj mar goyen fudinde mat po faraq yurde hinayinj.

⁴² “Deñ Farisi marbe pañinj meteñ teñbe Moseyen saba keñkela gama irniñ yen pañinj kurayen kurayen goyen pota yirke kuñ buda 10 hekeb buda uñküreñbe Al Kurunj niñ uneñ hanjen. Gega al hoyan faraq yurtiñenbe buluñ yirde goke kandukneñ ma nurde hanjen. Irde bitinđe mat Al Kurunj niñ amanenj ma nurde hanj. Niňgeb kame gote murungem buluñ tenayinj goke buniñen nurde duneñ hime. Niňgeb al hoyan faraq yurd yurd mata goyen teñ hinayinj. Irde Al Kurunj galak ird ird mata goyen wor bada ma heñ gwaha po teñ hinayinj.

⁴³ “Deñ Farisi marbe gabu yatinjanj kuñ al denjem yañ beleñ keperde hitek gasunjanj po kepertek yeñ nurde hanjen. Irde al budam kuñ wañ teñ hanjen gasunjanj kuñ hitekeb al beleñ palap dirde pere dirde hinañ yeñ nurde hanjen. Niňgeb kame mata buluñtiñ gote murungem buluñ tenayinj geb, goke buniñen nurde duneñ hime.

⁴⁴ “Deñ Farisi marbe al hakwa yerde hitinj horabok bikkek kura megeñ beleñ sam irtinj geb

al belej ma nurdeya goyen hereŋ kun̄ hanjen
 go gwahade goyen, siŋare mat denenjiŋbe al
 huwak mata bulunṭin miŋmoŋ yara. Niŋgeb deŋ
 belej al buluŋ yirde haŋ goyen ma nurdeya gama
 dirdeb yeŋ wor buluŋ heŋ hanjen. Niŋgeb kame
 mata bulunṭin gote murunŋem buluŋ yawar-
 nayin̄ goke buniŋeŋ nurd duneŋ hime,” yiriŋ.
 45 Irkeb Moseyen saba keŋkela nurtiŋ al kura
 goreb, “Tisa, Farisi mar po yinhem yeŋ nurha,
 goyenbe neŋ Moseyen saba mar manaq sukal
 dirha geb,” inyiŋ. 46 Irkeb Yesu belej wol heŋbe,
 “Deŋ Moseyen saba marbe saba kura al belej
 gama irtek meteŋeŋ wor po goyen supahakde
 yerde hanjen. Gega dindikenŋbe saba uŋkureŋ
 muŋ kura ma gama irde hanjen. Niŋgeb kame
 mata bulunṭin gote murunŋem buluŋ yawar-
 nayin̄ goke buniŋeŋ nurd duneŋ hime.

47-48 “Deŋ Moseyen saba marbe Al Kurunyen
 mere basaŋ mar porofet bikkeŋ asetiŋ yago belej
 gasa yirke kamamiŋ mar goyen palap yirhet
 yeŋ metemiŋ haraŋ heŋ umja yirde hanjen.
 Gega ne belej denenjiŋbe ayan̄ yerde haŋ yeŋ
 nurd duneŋ hime. Irde asetiŋ yago belej Al
 Kurunyen mere basaŋ mar gasa yirde hike kamde
 hinhan goyen igiŋ po yirde hinhan yeŋ nur-
 deb gogo metemiŋ umja yirde haŋ yeŋ denenjiŋ
 hime. Niŋgeb kame gote murunŋem buluŋ wor
 po yawarnayin̄ goke buniŋeŋ nurd duneŋ hime.
 49 Deŋ belej gwaha tinayin̄ goke Al Kuruŋ du-
 faymiŋ wukkek beleŋbe, ‘Porofet yagoya Mesa-
 iayen mere basaŋ mar aposel yagoya yad yer-
 meke Yuda mar hitte kunayin̄. Irkeb kurabe gasa

yirke kamnayıñ. Munañ kurabe buluñ buluñ yirke ulıñ misiñ kateñ hinayıñ,’ yiriñ. ⁵⁰ Niñgeb bikkeñ wor po porofet yago gasa yirke kamde hinhan mata goyen wan̄ wan̄be gayenter manañ gwahade po geb, mel gote dari wok yamiñ gote kanduk gobe den Yuda mar gayenter niñ beleñ tenayıñ. ⁵¹ Fudinde wor po dineñ hime. Den̄ gayenter niñ Yuda marbe Adam urmiñ Abel kamyinđe mat wan̄ wan̄ Al Kuruñ niñ det kumga teñ uneñ uneñ gasuñya gasuñ himamya kahalte mayke kamyin al Sekaraia gote muruñgem buluñ wor po tenayıñ geb.

⁵² “Deñ Moseyen saba marbe alya bereya Al Kuruñyen mere nurde bebak teñ dirñeñ weñ heñ heñ beleñ goyen pet yirde han̄. Niñgeb kame gote muruñgem tenayıñ goke buniñeñ nurt dunen̄ hime. Den̄be Al Kuruñ hitte kuñ kuñ beleñ goyen ma gama irde han̄. Irde al hoyan̄ Al Kuruñ hitte kuñ kuñ beleñ go manañ pet pet yirde han̄,” inyin̄.

⁵³⁻⁵⁴ Be, Yesu gob gasuñ goyen tubul teñ hoyanđe kukeb Farisi marya Moseyen saba marya beleñ asogo wor po irdeb daha kura yekeb merem yañ irde merere kertek yeñ gusuñan̄ kurayen kurayen irde hinhan.

12

*Farisi marte mata buluñ ma gama irnayıñ
(Matiyu 10:26-27)*

¹ Be, goyenterbe al budam wor po wan̄ Yesu hinhinde gor gabu iramiñ geb, kadom ufurd gunęñ teñ hinhan. Irkeb Yesu beleñ mere

miŋ ure yeŋbe komatmiŋ yago wa gaha yinyiŋ: “Beret kaŋ kaŋde niŋ guram yisbe dirŋeŋ muŋ po palawa bana kerkeb hilyaŋ kuyen gwahade goyen po, Farisi marte usi matamiŋ gore al budam buluŋ yirde haŋyen. Go mar gobe mata buluŋ teŋ hanjen gega, siŋare mat yeneŋmiŋbe al huwak yara. Niŋgeb mel goke keŋkela heŋ ga hinayiŋ. ² Al kura bana kuŋ balmiŋde mata teŋ hinayiŋ kuruŋ gobe kamebe kawan heke al nurde pasi henayiŋ. ³ Niŋgeb mere kura wawuŋde al ma deneŋ haŋ yeŋ tinayiŋ gobe fay urke naŋkahalde al hoyan beleŋ yeke nurnayiŋ. Irde mere kura bana kuŋ ya binde sisure yenayiŋ gobe al hoyan beleŋ al diliŋde kawan wor po tagalnayiŋ.

⁴ “Kadne yago, al beleŋ mudunke kamde kamde niŋ kafura ma henayiŋ. Yeŋbe ultiŋ go po buluŋ yirnayiŋ, munaj go kamere tontiŋbe epte ma daha wet kura yirnayiŋ. ⁵ Gega kafura irtek al goke momoŋ direŋ tihim. Al Kuruŋ po ga kafura irde hinayiŋ. Yeŋ po gab al gasa yirke kamkeb toneŋbe kak hugiŋeŋ hitek alare gor yemey yemey tareŋ miŋyan. Fudinde wor po dinhem geb, yeŋ niŋ po ga kafura heŋ hinayiŋ. ⁶ Nu mukŋeŋ siptesoŋŋe hora mulowom po damu teŋ hanjen. Gega Al Kuruŋbe nu mukŋeŋ gwahade goyen uŋkureŋ muŋ kura niŋ biŋ sir ma yeŋ hiyen. ⁷ Tonaŋtiŋ yuwalŋeŋbe budam wor po, epte ma kapyan hetek gega, Al Kuruŋbe tonanŋtiŋ yuwalŋeŋbe gwahade haŋ yeŋ nurde hi. Gwahade goyen po Al Kuruŋbe deŋ ge biŋ sir ma yeŋ hi niŋgeb, kanduk yeneŋ yeneŋ goke kafura ma henayiŋ. Deŋbe Al Kuruŋ diliŋde samuŋ

tareŋ yara, nu mukŋeŋ budam gote folek wor po geb.

*Yesu niŋ tagal tagal mata
(Matiyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

⁸ “Fudinde wor po dinen̄ hime. Al kura al hoyan̄ diliŋde, ‘Nebe Yesu nurd uneŋ hime,’ yiyyen̄be kame ne Al Urmiŋ gare wor Al Kuruŋyen miyon̄ diliŋ mat, ‘Al gobe nere,’ yewen̄. ⁹ Munaŋ al kura al diliŋ mat, ‘Nebe Yesu ma nurde uneŋ hime,’ yiyyen̄ al gobe kame ne wor Al Kuruŋyen miyon̄ diliŋde, ‘Al gobe go ma nurd uneŋ hime,’ yewen̄.

¹⁰ “Be, al kura ne Al Urmiŋ gayen nanyan̄ niryeŋ gobe Al Kuruŋ pohogay irkeb igin̄ halde unyeŋ. Gega al kura Holi Spirit sukal iryen̄ gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmīŋ goyen epte ma wor po halde unyeŋ.

¹¹ “Be, al beleŋ ne niŋ igin̄ ma nurde merem yan̄ dirde dukun̄ merere derkeb Yuda marte gabu yayaŋ niŋ doyaŋ marya megen niŋ doyaŋ mar karkuwāŋ diliŋde huwarnaiŋ goyabe daha mat dindikeŋ ge teŋ mere titek yeŋ goke uguŋ po dufay ma henayin̄. ¹² Goyarebe Holi Spirit beleŋ merebe gwaha mat yenayin̄ yeŋ dufaytiŋde bebak diryeŋ geb,” yinyin̄.

Horam yaŋ al gote maya mere

¹³ Be, al kura gabu iramiŋ bana gore huwardeb, “Tisa, ge beleŋ dadane inkeb det adodere yerde hitiŋ goyen pota irdeb yende yawardeb nerebe nuni,” inyiŋ. ¹⁴ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Ganuŋ beleŋ derte mere nurde sope irde dettiriŋ pota ird ird al niruŋ geb, gago wan̄ gusuŋaŋ nirde

ha?” inyinj. ¹⁵ Irdeb gor gabu iramiŋ mar goyen yeneŋ heŋyabe, “Al beleŋ megen niŋ samuŋya horaya budam yawarnayinj gega, gore Al Kurunj diliŋde fudinde wor po iginj heŋ heŋ mata goyen epte ma yunyeŋ. Niŋgeb keŋkela heŋ ga hinayinj. Moŋgo megen niŋ samuŋ kurayen kurayen yad yad niŋ uguŋ po dufay henayinj geb,” yinyinj.

¹⁶ Be, go kamereb maya mere mat gaha yinyinj: “Horam yanj al kura gote metenjde binje karim ma iginenj haminj. ¹⁷ Irkeb al gobe binje po, ‘Binje yerd yerd ya hoyanj miŋmoŋ geb, daha tiyen?’ yenj dufay heŋ hinhin. ¹⁸ Irdeb, ‘Binje yerd yerd ya bikkek gayen yupew yurdeb karkuwaj yirenj. Irdeb binjenyea samuŋneya tumjanj bana goŋ yerenj. ¹⁹ Niŋgeb nebe binje budam wor po geb, dama budam goyen hitek, aranj ma hubu henayinj. Niŋgeb heŋ heŋnebe iginj po heŋ. Dula teŋ, fe nene, amanj hende po heŋ,’ yirinj. ²⁰ “Gega Al Kurunj beleŋ, ‘Gebe kukuwa wor po! Haŋka wawuŋbe tonge temeke kamayinj. Irkeb detge kurunj gigen ge nurde gitik tiyanj gobe ganuj beleŋ yawaryenj?’ inyinj. ²¹ “Niŋgeb al kura yiŋgen ge uguŋ po nurdeb megen niŋ samuŋ yade hiyenj gega, Al Kurunj niŋ ma nuryenj, irde yenj ge metenjya mataya iginj ma teŋ hiyenj al gobe gwahade goyen po iryenj,” yinyinj.

*Megen niŋ det goke ma nurde hinayinj
(Matiyu 6:25-34)*

²² Be, gwaha yirinj kamereb Yesu beleŋ komat-miŋ yago goyen gaha yinyinj: “Niŋgeb deŋbe megen gar heŋya, ‘Daha mat binje yade netek, irde ulniniŋdeb da yade yertek?’ yenj goke uguŋ

po ma dufay henayinj. ²³ Biŋgebe iginj gega, gore po epte ma heŋ heŋtiŋ iginj iryenj. Ultiŋ umŋa manaŋ gwahade po ultiŋ iginj ma yiryeŋ. ²⁴ Be, nu niŋ nurnaŋ. Yeŋbe biŋge ma harde hanjen. Irde sak yeke yade yadi yerd yerd ya miŋmonj gega, Al Kurun beleŋ paka yirde hiyen. Al Kurun beleŋ nu wor gogo keŋkela doyaŋ yirde hiyen. Munanj deŋbe nu gote folek wor po. Niŋgeb dahadem Al Kurun beleŋ dubul tike biŋge kamnayinj? Epte moŋ geb. ²⁵ Deŋ gayen kura megen gar heŋ heŋ niŋ uguŋ po dufay kurun henayinjbe iginj nalutinj goyen muŋ kura singir irde sobamde hinayinj? Epte moŋ! ²⁶ Be, dindikenj megen gar heŋ heŋ nalutinj epte ma singir irnayinj kenem daniŋ geb det hoyaq kuruŋ goke uguŋ po dufay heŋ hanjen?

²⁷ “Be, yamuŋ fugala yeneŋmiŋ iginj muŋ goke nurnaŋ. Yeŋbe uliŋ umŋa niŋ meterŋ ma teŋ uliŋhor kura ma gada yirde hanjen. Gega fudinde po dinen hime, bikkeŋ Israelyen doyaŋ al kuruŋ Solomonbe uliŋ umŋa kusamuŋ wor po yerde hinhin. Goyenpoga uliŋ umŋamiŋ iginj wor po gore yamuŋ fugala goyen fole yirtek ma hinhan. ²⁸ Yamuŋ fugala gobe nalu ulyanje ma hanjen. Hanja hinayinj, gisebe al beleŋ walde kakde yemeyde hanjen. Be, gwahade goyen po, yamuŋ fuwala gobe det kuruŋ kura gogo moŋ gega, Al Kurun beleŋ doyaŋ yirde umŋa yirde hiyen geb, deŋbe daniŋ, ‘Ulnininj umŋa ma gitik teŋ dunyenj,’ yenj goke uguŋ po dufay heŋ hanj? Irdeb daniŋ Al Kurun niŋ hekken ma nurde hanj? ²⁹ Niŋgeb da biŋge netek yenj goke uguŋ po ma dufay heŋ hinayinj. ³⁰ Megen niŋ mar ne niŋ ma

nurde hañ gore gab det budam kuruñ gwahade goyen yad yad niñ ugūñ po dufay heñ goke kandukñeñ nurde hañyen. Gega Nantiñ Al Kuruñbe det goke nurde hañ yen bikken denen hiyen. **31** Niñgeb deñbe Al Kuruñ beleñ doyañ dird dird niñ po nurde hinayin. Irke gab Al Kuruñ beleñbe deñ det kurañ nurde hinayin kuruñ goyen wor duneñ hiyen.

32 “Deñ denenmiñbe sanjintiñ miñmoñ sipsip budam moñ yara. Gega Adotinbe yende alya bereya doyañ yird yird niñ amanjeñ nurde hi geb, det kura buluñ dirtek goke kafura ma henayin. **33** Irdeb kuñ samuntiñ yago al yunke damu tikeb gote hora yadebe al det niñ amu heñ hañ mar goyen yuneñ hinayin. Gwaha tinayin gobe Al Kuruñ haninde horatiñ kame yawartek yen yerde hinayin go gwahade Al Kuruñ beleñ yerde hiyen geb, kame ga dunyeñ. Niñgeb Al Kuruñ beleñ mata igin teñ hinayin gote muruñgem kame duneñ yen gasuñmiñde yerde hiyen. Goyenbe muruñgem gobe hubu ma hiyyen. Gorbe kawe mar binde muñ kura ma wanayin. Irdeb sisige yago gwahade beleñ epte ma wor po buluñ yirnayin. **34** Niñgeb megen niñ samuñ niñ po nurde hinayiñbe dufaytiñbe gor po hinayin. Munan Al Kuruñ beleñ mata igin teñ hinayin gote muruñgem dunyeñ yenbe dufaytiñbe hugiñen goke po nurde hinayin,” yinyiñ.

*Doyañ Al Kuruñ wañ wañ niñ hugiñen gitik teñ
doyañ heñ hinayin*

35-36 Be, gwaha yineñbe sopte po, “Meteñ mar kura beleñ, ‘Doyañ alniniñbe tikiñ merere kuñ

geb, daha naŋa wakeb yame hol irde untek? Irde waŋ da meteŋ dunyen yeŋ goke pet teŋ ga hitek?’ yeŋ nurdeb naŋkahalminj naŋkahalminj doyan irde pet teŋ hinayinj. Wawuŋ manaq meteŋde niŋ uliŋ umŋa teŋbe hulsimiŋ yusunj yurde yeŋ waŋ waŋmiŋ ge doyan heŋ hinayinj. Irkeb doyan almiŋ beleŋ waŋ yame maykeb aran po yame hol ird unnayinj go gwahade goyen po, deŋ manaq Doyaŋ Al Kuruntiŋ waŋ waŋ ge pet teŋ doyan hinayinj. ³⁷ Fudinde wor po dinenj hime. Doyaŋ almiŋ beleŋ waŋbe meteŋ mar goyen yeŋ ge pet teŋ doyan irde hikə yenenbe amaq hiyyenj. Irdeb tikiŋ merere niŋ uliŋ umŋa igiŋ goyen yugu teŋbe meteŋde niŋ uliŋ umŋamij hor teŋbe meteŋ marmiŋ goyen dula teŋ teŋ gasuŋde kepernaŋ yinke keperde bingə nene hikəb doyan yirde hiyyenj. Doyaŋ almiŋ beleŋ igiŋ igiŋ gwaha yirkeb meteŋ mar gobe amaq wor po henayinj. ³⁸ Doyaŋ almiŋ go wawuŋ biŋde ma naŋa miŋge yara kura wayyenbe waŋ meteŋ marmiŋ go yeŋ ge pet teŋ doyan irde hikə yenenbe igiŋ igiŋ yirkeb meteŋ marmiŋ goyen manaq amaq wor po henayinj.

³⁹ “Be, ga nurde ga hinaŋ ko. Ya miŋ al kura nalu goyenter kawe al beleŋ waŋ yane upew uryenj yeŋ nurde hiyenjdebe epte ma yaminj tubul teŋ kuke kawe al beleŋ waŋ yaminj upew uryenj. ⁴⁰ Niŋgeb gwahade goyen po, ne Al Urmiŋ gare wor nalu goyare wayenj tiya yeŋ ma nurde hikeya wayenj geb, huginenj ne niŋ pet teŋ doyan nirde hinayinj,” yinyinj.

*Meteŋ al igiŋya buluŋya gote maya mere
(Matiyu 24:45-51)*

41 Be, gwaha yinkeb Pita beleñbe, “Doyañ Al Kuruñ, maya mere gabe neñ gayen po dinen ha ma al buda kuruñ gayen manaq yineñ ha?” inyiñ. **42-43** Irkeb Yesu beleñ wol heñbe gaha inyiñ: “Meteñ al kura dufaymiñ wukkeñ, irde gore doyañ almiñ ge fudinde wor po meterj teñ uneñ hiyen. Irkeb doyañ almiñ beleñ naña gisaw kwe yeñbe meteñ almiñ goyen, ‘Meteñ mar kadge doyañ yirde biñge yuntek nalu hekeb yuneñ hayiñ,’ ineñ kuyen. Be, doyañ almiñ go mulgañ heñ wañbe ineñ kuyen gwahade teñ hiké keneñbe igin igin irkeb meteñ al gobe amaq wor po hiyyen. Goyenbe ganuñ al beleñ ga Al Kuruñyen meteñ al gwahade hiyyen? **44** Fudinde wor po dinen hime. Meteñ al gobe doyañ almiñ beleñ samuñmiñ kuruñ goyen wor doyañ yirde hayiñ inyen. **45** Gega daha wet kura teñ meteñ al goreb, ‘Doyañ alnebe naña gisaw po kuj niñgeb, araneñ ma wañ hi,’ yeñbe meteñ mar kadom alya bereya goyen, ‘Merene ma nurde hañ,’ yineñ gasa yirde dula po teñ wain nene kukuwa heñ hiyen. **46** Irkeb doyañ almiñ gobe nalu goyenter wayyen yeñ ma nurde hiyenđe gor mulgañ hiyyen. Irdeb mata buluñmiñ keneñ gote muruñgem kuruñ wor po unyeñ. Irdeb meteñ al goyen takira tikeb doyañ almiñ ma nudr uneñ hanjen mar hañ gasunđe gor kuyen.

47 “Be, meteñ al gobe doyañ almiñde dufay gobe keñkela nudr nudr ga doyañ almiñ mulgañ heñ wañ wañ niñ doyañ heñ pet ma teñ hiyen. Irdeb meteñ keñkela ma teñ hiyen gobe kame doyañ almiñ beleñ mulgañ heñ wañbe mayde

buluŋ wor po iryenj. ⁴⁸ Gega al kura doyaŋ alminj gote dufaymiŋ ma nurdeya ga mata teŋ hiyen gote kandukbe kuruŋ wor po ma tiyyen. Niŋgeb al kura det kuruŋ unyenbe wolmiŋenbe dirŋen nunyeŋ yeŋ ma nuryenj. Gwahade goyen po al kura meteŋ kuruŋ unyenbe gote iginenbe kuruŋ wor po forok ird nunyenj yeŋ nuryenj,” yiriŋ.

*Yesu niŋ teŋbe alya bereyabe bur yenayin
(Matiyu 10:34-36)*

⁴⁹ Irdeb sopte gaha yiriŋ: “Nebe megen niŋ alya bereyat mata buluŋ kumga teŋ Al Kuruŋ hitte yumulgaŋ tiye yeŋ kak kere yeŋ wamirinj. Niŋgeb kak goyen melak kuruŋ heŋ kuwoŋ yeŋ nurde hime. ⁵⁰ Gega aranj ma gwaha tiyyenj. Ulne kuruŋ kahaŋner mat hurkuŋ tonanjer gayen misiŋ kuruŋ wor po katmeke gab meteŋne pasi hiyyenj. Niŋgeb goke doyaŋ heŋ henyaɓe kanduknej wor po nurde hime. ⁵¹ Deŋ beleŋbe ne gayen megen gar awalikde heŋ heŋ mata goyen tawayuŋ yeŋ nurde haŋ? Moŋ, bipti mata forok ire yeŋ wamirinj. ⁵² Gayenter mat ne niŋ teŋbe al miŋ kura siptesonŋoŋ hinayinj gobe bur yeŋ irawa beleŋ huwardeb karwo goya kadom asogo gird teŋ hinayinj. ⁵³ Irde ire naninya wor kadom asogo gird teŋ hiriryenj. Ire milinya wor gwahade po teŋ hiriryenj. Bere al kutiŋ wor uŋde milinya kadom asogo gird teŋ hiriryenj,” yiriŋ.

*Mata kura forok yekeb igiŋ nalu bebak tinayin
(Matiyu 16:2-3)*

⁵⁴ Irdeb sopte al buda gor gabu iramiŋ goyen gaha yinyiŋ: “Dende matarebe naŋa kurkur

beleñ mat kigariñkiñ wake yeneñbe arañ po, ‘Ey, kigariñ kateñ tiya,’ yeñ hanjen. Irkeb fudinde kigariñ kateñ hiyen.⁵⁵ Munañ karaga meñe ferke keneñbe kadila heweñ tiya yeñ hanjen. Irkeb gwahade po forok yeñ hiyen.⁵⁶ Deñbe megenya nañkiñdeña det forok yeke yeneñbe gwahade forok yeweñ tiya yeñ hikeb gwahade po forok yeñ hanjen. Gega dahade niñgeb gayenter Al Kuruñ beleñ mata forok yirde hi gayen yeneñ bebak ma teñ han? Dulin usi mar wor wor,” yinyin.

Merem yañ dirde merere dernayiñ marya kanduk sope irnayiñ
(Matiyu 5:25-26)

⁵⁷ Gwaha yineñbe, “Daniñ geb mata iginja bulunja goyen dindiken yeneñ bebak ma teñ han?⁵⁸ Al kura merem yañ dirde merere dukun hikeyabe daha mat kura kanduk go sope irde awalikde hitewoñ yeñ mere sege irnayin. Moñgo kunj merere huwarkeb mere nurd nurd al beleñ matatiñ goke dade kimyañ titmiñ haniñde dernayiñ geb. Irkeb kimyañ titmiñ beleñ dade koyare dernayiñ.⁵⁹ Irkeb koyare gor po hinayiñ. Irde kat siñare kuniñ yeñbe hora gwahade kernayiñ dintiñ goyen tumjañ po kerde pasi irde gab siñare kat kunayiñ geb,” yinyin.

13

Mata buluñ yubul tinayiñ

¹ Be, goya goyenbe al kura Yesu hinhinde gor wañbe, “Galili niñ mar kura Al Kuruñ galak irniñ yeñbe dolon ird ird yare gor dapñä gasa yirde hinhan. Gwaha teñ hikeyabe Yudia nañä doyan

irde hiyen Roma gabman al Pailat beleñ fulenja marmiñ yinke kuñ mel go gasa yirke kamanj. Irkeb darim kateñ dapñä galak yirniñ yeñ gasa yirañ gote dariya suluk hiyuñ,” inamiñ. ² Irkeb Yesu beleñ gaha yinyiñ: “Deñbe Galili mar go gwaha mat kamkeb al gobe mata buluñ mar wor po geb, gogo yeñ nurde hañ? Munañ Galili mar kurabe kanduk gwahade ma yeneñ hañ geb, mata buluñmiñbe malineñ yeñ nurde hañ? ³ Gwahade moñ geb! Deñ wor mata buluñtiñ yubul ma teñ Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ ma henayiñbe yeñ tiyanj yara tumñañ pasi kamnayiñ. ⁴ Be, Yerusalem bana fe diliñ kuruñ kura Siloam ineñ hañyende gor ya sobam hende wor po hurkutinj goyen galañ yeñ kateñ al 18 gasa yirke kamamiñ. Niñgeb go kamamiñ mar gobe mata buluñmiñ kuruñ wor po geb, gogo dagi kuruñ tamiñ yeñ nurde hañ? Munañ Yerusalem bana al kura dagi gwahade ma teñ hañ marbe mata buluñmiñbe mel gote yara moñ, malineñ yara yeñ nurde hañ? ⁵ Goyen wor gwahade moñ po. Niñgeb deñ wor mata buluñtiñ yubul ma teñ yeñ ge bitiñ mulgañ ma henayiñbe yeñ kamanj yara pasi po kamnayiñ,” yinyiñ.

⁶ Irdeb mere tiyyiñ goke sopte siraw merere gaha yinyiñ: “Al kura goyen wain meteñmiñ bana fik he kura haryiñ. Irdeb he goyen iginen heñ heñ nalu heñ hikeb iginen manaj daw yeñ kuñ yaware yeñ kuriñ. Gega hubu wor po. ⁷ Go po teñ teñbe kuñ wain meteñ go doyañ irde hinhin al go keneñbe, ‘Dama karwo gayen fik he gayen iginen kura daw heñ hi yeñ wañ nañkeneñ himyen. Gega kura muñ ma yeneñ himyen geb miñde

kerayinj. Daniŋ geb duliŋ gor heŋ megeŋ fimiŋ po pasi irde hiyen? inyinj. ⁸ Irkeb meteŋ doyaŋ al gore wol heŋbe, ‘Doyaŋ al, igiŋ merene nurde dama uŋkureŋ gwahade tubul tike hiyen? Irkeb he go miŋde megeŋ talde megeŋ ayseŋ ird ird det goyen yade yerenj. ⁹ Irde kurut kurut irmeke dama kura imoyenter nalu gahader gayen igineŋ yaŋ hiyyenbe iginj! Munaŋ igineŋ ma hiyenbe miŋde kertek,’ inyinj,” yiriŋ.

Sabat nature bere pukiŋ werwer yitiŋ kura guram iryinj

¹⁰ Be, Sabat nalu kurare kurab Yesu go Yuda marte gabu ya kura goyen bana hurkuŋbe saba tagalyinj. ¹¹ Goya goyenbe bere kura uŋgura beleŋ ulyanđe wor po buluŋ irke dama 18 gayen pukiŋ werwer yitiŋde heŋ epte ma wor po huwa heŋ kuŋ hitek goyen ya bana goŋ hinhin. ¹² Be, Yesu beleŋ bere go keneŋbe hoy irke waŋ al buda gote diliŋ mar huwaryinj. Irkeb Yesu beleŋ, “Haŋkabe garbamge gubul teŋ kuke iginj haha,” inyinj. ¹³ Gwaha inenbe hanij uliŋde kerkeb goyare po pukiŋ giŋ irde huwa heŋbe amanj wor po heŋ Al Kurun turuŋ irde kasor iryinj.

¹⁴ Be, alya bereya gabu ya goyenter gabu irde hanjen mar gote doyaŋ al beleŋ Sabat nature Yesu beleŋ bere go sope irke keneŋbe biŋ ar yiriŋ. Irkeb al gore huwardeb gor gabu iramiŋ mar goyen, “Meteŋ teŋ teŋ nalube 6 geb, go bana goyen gab wake guram dirke iginj henayinj. Munaŋ Sabat naturebe gwaha ma teŋ hinayinj,” yinyinj. ¹⁵ Irkeb Doyaŋ Al Kurun Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋbe mata iginj teŋ hite yahaŋ gega,

usi wor po teñ hanj yen denenj hime. Deñbe bulmakawtiñ kura ma doñkitiñ kura gwahade goyen Sabat nature gega, fe yunniñ yenbe yen titiñ gasunjde gor kuñ yugu teñ bul yirde fete ma yukuñ hanjen? Deñbe dapñja wor gwaha yirde hanjen. ¹⁶ Goyenpoga bere gab dama 18 gayen Satan yufukde heñ kanduk keneñ hiyende mat wañ wan igin hihi gake daniñ geb buluñ nurde hanj? Deñbe Sabat nature dapñatiñ fe yunen yuneñ meten go teñ hanjen gega, daniñ asininiñ Abraham wiriñ gayen Sabat nature Satanyen yufukde mat teñ siñja ird ird niñ bisam irde hanj?" yinyiñ.

¹⁷ Be, Yesu beleñ gwaha yinkeb al buda yen ge igin ma nurde uneñ hanjen mar gobe tumnaj memya wor po hamij. Gega alya bereya hoyarbe mata tiñen turluñ yañ Yesu beleñ yirde hin hin kuruñ goyen yenenbe amaj wor po hamij.

*Mastet he bilmiñ gote siraw mere
(Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)*

¹⁸ Be, Yesu beleñ sopte goha yinyiñ: "Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird mata gobe daha mat kura yetek? Da kura yara yemeke gab igin bebakkeñ nurnayin? ¹⁹ Be, Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird gobe mastet he bilmiñ dirñeñ muñ wor po go gwahade. Al kura beleñ mastet bilmiñ goyen teñbe metenmiñde haryen. Irkeb kawañ heñ kuñ kuruñ hekeb nu kurayen kurayen wan gor nañja yokñja heñ haga teñ usañ heñ hinayin. Niñgeb Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird manañ gwahade

goyen po, haŋkapyabe dirŋeŋ muŋ gega, kuŋ kurnbe kuruŋ wor po hiyyeŋ,” yinyiŋ.

²⁰ Irdeb sopte po, “Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird mata gobe da kura yara dinmeke gab igin bebakken nurnayiŋ? ²¹ Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird gobe bere kura beleŋ beret kaye yeŋ palawa kuruŋ bana yis temeyke hilyaŋ kuyen go gwahade goyen. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ yingende alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird mata manan gwahade po hiyyeŋ,” yinyiŋ.

*Al Kuruŋ hitte kuŋ kuŋ yamebe dirŋeŋ wor po
(Matiyu 7:13-14,21-23)*

²² Be, Yesu go Yerusalem kuŋ heŋyabe taunya tiyuŋya beleŋ hinhan go bana kuŋ heŋbe saba yirdya yirdya kuŋ hinhan. ²³ Goya goyenbe al kura goreb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, fudinde Al Kuruŋ beleŋ al budam ma yawaryeŋ?” ineŋ gusuŋaŋ iryiŋ. Irkeb Yesu beleŋ gor hinhan mar goyen yeneŋ heŋyabe, ²⁴ “Fudinde dineŋ hime. Al Kuruŋ hitte kuŋ kuŋ yamebe dirŋeŋ muŋ wor po geb, al budam epte ma yeŋ hitte mali mali kunayiŋ. Niŋgeb al kura yeŋ hitte kwe yeŋbe kurut wor po yeŋ gab kuyen. ²⁵ Munan ya gote miŋ al beleŋ huwarde yame takeb yeŋ hitte kuŋ kuŋ beleŋ miŋmoŋ hiyyen. Yame tatin go kamere waŋ siŋare huwarde yame maydeb, ‘Doyaŋ al, yame fegelde duna be,’ ineŋ esen mere irnayiŋ gega, ya miŋ al gore wol heŋbe, ‘Deŋbe ganuŋ mar, irde dare niŋ? Neb ma nurde duneŋ hime,’ dinyeŋ. ²⁶ Irkeb deŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Mon, neŋbe geya tumŋaŋ biŋge nene fe nene teŋ hityen

go. Irde nende tiyuŋde waŋ saba dirde hayen go,’ innayinj. ²⁷ Gega al gore wol heŋbe, ‘Deŋbe mata buluŋ mar wor po geb, hoyanj kunaŋ! Nebe deŋ ganuŋ mar irde damde niŋ goyen ma nurde hime geb,’ yinyenj. ²⁸ Irkeb ya biŋ bana goŋbe asetiŋ yago Abraham, Aisak, Yekopyabe Al Kurunyen mere basaŋ maryā Al Kurunya hike yennayinj gega, deŋbe siŋare dubul titiŋ goke dindikenj ge buniŋenj nurde esinayinj. Irde Al Kurun niŋ bitiŋ ar yenayinj. ²⁹ Goyenbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyanj beleŋ megeŋ muruŋ kurhan mat mat waŋbe ya biŋde gor Al Kurunya heŋ dula mata kuruŋ forok yiyyenjde gor gabu irdeb keperde dula teŋ amanj heŋ hinayinj. ³⁰ Deŋ Yuda marbe, ‘Neŋ po ga Al Kurunyen dirŋenj weŋ,’ yeŋ nurdeb Yuda mar moŋ al miŋ hoyanjbe gwahade moŋ yeŋ nurde hanjen. Gega kamebe mel gob Al Kurunya hinayinj, munaŋ deŋbe siŋare po hinayinj. Niŋeb fudinde wor po, al kura ne wa ne wa teŋ hiyenj al gobe kame hiyenj. Munaŋ al kame wor po hi al gobe meheŋ hiyenj,” yinyinj.

*Yesu beleŋ Yerusalem mar niŋ buniŋenj nuryinj
(Matiyu 23:37-39)*

³¹ Goya goyenbe Farisi mar kura Yesu hitte wanjbe, “Galili naŋa gate doyanj al kuruŋ Herot beleŋ muguneŋ teŋ hi geb, naŋamajn ga tubul teŋ goŋ kura kwayinj,” inamiŋ. ³² Irkeb wol heŋbe, “Kulu duwi* Herot hitte kuŋbe ne yihim gahade po innayinj: ‘Neb gayenterbe uŋgura yakira teŋ

* **13:32:** Kulu duwi garbe Herot beleŋ yiŋgenj ge po nurde usi dufay buluŋ kerde hinhin goke Yesu beleŋ gwaha inyinj.

al garbam manaq guram yirde teñ heñ. Irde heñ ga moñ meteñne pasi ireñ,’ innayin. ³³ Nebe Herot beleñ mununen teñ hi ma dahade goke ma nurde hime. Meteñ kuruñ goyen goke gago Galili nañä ga tubul teñ Yudia nañä bana niñ taun Yerusalem kuñ hime. Al Kurunyen mere basan mar hakotken wor Yerusalem taun goyen siñare ma kamaminj. Niñgeb ne wor Yerusalem kuñ kuñ niñ bada ma hewenj. Hañka, gise, molye manaq hugiñen po kuñ heñ geb,” yinyin.

³⁴ Irdeb gaha yirinj: “Awo, Yerusalem niñ mar, buniñen wor po nurt dunenj hime. Al Kurun beleñ deñ ge nurde mere basan marminj yad yerke wan hanjen. Gega deñ beleñbe kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hanjen. Tatirok miliñ beleñ dirñeñ yawañ tapen beleñ po aw yurde hiyen go gwahade goyen po, ne beleñ deñ dade doyan dirmewoñ yeñ hugiñen nurde himyen. Gega dindiken po merene pel irde yilwa nirde hañ. ³⁵ Niñgeb ga nurnañ. Al Kurun beleñ tauntiñ tubul tiyyen. Irkeb dindiken doyan irke kamebe buluñ hiyyen. Niñgeb fudinde dinenj hime. Dubul teñ kweñ gob epte ma nennayin. Irde kuñ kuñ kame sopte wayenj. Irkeb ne nenerbe dindiken mohontiñde wor wor, ‘Doyan Al Kurunyen deñemde waya al gabe Doyañ Al Kurun beleñ guram irde igin wor po iryenj,’ yeñ turuñ nirnayin,” yirinj.

14

Sabat nature al garbam miñyañ sope iryiñ

¹ Be, Yesu go Yerusalem kuŋ hikeyabe Sabat
nalu hirinj. Irkeb Farisi marte kuruŋmiŋ kura
gore biŋge nere ineqbe teŋ yaminjde kwaryum.
Irkeb al gor hinhan goreb Sabat nature da mata
kura tike kentek yeŋ keneŋ hinhan. ² Be, yare
gorbe al kura uliŋ diŋduŋ irtiŋ goyen Yesu diliŋ
mar keperde hinhin. ³ Irkeb Yesu beleŋbe Farisi
marya Moseyen saba marya goyen, “Sabat nature
al garbam miŋyaŋ sope yird yird gobe Mose beleŋ
bisam iryiŋ ma dahade?” yineŋ gusuŋaŋ yiryiŋ.
⁴ Gega al buda gobe mere ma tiyamiŋ. Gwaha tike
yeneŋbe Yesu beleŋ al go tanardeb guram irke
iginj hekeb, “Iginjge kwa,” inke kuriŋ.

⁵ Be, Yesu go garbam al go sope irdeb, “Be, deŋ
gayen urtiŋ yara kura ma bulmakawtiŋ gwahade
kura Sabat nature mete fe bana kurkukeb keneŋ
wasak tinayiŋ ma aran po teŋ siŋa irnayiŋ?” yeŋ
mel goyen gusuŋaŋ yiryiŋ. ⁶ Irkeb go mar gobe
gwaha mat kura meremiŋ wol hetek ma hamij.

⁷ Be, Farisi marte kuruŋmiŋ beleŋ biŋge niniŋ
yinke wayaminj mar gore al deŋem yanđe gasuŋ
yirtiŋyaŋ po keperke Yesu beleŋ goyen yeneŋbe
gaha yinyiŋ: ⁸ “Be, al kura biŋge nen nen nalu
kuruŋde kura hoy dirke kuŋ goya al deŋem yan
beleŋ kepertek gasuŋ iginjde gor ma kepernayiŋ.
Mongo al hoyan kura deŋem yan den folek gore
wakeb ⁹ hoy diryen al goreb al buda kuruŋ go
diliŋde, ‘Al deŋem yan ge folek kura waya geb, gor
ma keperayiŋ,’ dinyen geb. Irkeb deŋbe memya
heŋ al deŋem moŋ marya kepernayiŋ. ¹⁰ Niŋgeb
dula nalu kuruŋ gwahader hoy dirke kuŋbe mali
ga po kepernayiŋ. Irkeb hoy diryen al gore

waŋ deneŋbe, ‘Kadne, gebe gar kepertek moŋ geb, kuŋ al deňem yanđe gasuňde gor keperayin,’ dinyen. Irkeb al buda gor hinayin mar gore, ‘Al go deňem yan geb, gogo gwaha ira,’ yeŋ turuŋ dirnayin. ¹¹ Niŋgeb gwahade goyen po, al kura yiŋgeŋ turuŋ turuŋ irde hiyen al gobe Al Kuruŋ beleŋ matamiŋ goyen kawan irke memya hiyyen. Munaŋ al kura yiŋgeŋ turuŋ turuŋ ma irde hiyen al gobe Al Kuruŋ beleŋ al deňem yan iryen,” yinyin.

¹² Irdeb Farisi marte kuruŋmiŋ Yesu hoy iryin al goyen haha inyin: “Kame naŋkahalde niŋ biŋge ma wawuŋbanare niŋ biŋge ninin yeŋ goya kadge yago, tayge yago, tiyuŋtiŋde niŋ al horam yan maryabe, dadakeya kolge yago miŋtiŋ uŋkureŋ go po ma hoy yirde hayin. Moŋgo wolmiŋeŋ hoy girkeb al igiŋ yird yird mata gote muruŋgembe gogo po tawayin geb. Al Kuruŋ hitte matbe hubu. ¹³ Gwaha irtiŋeŋbe al buniŋeŋ det miŋmoŋ, al kahaŋya haninya kamtiŋyabe al diliŋ titmiŋ gwahade goyenya dula tiniŋ yeŋ hoy yirde hayin. ¹⁴ Irkeb goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋ guram girdé igiŋ giryen. Go mar gobe gwaha mat kura wol hetek miŋmoŋ gega, kame al huwak kamtiŋde mat huwarnayin natureb Al Kuruŋ beleŋ mata igiŋe gote muruŋgem gunyeŋ,” inyin.

*Dula mata kuruŋ gote siraw mere
(Matiyu 22:1-10)*

¹⁵ Be, Yesuya heŋ biŋge nene hinhan mar al kura gore Yesu beleŋ mere tiyyin go nurdeb, “Kame Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyan yirde hi gasuňde gor heŋ Al Kuruŋa dula tiyyen

al gobe gwaha tiyyen goke amanej wor po nuryen,” yiriŋ. ¹⁶ Irkeb wol heŋbe siraw mere mat gaha yinyinj: “Al kura goyen dula mata kurun tiye yeŋbe al budam wawoŋ yeŋ mere kiriyinj. ¹⁷ Be, kuŋ nalu goyen forok yekeb meteŋ almiŋ tenj kerke wanayinj yinyinj mar goke keya kuriŋ. Kuŋbe, ‘Biŋge yagobe bikkenj ep irde denj ge gago wayhem geb wake kuniŋ,’ yinyinj. ¹⁸ Gega al buda kurun go tumŋan bikbak tenbe, ‘Neŋbe meteŋninj gwahade gwahade titek geb go ma kuniŋ,’ yamiŋ. Niŋgeb meheŋde kuŋ kinyinj al goreb, ‘Igiŋ kumewoŋ be. Gega gayamuŋ ga po megen kura damu tihim. Niŋgeb goyen kuŋ keneŋ tihim geb ma kwenj,’ inyinj. ¹⁹ Irkeb meteŋ al gobe bada heŋ al kura hitte wor kuŋ inkeb al gore wor gwahade po, ‘Igiŋ gega gayamuŋ ga po bulmakaw 10 gayen* damu tihim. Niŋgeb goyen megen ilde ilde niŋ tuŋaŋ yure yeŋbe gago kuŋ hime. Niŋgeb ma kwenj,’ inyinj. ²⁰ Irkeb gor mat al hoyan hitte wor kuŋ inkeb yeŋ wor gwahade po, ‘Igiŋ kumewoŋ be. Gega haŋka ga po bere tawaŋ mekerd nunhanj geb ma kwenj,’ inyinj. ²¹ Be, meteŋ al go doyaŋ almiŋ hitte mulgaŋ heŋ kuŋbe, ‘Mel go momoŋ yirhem gega, meteŋninj yanj ala yeŋ bada hahanj,’ inyinj. Irkeb doyaŋ almiŋ gobe biŋ ar yekeb meteŋ almiŋ goyen mere hitemde po irdeb, ‘Araŋeŋ kwa! Irdeb taun gate beleŋ karkuwanya mukŋenya gama yirde kuŋ al buniŋeŋ det miŋmoŋ mar, al uliŋ kamtiŋya kahaŋ haniŋ titmiŋya be dilin titmiŋya

* **14:19:** Megen yilde yilde niŋ bulmakaw irawam irawam yirke 10 hitinj.

goyen yeneñ yawaya,’ ineñ hulyañ iryinj. ²² Be, meteñ al go kuñ inyiñ gwahade po teñbe mulgañ heñ wanje, ‘Doyañ al, hulyañ nirha gobe gwahade po tihim gega, dula teñ teñ gasunje makinj ma hihi,’ inyiñ. ²³ Irkeb doyañ almiñ goreb, ‘Kwa! Kuñ taun sinjare belen hanij taunya tiyuñ hoyanje kutinjyañ goyen al yeneñbe mali po yineñ tebañ yirkeb wanayinj. Irkeb yane makinj hiyyen. ²⁴ Fudinde ginhem. Al hanjapyä hoy yirmeke bada hahanj mar gobe dula nalu kuruñ goyenter niñ biñgebe kura muñ ma ninam urnayinj,’ inyiñ, ”yiriñ.

Yesu gama iryeñbe damiñ yubul tiyyen?
(Matiyu 10:37-38)

²⁵ Be, Yesu go Farisi marte kuruñmij gote ya tubul teñ Yerusalem kuñ hinhan. Irkeb al budam wor po gama irde kuñ hinhan. Irkeb Yesu belen fulgañ kañbe, ²⁶ “Al kura gama nire yeñbe milij naniñ, beremya dirñeñ weñya kulinja hayminj yagoya niñ ma nurde hiyeñ. Irde yiñgeñ ge wor ma po nurde hiyeñ. Al dufay gwahade miñyañbe epte ma komatne hiyyen. ²⁷ Irde kanduk keneñ keneñ niñ bada heñ hanj gega, gama nird nird niñ nurde hanj mar gobe epte ma komatne henayin,” yinyinj.

²⁸ Irdeb maya mere mat gaha yinyinj: “Be, al kura ya kuruñ ire yeñbe keperde dufay keñkelä heñ hora gwahade belenbe ya gayen iginj pasi ireñ yeñ nurdeya gab meteñ go miñ uryeñ. ²⁹ Munan gwaha ma teñya mali po ya yimiyyen gobe kuñ hora muñ go hubu hekeb ya go pasi ma irde tubul tiyyen. Irkeb al beleñ keneñbe, ³⁰ ‘Al gabe ya ire

yen tola yimiyun gega, dahade niŋgeb pasi ma irunj? yen tagalde uneŋ hinayin.

³¹ “Irdeb naŋa kura gote doyan al kurunj beleŋ naŋa hoyanje niŋ doyan al kurunja arye yeŋbe keŋkela ma dufay heŋja mali po fulenjare kuyen? Epte moŋ. Fulenja marmiŋ 10,000 gore asogomde fulenja mar 20,000 goyen wake epte gasa yirnayin yen nurdeya gab fulenja marmiŋ yad kuyen. ³² Munan epte moŋ yen nurdeb asogom go gisaw po hikeya doyan al kurunj gore utan irde awalik heŋ heŋ niŋ mere kerke asogom hitte kuyen. ³³ Ningeb gwahade goyen po, deŋ wor dettiŋ kurunj goyen igin yubul tiniŋ ma dahade goyen keŋkela dufay henayin. Dettiŋ kurunj daha yubul tiniŋ yen nurde hinayin mar gobe epte ma komatne henayin geb.

³⁴ “Be, fawbe det igin hapek yaŋ gega, hapek hubu hiyyen gobe daha irkeb sopte hapek yaŋ hiyyen? Epte moŋ. ³⁵ Faw hapek hubu hitiŋ gobe megen wor epte ma aysen unyen geb temeytek. Ningeb al kura komatne hewe yeŋbe keŋkela po dufay heŋbe fudinde po gama niryen. Be, al kura kirmiŋ yaŋ kenem mere tihim ga nurde bebak tinayin,” yinyin.

15

*Sipsip dirŋeŋyen siraw mere
(Matiyu 18:12-14)*

¹ Be, Yesu go Yerusalem kuŋ hinhinya goyenbe teks yad yad marya Moseyen saba keŋkela ma gama irkeb Farisi mar beleŋ “mata buluŋ mar” yineŋ hanjen mar gore Yesu mere teŋ hinhin

goyen nurniŋ yeŋ budam waŋ gabu iramiŋ.
² Gega Farisi marya Moseyen saba marya goreb mel go yeneŋbe igiŋ ma nurdeb, “Al gabe dahade geb mata buluŋ mar goyen wake yenenbe amaŋ hen̄ yeŋya dula teŋ haŋ?” yamin.

³ Irkeb Yesu beleŋ maya mere gayen yiryiŋ:
⁴ “Be, deŋ gayen kuratiŋ kura sipsipmiŋ 100 gwahade hinayiŋ gega, uŋkureŋ kura bana kuyen. Irkeb sipsip 99 goyen yukuŋ kawan kura yubul teŋbe kuŋ sipsip uŋkureŋ bana kuyen goke naŋkeneŋ kuŋ kuŋbe tiyyen. Go ma tubul tiyyen!
⁵ Niŋgeb keneŋ amaŋ wor po henbe teŋ supahakde kerdeb ⁶ yamiŋde kuyen. Irdeb kadom yagoya binde hinayiŋ marya goyen, ‘Sipsipne uŋkureŋ bana kuŋ gega, naŋkeneŋ kuŋ kuŋbe tihim. Niŋgeb wake biŋge nene amaŋ hiniŋ ko,’ yinyen. ⁷ Fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ hiyyen gobe Al Kuruŋya miyoŋmiŋ yagoya kuruŋ goreb al uŋkureŋ muŋ goke amaŋ wor po henayiŋ. Munaŋ Al Kuruŋbe al 99, ‘Neŋbe huwak geb mataniniŋ damiŋ goyen yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bininiŋ mulgaŋ hetek?’ yeŋ nurde hinayiŋ mar gobe yeŋ ge ma nuryeŋ,” yinyen.

Hora bana kutiŋ gote siraw mere

⁸ Irdeb, “Be, bere kura silwa hora 10 gwahade manaŋ hiyen gega, uŋkureŋ kura bana kuyen gob daha tiyyen? Yeŋbe hulsimiŋ usuŋ urdeb yamin bana gob kor irde keŋkela naŋkeneŋ tukuŋ tukuŋbe kinyen. ⁹ Keneŋbe kadomya al biŋyan hinayiŋ marya goyen, ‘Silwa horane uŋkureŋ pel hiyuŋ gega, naŋkeneŋ tukuŋ tukuŋbe tihim.

Ninjeb wake binje nene amaj hiniŋ ko,’ yinyenj.
10 Ninjeb fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ hiyyenj gobe Al Kuruŋyen miyonj beleŋ al goke amanjenj wor po nurnayiŋ,” yinyenj.

*Diriŋ kura mata buluŋ teŋ gab biŋ mulgaŋ hiriŋ
gote siraw mere*

11 Irdeb go hende po gaha yinyenj: “Be, al kura goyenbe urmiŋ waraŋ miŋyaŋ hinhin. **12** Irkeb urmiŋ dirŋeŋ gore huwardeb, ‘Ado, det buda kuruŋ gabe gale heŋ nigenbe nuna,’ inkeb naniŋ beleŋ samuŋmiŋ kuruŋ goyen pota yirdeb yunyenj. **13** Irkeb urmiŋ dirŋeŋ gobe hitŋeŋ teŋbe samuŋmiŋ goyen al yunke muruŋgem hora unkeb go teŋbe naŋa gisaw po al miŋ hoyanje naŋare kuriŋ. Kuŋ goŋbe horamiŋ kuruŋ gobe mata buluŋ kurayen kurayen hende yemeyde pasi iryenj. **14** Be, al go horamiŋ kuruŋ goyen yemeyde pasi wor po irke gab binje kamde kamde nalu kuruŋ forok yirinj. Irkeb uliŋde hora gwahade miŋmoŋ wor po hekeb det niŋ amu hiriŋ. **15** Gwahade heŋ heŋbe naŋa goyenter niŋ al kura hitte kuŋbe, ‘Igiŋ meteŋ alge heweŋ?’ inyinj. Irkeb, ‘Kuŋ bune doyan yirde paka yirde hayinj,’ inkeb bu hinhande gor kuriŋ. Meteŋ gobe Yuda mar beleŋ epte ma titek wor po goyen binje kamde hinhin geb bada ma hiriŋ. **16** Be, kuŋ gor hinhinyabe bu beleŋ binje nene hinhan goyen goraŋ yirde netek wor po irde hinhin. Gega al kura beleŋ bu binje goyen wor kura ma yawaŋ uneŋ hinhan. **17** Irkeb biŋ mulgaŋ hekeb, ‘Adoner meteŋ mar kuruŋ gobe binje budam nene sasoŋ yirde hanj.

Gega daha timiŋ geb gago delne gerger kamtek hihim? ¹⁸ Niŋgeb bada heŋ adone hitte mulgaŋ heŋ kwenj. Kuŋbe, ‘Ado, nebe Al Kurunyɑ geya hitte mata buluŋ wor po timiŋ. ¹⁹ Niŋgeb nebe urge gigen yeŋ ma nenayinj. Mali meten mar al kura yara nenayinj,’ inerj yeŋ nuryinj. ²⁰ Be, al gobe gwaha yeŋbe huwarde mulgaŋ heŋ naniŋ hitte kuriŋ.

“Be, al go kuŋ forok ma yekeya naniŋ beleŋ wa gisawde po keneŋbe buniŋeŋ wor po nurdeb kup yeŋ kuŋ urmiŋ go teŋ besa irde aman̄ aman̄ irde ulunjde u iryinj. ²¹ Irkeb goyare po urmiŋ beleŋ huwardeb, ‘Ado, nebe Al Kurunyɑ geya hitte mata buluŋ wor po timiŋ geb, nebe urge gigen yeŋ ma nenayinj,’ inyinj. ²² Gega naniŋ beleŋ meten marmiŋ hoy yirdeb, ‘Araŋ! Kuŋ uliŋ umŋa igin wor po tawaŋ hor irde unnaŋ. Yeŋbe urne geb al beleŋ keneŋbe urne palap irtek det goyen tawaŋ hanij diriŋkehendé hor irde unnaŋ. Irde kahan̄ basaŋ tawaŋ kahanđe hor irde unnaŋ. ²³⁻²⁴ Urne gabe kamyinj gega gago waya. Irde bana kuriŋ gega, gago kenhem. Niŋgeb yeŋ mulgaŋ heŋ waya gake teŋ bulmakaw foŋeŋ firfurŋeŋ goyen mayde tawake dula mata kuruŋ teŋ aman̄ hiniŋ,’ yiriŋ. Gwaha yineŋbe biŋge kuruŋ teŋbe gabu irde biŋge nene aman̄ heŋ hinhan.

²⁵ “Be, go teŋ hinhan goya goyenbe urmiŋ kurunybe metenđe hinhan. Niŋgeb mulgaŋ heŋ wan̄ binde heŋ heŋbe aman̄ heŋ tikiŋ heŋ migiriŋ kuruŋ teŋ hinhan goyen nuryinj. ²⁶ Irdeb meten al kura hoy irdeb, ‘Ya bana gobe da mata wor po teŋ haŋ?’ inyinj. ²⁷ Irkeb meten al gore wol heŋbe,

‘Adoge belej kolge goyen dahadem moj iginj po mulgañ hihi goke amanenj nurdeb bulmakaw foñenj firfurnenj goyen mayde kañbe gogo dula teñ amanj heñ hanj,’ inyinj. ²⁸ Irkeb itinj gobe biñ ar wor po yekeb ya bana goñ hurkutek ma iryinj. Irkeb naniñ belej katenbe, ‘Kolgebe kamyin gega, sopte waya geb wake hurkure,’ ineñ bekkeñde mere iryinj. ²⁹ Gega urmiñ kurunj gore wol heñbe, ‘Ga nura. Nebe dama budam wor po gayen meteñ alge yara heñ meteñ teñ gunenj himyen. Irde mереge kura ma pel irde himyen. Goyenbe dapñña maliñenj meme foñenj gwahade kura muñ ma nunke kadne yagoya kañ nene amanj hitiriñ. Hubu wor po! ³⁰ Gega urge gobe horage yade kuñ bere niñ teñ yemeyde pasi irde wakeb yeñ muñ goke teñbe bulmakaw foñenj firfurnenj mayde kañ unha!’ inyinj. ³¹ Irkeb naniñ belej wol heñbe, ‘Eke, gebe neya hugineñ haryen. Irde det kurunj nigen gabe tumñaj gigen ala po. ³² Goyenpoga kolge gobe kamyin gega waya. Irde bana kurinj gega gago kenhem. Ningeb wake hurkuñ kolge waya goke amanenj nurde biñge nere,’ inyinj,” yirinj.

16

Kame niñ dufay heñ gitik teñ teñ gote siraw mere

¹ Be, Yesu gob komatmiñ yago sopte maya mere mat gaha yinyinj: “Al kura samuñmiñya detmiñya budam kurunj goyen doyañ yirde nunyenj yeñ meteñ al kura tirinj. Irkeb al gore det goyen doyañ yirde heñyabe doyañ almiñde samuñya

detmiñ yago goyen yad hibut yirde hin hin. Al beleñ gwaha teñ hike keneñbe kuñ doyan almiñ hitte tagal unamiñ. ² Irkeb mere go nurdeb al goke yiriñ. Kuñ kenkeb, ‘Dahade geb ulger mere uguñ po forok yeñ hañ? Meteñ dahade wor po teñ hayen goyen kuñ keñkela asanje kañ tawañ nunen gab momoñ nirayin. Detne yade hibut yirde hayen kenem gakira tiyeñ geb,’ inyiñ.

³ “Be, gwaha inkeb meteñ almiñ gobe dufaymiñde po, ‘Doyan alne beleñ nakira tiyeñ tiya geb, daha tiyeñ? Nebe siñare meteñ teñ teñ tareñnem moñ. Irde al hoyan det kañan yird yird niñ wor memyak nurde hime,’ yiriñ. ⁴ Be, meteñ al go dufay heñ heñbe dufay kura forok yekeb, ‘Nebe gwaha gwaha tiyeñ. Gogab doyan alne beleñ nakira tikeb faran yuren mar gore hoy nirde igin igin nирnayin,’ yeñ nuryiñ. ⁵ Irdeb doyan almiñde samuñ kame ga wol hetek yeñ yawaramiñ mar goyen yuñkureñ yuñkureñ keya heke wayamiñ. Irkeb meheñde wayyiñ al goyen, ‘Gebe det dahade wor po wol heñ untek ha?’ inkeb ⁶ al goreb, ‘Olip fimiñ 3,200 lita gwahade untek hime,’ inyiñ. Irkeb meteñ al goreb, ‘Arañ po keperde asanje ga teñ 3,200 lita go mekerdeb 1,600 lita kaya,’ inyiñ. ⁷ Irdeb al hoyan kura, ‘Gebe det dahade wol heñ untek ha?’ inyiñ. Irkeb al goreb, ‘Nebe wit 3,600 kilogram geb,’ inyiñ. Irkeb meteñ al goreb, ‘Asanje ga teñ 3,600 kilogram go mekerdeb 2,800 kilogram kaya,’ inyiñ. ⁸ Irkeb doyan al goreb meteñ almiñ beleñ kame heñ heñmiñ ge nurde usi kurun tiyyiñ goyen nuryiñ. Irdeb buluñ wor po nuryiñ gega, al gore

kame daha mat heŋ yen dufay hiriŋ goyen bebak teŋbe, ‘Al gobe dufaymiŋ yan be,’ yiriŋ.

“Be, gwahade goyen po, alya bereya kidoma bana heŋ megen niŋ mata po teŋ haŋ marbe kame gwaha mat hitek yeŋ megen niŋ samuŋ yade meteŋ teŋ teŋ goyen keŋkelə wor po nurde haŋ. Gega Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana haŋ marbe kame heŋ heŋmiŋ ge gitik ma teŋ haŋ. ⁹ Niŋgeb gago dinen hime: deŋ Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana haŋ marbe megen niŋ samuŋtiŋ yan kenem det kurau amu heŋ haŋ mar goyen yunen yeŋya awalikde hinayiŋ. Irkeb kame Al Kuruŋ hitte hurkukeb faraŋ yurde hinayiŋ mar goreb gargar dirde hinayiŋ. ¹⁰ Niŋgeb megen niŋ samuŋ Al Kuruŋ beleŋ duntiŋ goyen mali mali ma irde hinayiŋ. Al kura det dirŋeŋ muŋ tiyyen gega, keŋkelə po doyaŋ irde hiyen al gobe det kuruŋ tiyyen goyen wor gwahade po iryen. Munaŋ al kura det dirŋeŋ muŋ tiyyen goyen keŋkelə ma doyaŋ irde mali mali iryen gobe det kuruŋ tiyyen goyen wor mali mali irde buluŋ iryen. ¹¹ Niŋgeb megen niŋ samuŋ duntiŋ goyen keŋkelə ma doyaŋ yirde hinayiŋ gobe kame Al Kuruŋ beleŋ samuŋ fudinde igiŋ goyen dunke daha mat doyaŋ yirnayiŋ? ¹² Irde al kurate det keŋkelə ma doyaŋ yirde haga yirnayiŋ gobe daha matbe Al Kuruŋ beleŋ tontiŋ igiŋ yird yird det dunyeŋ? Epte moŋ.

¹³ “Be, al kura epte ma wawuŋ uŋkureŋde po doyaŋ al irawa niŋ meteŋ teŋ yunyen. Epte moŋ wor po. Gwaha titŋeŋbe doyaŋ al kurabe harhok unyen. Munaŋ kurabe amareŋ nurd

uneŋ keŋkelə awalik irde hiyen. Niŋgeb gwahade goyen po, epte ma Al Kuruŋya horaya tumŋaŋde meteŋ teŋ yunnayinj,” yinyinj.

14 Be, Farisi mar hora niŋ ugūŋ po nurde hinhan gore Yesu mere tiyyinj go iginj ma nurdeb hinmaŋ faykek iramiŋ. **15** Irkeb gaha yinyinj: “Deŋ gayenbe al diliŋdebe neŋ al huwak usi teŋ hanj gega, Al Kuruŋbe bitiŋ bana goyen denenj hi. Niŋgeb al beleŋ dabe det kuruŋ wor po yeŋ nurde hanj gobe Al Kuruŋ diliŋdebe iginj ma wor po yeneŋ hi.

16 “Be, Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basaŋ marte saba asanđe katiŋ gobe tagalke waŋ waŋ Yon Baptais hitte hiyuŋ. Gor matbe mere iginj Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goyen tagalde tukuke nurdeb daha mat Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ yirde hi goyenter kutewoŋ wor po yeŋ nurde al budam kurut yeŋ hanj. **17** Gega Moseyen saba gote miŋbe hubu hitiŋ yeŋ ma nurnayinj. Nanŋkiŋya megenyabe hubu hiriryenj gega, Moseyen saba gote mere bilmiŋ uŋkureŋ muŋ kura bana ma kuyenj. **18** Niŋgeb al kura berem takira teŋ bere hoyanŋ tiyyenj al gobe Al Kuruŋ diliŋde leplep mata tiya yeŋ kinyenj. Irde al kura bere uŋ beleŋ takira titiŋ goyen tiyyenjbe al go wor Al Kuruŋ diliŋde leplep mata tiya yeŋ kinyenj,” yinyinj.

Al horam yaŋya Lasarusya

19 Be, Moseyen saba goke teŋbe Yesu beleŋ maya merere Farisi mar gaha yinyinj: “Be, al kura goyenbe horaya samuŋya budam wor po geb, uliŋ umŋa iginj bukkeŋya digulakya suluk

yirke bukkej yara hitiŋ goyen po yerde gasuŋmij iginđe po heŋ hugiŋeŋ dulamiŋ igin igin po teŋ hinhin. ²⁰ Be, hora miŋyaŋ al gote yare hurkuŋ hurkuŋ beleŋ mohonđeb al buniŋeŋ kura deňembe Lasarus goyen tukuŋ gor kerkeb al kuŋ waŋ teŋ hikeb det niŋ kaŋaŋ yirde hinhin. Yenbe usu beleŋ po epte ma irtiŋ hinhin. ²¹ Be, hora miŋyaŋ al gore biŋge nene dikŋeŋ yukuŋ yimiyniŋ teŋ hikeb Lasarus beleŋbe nemewoŋ yen yeneŋ hinhin. Goyenbe kura muŋ ma unke nen hinhin. Irkeb kulu beleŋ manaŋ waŋ uliŋde usu bidak goyen melak urde hinhan.

²² “Be, Lasarus go gwahade po heŋ heŋbe kamyinj. Kamkeb Al Kurunyen miyoŋ beleŋ waŋ toneŋ teŋbe Al Kurunyen gasuŋ Abraham hinhinde gor tukamiŋ. Be, hitneŋ teŋbe hora miŋyaŋ al goyen wor kamke teŋ mete tiyamij. ²³ Be, al gote toneŋbe kak alare kuŋ gorbe uliŋ misiŋ kuruŋ wor po kateŋ hinhin. Irde gor mat naŋkenenjbe Abrahambe gisaw wor po kinyinj. Lasarusbe Abrahamya hike kinyinj. ²⁴ Gwahade keneŋbe hoy irdeb, ‘Asi, kak ala bana ga heŋ heŋbe ulne misiŋ kuruŋ kateŋ hime geb, buniŋeŋ nirdeb Lasarus teŋ kerke kateŋ hanij faw fe bana kerde tawaŋ melakne bida iri,’ inyinj. ²⁵ Gega Abraham beleŋ wol heŋbe, ‘Diriŋne, ga nura. Megen hinhanyabe det igin igin yade goke po aman̄ heŋ hinhan geb, gayenterbe ulge misiŋ kuruŋ kateŋ ha gogo. Munan̄ Lasarusbe uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ hinhin geb, waŋ garbe gasuŋ iginđe heŋ biŋ yurum heŋ hi. ²⁶ Goyenbe go po moŋ. Geya neŋya kahaltebe fereŋ dukuŋ kuruŋ

wor po hi geb, neŋ hitere gar mat epte ma ge ha bana goŋ kutek. Irde ge hare gor mat gar wan waŋ wor epte moŋ geb,’ inyiŋ. ²⁷ Gwaha inkeb al gore wol hen̄be, ‘Asi, niŋgeb bada heŋ Lasarus teŋ kerke megen adoner yare kurkuyen. ²⁸ Irde kolne yago siptesonjoŋ gor han̄ geb, kuŋ hayhay yiryeŋ. Moŋgo yeŋ wor uliŋ misiŋ kuruŋ teŋ teŋ gasunđe gar wanakkek geb,’ inyiŋ. ²⁹ Irkeb Abraham beleŋ wol hen̄be, ‘Kolge yagoŋ yaha? Gorbe Moseyen sabaya Al Kuruŋyen mere basaŋ marte saba asanđe katiŋ haŋ gogo geb, goyen keŋkelə yeneŋ bebak teŋ hinayiŋ,’ inyiŋ. ³⁰ Irkeb al goreb, ‘Moŋ, asi. Gore po epte moŋ. Al kura kamtiŋde mat sopte huwarde kuŋ saba yirke gab iŋiŋ mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ henayiŋ,’ inyiŋ. ³¹ Gega Abraham beleŋbe, ‘Moseyen sabaya Al Kuruŋyen mere basaŋ marte saba asanđe katiŋ goyen nurnayiŋ gega, biŋde mat fudinde yeŋ ma nurde gama ma irnayiŋ gobe al kura kamtiŋde mat huwarde kuŋ saba yiryeŋ wor epte ma meremiŋ nurnayiŋ geb,’ inyiŋ,” yiriŋ.

17

*Mata buluŋ beleŋ Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurtek
goyen buluŋ irde haŋ
(Matiyu 18:6-7,21-22; Mak 9:42)*

¹ Be, Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen gaha yiniŋ: “Mata buluŋ titek dufaybe al biŋyaŋ hugiŋeŋ forok yeŋ tuŋaŋ yurke kateŋ hinayiŋ. Niŋgeb al kura mata buluŋ tike al hoyan̄ beleŋ

go kenej mata goyen gama irnayıñbe mata buluñ miñ uryeñ al gobe Al Kuruñ beleñ kanduk kuruñ wor po unyeñ geb, goke buniñeñ nurde hime. ² Niñgeb mata buluñ miñ uryeñ al gobe al dufaymiñ hako hinayıñ goyen buluñ iryenkek geb, hora kuruñ kura binjinde feñ teñ makanj alare temeytek yara. Gogab al gobe kame kanduk buluñ kuruñ wor po goyen ma kinyeñ. Munaj mata go teñ kamde manhan gote murunjem buluñ wor po kenwoñ. ³ Niñgeb keñkela dufay heñ ga mata teñ hinañ ko. Irde kadtıñ kura mata buluñ tike keneñbe, ‘Mata go buluñ taha,’ inej goke inej tinayıñ. Irkeb mata buluñmiñ tubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ heke keneñbe deñ wor goke ma nurnayıñ. ⁴ Irde al kura nañkahal uñküreñde goyen po buluñ gird tebañ girde wañ pohogay girde tebañ girde hikeb halde unej hayinj, ”yinyiñ.

Al Kuruñ niñ hekkeñ nurd nurd mata

⁵ Be, Yesuyen mere basañ marmiñ beleñ huwardeb, “Doyañ Al Kuruñ, neñbe Al Kuruñ niñ hekkeñ nurd nurd dufay goyen tareñ moñ geb, sañiñ po yira,” inamiñ. ⁶ Irkeb wol heñbe, “Deñ gayen Al Kuruñ niñ hekkeñ nurd nurdtıñ gobe mastet he bilmiñ dirñeñ muñ go gwahade hiyyeñbe malberi he tul yetek moñ goyen, ‘Filgininge manañ marde kuñ makanđe huwara!’ inkeb gwaha po tiyyeñ,” yinyiñ.

Al Kuruñyen meteñ alyen mata

⁷ Irdeb sopte gasa yinyiñ: “Be, deñ kuruñ ga hañ gayen al kura meteñ almiñbe kuñ meteñde

megeñ ilyen daw ma kuñ sipsip yar kura doyañ yirde hiyen. Be, meteñ al go gwaha teñ teñ wakeb ge beleñ huwardeb, ‘Waya. Wan̄ keperke binje niniñ,’ inayin? ⁸ Moñ. Gwaha titnejbe, ‘Binje kaj nuna. Irde gigeñ gitik teñbe binje nene himekeyab doyañ nirde hayin. Irde kame gab ge wor dula tiyayin,’ ma inayin? ⁹ Munaj meteñ al go meteñ kurun teñ wakeb goke doyañ almiñ beleñ amanen nurde unenjbe mata igin wor po kura iryen? Moñ. Gwahade moñ. Meteñ al gobe meteñ titek goyen po tiya yen nuryen. ¹⁰ Niñgeb deñ wor Doyañ Al Kurun beleñ meteñ dunyen go pasi irde wan̄be, ‘Neñ gahade gare meteñ alge hetek moñ gega meteñ alge deran. Niñgeb neñbe meteñ go titek mar beleñ po titin geb, goke murunjem duna ma gintek,’ innayin,” yinyin.

Busuka minyan al 10 sope yiryin

¹¹ Be, Yesu go Yerusalem kwe yen kuñ hinhin geb, kuñ heñya Samaria nañaya Galili nañayat megeñ biptiyan kuñ hinhin. ¹² Be, kuñ kuñ tiyun kura goyen binde hekeyabe al 10 kura busuka minyan gore keneñbe gisaw yara huwardeb ¹³ hokde po, “Doyañ Al Kurun Yesu, buniñen dirde farañ dura!” inamiñ. ¹⁴ Irkeb Yesu beleñ yeneñbe, “Al Kurun beleñ guram diryeñ niñ kunan. Kuñ Al Kurun dolon ird ird mata doyañ mar diliñde henan. Irkeb denenjbe, ‘Igin hahan, dinnayin,’ yinyin. Irkeb kuñ heñya beleñbe busuka uliñde goyen hubu hamin.

¹⁵ Be, al uñkurenjbe uliñde busuka go hubu heñ sikken igin heke keneñbe amañ wor po heñ

kawan po Al Kuruṇ turuṇ irdya irdya Yesu hitte mulgaṇ hiriṇ. ¹⁶ Waṇ Yesu kenejbe kahaṇ miŋde dokolhoṇ yugulun teṇ turuṇ irdeb, “Igiṇ wor po nurde gunhem,” inyiṇ. Al gobe Samaria niṇ al. ¹⁷ Irkeb Yesu belejbe, “Deṇ al 10be tumjaṇ iginjahaṇ. Munan al 9 gobe dare hanj? ¹⁸ Dahade geb Yuda marbe iginjahaṇ goke mulgaṇ heṇ waṇ Al Kuruṇ turuṇ ma irhaṇ? Irkeb al miṇ hoyan gare po mulgaṇ heṇ waṇ gwaha tiya?” yiriṇ. ¹⁹ Irdeb al go, “Gebe Al Kuruṇ niṇ dufayge tarenj irha geb, gogo Al Kuruṇ belej sope gira. Niŋgeb iginjehuwarde kwa,” inyiṇ.

Al Kuruṇ belej alya bereyamiṇ doyaṇ yird yird nalube wayyen

²⁰ Be, nalu kurarebe Farisi mar kura gore Yesu hitte wanjbe, “Al Kuruṇ belej doyaṇ dirde hiyen yitiṇ gobe daha naṇa ga forok yiyyen?” inenj gusuṇaṇ iramiṇ. Irkeb wol heṇbe, “Al Kuruṇ belej doyaṇ dird dird gobe deṇ belej keŋkelak diltiṇde kawan po kenej hikeya ma wayyen geb. ²¹ Al Kuruṇ belej doyaṇ dirde hiyen yitiṇ gobe bikkeṇ deṇ hitte forok yiyuṇ. Niŋgeb al kura belej gago ma iro go yeke goya go ma yennayinj,” yinyiṇ. ²² Irdeb komatminj yago goyen gaha yinyiṇ: “Ne Al Urmiṇ gayen kame mulgaṇ heṇ waṇ waṇ nalu goyen deṇ belej kentewoṇ wor po yeṇ nurde hanj. Gega deṇbe nalu goyen go ma keneṇya kamnayinj. ²³ Goya goyenbe al belej, ‘Doyaṇ heṇ hite al gobe iro go ma gago,’ yenayinj. Gwaha yeke goya meremiṇ ma gama irde kun hinayinj. ²⁴ Ne Al Urmiṇ gayen waṇ waṇ nalu gobe dagamel bemel tike naṇa fay urde tukukeb

megeñ muruñ kurhan mat kurhan mat kintiñ ala teñ hanÿen go gwahade. Niñgeb gwahade goyen po, bemeñ po wameke megen niñ al tumňaŋ nintiñ ala tinayin. ²⁵ Gega hanÿkäpya wor pobe ne Al Urmiñ gabe megen gar niñ mar kurun gare igiñ ma neneñ pel nirde mununeñ buluñ buluñ nirke ulne misiñ kuruñ kateñ kameñ.

²⁶ “Be, yeñ mulgañ heñ wañ wañ nalu binde heñ hikeyabe alya bereya beleñ bikkenj Noa hin-hin nature mata teñ hinhan yara teñ hinayin. ²⁷ Noa hinhan goyenter alya bereya kuruñ gobe dula niñ po teñ, kukuwa fe nene, al beleñ bere yade, wirinj weñ yade al yirtek ge po teñbe Al Kuruñ niñ ma nurde hinhan. Irde kuñ kuñ nalu forok yeke Noa hakwa binde hurkuriñ. Irke gab barañ kigariñ kuruñ katyiñ. Irde fe ala heñ al miki kuruñ gobe mugol kiriyin. Niñgeb ne Al Urmiñ gayen wañ wañ nature wor gwahade po teñ hinayin. ²⁸ Be, goya goyenbe bikkenj Lot hinhan nature alya bereya beleñ mata teñ hinhan gwahade goyen po teñ hinayin. Go mar gobe tumňaŋ dula po teñ, kukuwa fe nene, damu mata teñ, yasur teñ, ya yago yirtek ge po nurdeb Al Kuruñ niñ ma nurde hinhan. ²⁹ Gega kuñ kuñ Lot go Sodom taun tubul teñ kukeb goyare goyen po Al Kuruñ beleñ kakya salfa hora kak heñ hitiňa goyen nañkiñde mat fe wok irtiñeñ irke kateñ taun kuruñ gobe kumga teñ pasi po iryinj.

³⁰ “Niñgeb ne Al Urmiñ gare kame kawan megen gar wañ wañ nature wor mata gwahade goyen bemeñ po forok yiyyenj. ³¹ Niñgeb go nature goyenbe al kura yamiñ hende hiyeñbe detminj

ge nurde epte ma wor po aranęj katen yaminj bana hurkuyenj. Irde al kura meteñmiñde hiyen al gore wor detminj ge nurde epte ma wor po kup yen yare kuyenj. ³² Be, Lot beremde baranębe nurde hanj gogo. ³³ Niñgeb al kura, ‘Daha mat hej henje iginj wor po hiwi,’ yen megen niñ samun yad yad niñ po dufay hej hiyen al gobe gasun buluñde kuyenj. Munaj al kura gwaha ma tej hiyenbe gasun iginjde kuyenj. ³⁴ Niñgeb fudinde wor po dinej hime. Go nalu forok yiyyen goyenterbe al irawa kura gasun uñküreñde firiryenj. Irkeb al uñküreñbe Al Kuruj belej tiyyenj. Irde kurabe tubul tiyyenj. ³⁵⁻³⁶ Irde go nalu goyenterbere irawabe palawa iryē yen wit bilmiñ hora po karka tej hikeya bere uñküreñbe Al Kuruj belej teñbe kurab tubul tiyyenj,” yinyinj* ³⁷ Irkeb komatminj yago belej huwardeb, “Dare yubul tike hinayinj?” inkeb Yesu belej wol henjbe, “Det kamtiñ hiyenđebe det kamtiñ nen nen nu belej wañ nen pasi hej hanjen. Gwahade goyen po, yubul tiyyenj mar gobe kamde pasi po henayinj,” yinyinj.

18

Al Kuruj gusuñjañ ird ird niñ bada ma henayinj

¹ Irdeb Yesu belej komatminj yago goyen hugiñej Al Kuruj mere irde irde niñ bada ma henayinj yen maya merere gaha yinyinj: ² “Be, taun kura goyenterbe mere nurd nurd al kura

* **17:35-36:** Asañ hoyanđebe gahade hi: 36 Irde al irawa kura meteñde hej meteñ tej hikeya al uñküreñbe Al Kuruj belej tiyyenj. Munaj kurabe tubul tiyyenj,” yinyinj.

gor hinhin. Al gobe Al Kuruŋ kafura ma irde hiyen. Irde al hoyan wor palap ma irde hiyen.

³ Be, beretap kura taun goyenter po hinhin gore hugiŋen yeŋ hitte waŋbe, ‘Al uguŋ po asogo nirde buluŋ nirke kandukŋeŋ nurde hime geb, faraŋ nurde sope irde nunayiŋ,’ ineq karyaneŋ irde hinhin.

⁴ Be, mere nurd nurd al go haŋkapyabe keneŋ wasak po teŋ hinhin. Gega bere gobe watinde po hike keneŋ keneŋbe dufaymiŋdeb, ‘Nebe Al Kuruŋ kafura ma irde al hoyan wor palap ma yirde hime.

⁵ Goyenpoga beretap gobe parsayneŋ wor po nirde hi geb, bada heŋ faraŋ ureŋ. Mongo go po waŋ nenke nenkeb piŋen buluŋ wor po niryenkek geb,’ yiriŋ,” yinyiŋ.

⁶ Irdeb Yesu go sopte po, “Be, mere nurd nurd al gobe al igin moŋ gega, mere tiyyiŋ go nurhaŋ?

⁷ Al buluŋ wor gogo gwaha tiyyiŋ. Niŋgeb Al Kuruŋ igin wor po gobe al kura nigen al yeŋ basiŋa yirtiŋ gore hugiŋen wawuŋya naŋkaħalya faraŋ dura ineq eseŋ urde karyaneŋ irde hinayiŋ gobe faraŋ ma yuryen? Moŋ, heŋ ga ma faraŋ yuryen geb.

⁸ Fudinde dineŋ hime. Al Kuruŋbe nigen al yeŋ basiŋa yirtiŋ gobe bemel po faraŋ yuryen. Irkeb asogomin beleŋ buluŋ yirkeb kanduk yenen hinayiŋ goyen hubu henayiŋ. Gega ne Al Urmiŋ gare sopte wayeŋ nature goyenbe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hugiŋen gusuŋan ird ird mata goyen alya bereya hitte hiyen ma dahade?” yinyiŋ.

Farisi alya teks yad yad al gote maya mere

⁹ Be, al kurabe, “Neŋ po gabe al huwak,” yeŋbe al hoyan kuruŋ gobe buluŋ yinen hinhan.

Ninjeb go mar go diliŋde huwardeb matamiŋ goke Yesu beleŋ maya mere gahade yiriŋ: ¹⁰ “Be, al irawa kura goyen Al Kuruŋ mere iryē yeŋbe Al Kuruŋyen ya balemde kwaryum. Al kurabe Farisi al, munaj kurabe Roma gabman niŋ teks yad yad al. ¹¹ Be, Farisi al gore Al Kuruŋ mere irdeyabe yinjēŋ ge yeŋbe, ‘Al Kuruŋ, nebe al hoyan beleŋ mata teŋ hanjen gwahade moŋ. Nebe kawe ma teŋ himyen, usi ma teŋ himyen, kudiŋ mata ma teŋ himyen, irde bere hoyan kura duwan ma irde himyen. Irde teks yad yad al imaŋ ima hi gwahade moŋ geb, goke amanęŋ nurd gunęŋ hime. ¹² Nebe meteŋ naŋa uŋkureŋ bana goyen ge niŋ dufay hewe yeŋ naŋkahal iraware biŋge kutŋa irde himyen. Irdeb det yade himyen kuruŋ goyen goke aman heŋbe mереge gama irde pota yirde buda 10 yirdeb uŋkurenęŋ ge niŋ pel irde himyen,’ yiriŋ.

¹³ “Gega teks yad yad al gobe matamiŋ ge kandukŋęŋ nurde Al Kuruŋ mere ird ird gasuŋ bana hitek moŋ yeŋ nurde kame beleŋ huwarde Al Kuruŋ mere iryiŋ. Goyenbe mata buluŋmiŋ ge memya wor po heŋ kotan kaŋ hende naŋkenenęŋa mere irtek moŋ yeŋ nuryiŋ. Irdeb urguŋ kaŋ mata buluŋmiŋ ge buninęŋ nurde yinjēŋ dumuŋ maydebe, ‘Al Kuruŋ, nebe mata buluŋ al geb buninęŋ nurd nunayıŋ,’ inyiŋ. ¹⁴ Ninjeb fudinde dineŋ hime. Teks yad yad al gobe Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ wor po heŋbe yaminiŋde mulgaŋ heŋ kuriŋ. Munaj al kura gobe hubu. Gwahade geb, al kura yinjēŋ turuŋ iryen al gobe Al Kuruŋ beleŋ deŋem moŋ irke memyak nuryen. Munaj

al kura yiŋgeŋ ge, ‘Nebe al iginj moŋ,’ yiyyen al gobe Al Kurunj beleŋ deňem yanj iryenj,” yinyiŋ.

*Diriŋ mukŋeŋya Yesuya
(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Be, alya bereya beleŋ, “Diriŋ mukŋeŋ Yesu hitte yukuteke haniŋ kerde yuneŋ guram yirde tareŋ yiri,” yeŋ diriŋmiŋ yago yawaŋ hinhan. Irkeb Yesuyen komatmiŋ yago beleŋ mel goyen yeneŋbe yineŋ teŋ utaŋ yiramiŋ. ¹⁶ Gega Yesu beleŋ diriŋ mukŋeŋ go hoy yirdeb komatmiŋ yago goyen, “Daniŋ utaŋ yirde haŋ? Yubul tike ne hitte wanaŋ. Diriŋ gahade gab yiŋgeŋde sanŋiŋde epte moŋ geb, hugiŋeŋ naniŋya miliŋyat haniŋ doyaŋ po hanjen. Niŋgeb gwahade goyen po, al kura diriŋ gahade yara heŋ Al Kurunyen tareŋ niŋ nakenen hiyen al gobe Al Kurunj beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ hiyen. ¹⁷ Fudinde dineŋ hime. Al kura diriŋ gwahade ma heŋ Al Kurunj hitte kwe yiyyeŋbe Al Kurunj beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ epte ma hiyen,” yiriŋ.

*Doyaŋ al kura samuŋmiŋ budam wor po gore
Yesu waŋ kinyiŋ*

(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ Be, doyaŋ al kura gore huwardeb, “Tisa, gebe saba al iginj geb, momoŋ nira. Daha teŋ gab Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen nere hiyyen?” ineŋ gusuŋaŋ iryiŋ. ¹⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Nebe saba mar megen niŋ kura gwahade yeŋ nurdeb al iginj ninha? Nebe megen niŋ saba mar al gwahade moŋ geb. Megen niŋ albe iginj miŋmoŋ. Al Kurunj muŋ po gab

al igin geb,” inyinj. ²⁰ Be, gwaha ineŋbe, “Al Kuruŋyen saba Mose unyiŋbe nurde ha gogo. ‘Bere hoyan kura duwan ma irde hayinj, al ma gasa yirke kamnayinj, kawe ma tiyayinj, merere huwaryenj al faraŋ urhem yeŋ, ma tagal unhem yeŋ mere upul ma tiyayinj, nanakeya momkeya palap yirde hayinj,’ gwahade katiŋ geb, go po gama irde hayinj,” inyinj. ²¹ Irkeb al goreb, “Mere kuruŋ gobe dirinjde mat po kenkela gama irde waŋ waŋ gayenter wor gwahade po teŋ hime,” inyinj.

²² Be, Yesu beleŋ mere go nurdeb, “Gega mata uŋkureŋ kurabe tubul teŋ ha. Niŋgeb kuŋ samuŋge yago kuruŋ go yade al yunke damu tike gote muruŋgem yadebe al bunijen det niŋ amu heŋ haŋ mar goyen yunayinj. Gogab kamebe Al Kuruŋ beleŋ gote muruŋgem iginj wor po gunyenj. Irde gab waŋ gama nirayinj,” inyinj. ²³ Irkeb al gobe samuŋmiŋ budam wor po geb, mere go nurdeb biŋde kandukŋeŋ wor po nuryinj.

²⁴ Be, al go gwaha tike keneŋbe Yesu beleŋ keneŋ heŋja, “Al samuŋmiŋ budam wor pobe Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyaŋ yirde hi bana gonj heŋ heŋmiŋbe meteŋenj wor po. ²⁵ Dapŋa kuruŋ kamelbe det haraŋ haraŋ kutum yamenj dirŋenj wor po goyen bana epte ma hurkuyenj. Gwahade goyen po, al samuŋmiŋ budam wor Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana gonj epte ma hurkunayinj. Niŋgeb det irawa goyen tumňaŋde meteŋenj. Gega damiŋbe meteŋenj wor po yeŋ nurde haŋ? Al samuŋmiŋ budam gobe meteŋenj wor po geb,” yinyinj. ²⁶ Irkeb al mere go

nuramiŋ mar goreb, “Niŋgeb Al Kuruŋbe ganuŋ mar po ga yawaryen?” inamiŋ. ²⁷ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Det kura al beleŋ irtek moŋ goyen Al Kuruŋbe igin ala po iryen geb,” yinyin. ²⁸ Irkeb Pita beleŋ huwardeb, “Neŋbe gama girniŋ yeŋ detniniŋ kurun goyen yubul titin,” inyiŋ. ²⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde wor po dineŋ hime. Al kura Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin doyaŋ yirde hi bana heŋ heŋ ge teŋbe yamiŋ, berem, kulin yago, miliŋya naniŋya, dirŋeŋ wenya yubul tiyyen gobe ³⁰ megen gar heŋya gote muruŋgem budam yawaryen. Irde kame kame wor Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen manaŋ tiyyen,” yinyin.

Yesu beleŋ yiŋgeŋ kamde kamde niŋ sopte tagalyiŋ

(Matiyu 10:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ Be, Yesu go mere basaŋ marmiŋ 12 go hoyan muŋ po yukuŋbe gaha yinyin: “Neŋbe Yerusalem hirkutek geb. Irdeb Al Kuruŋyen mere basaŋ mar beleŋ Al Urmiŋbe gwaha tiyyen yeŋ asaŋde kayamiŋ goyen tumŋaŋ fudinde po forok yenayin. ³² Niŋgeb gor niŋ mar beleŋ ne Al Urmiŋ gayen nadé al miŋ hoyan Yuda mar moŋ haniŋde nernayin. Irkeb yeŋ beleŋ bak mununeŋ hinmaŋ nirde nanyaŋ nirde meyan nirde usulak teŋbe mununke kameŋ. ³³ Goyenbe kameŋde mat yereŋkek hekeb sopte huwareŋ,” yinyin. ³⁴ Irkeb komatmiŋ yago gobe Yesu mere tiyyiŋ goyen bebak ma po tiyamiŋ. Mere gote miŋbe banare po hinhin geb, goke kura yihi yeŋ ma nuramiŋ.

*Yesu beleñ al diliñ titmiñ sope iryinj
(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)*

³⁵ Be, Yesu go kuj kuj Yeriko taun binde heñ hikeyabe al kura diliñ titmiñ goyen beleñ siñakde keperde al det niñ kañan yirde hinhin. ³⁶ Be, al buda kuruñ go mere ñeldok teñ beljenjer ker urde wañ fole irde hike nurdeb, “Gabe da irde hanj?” yeñ gusuñan yiryinj. ³⁷ Irkeb, “Nasaret niñ al Yesu go goyen wañ kuj hi,” inamiñ. ³⁸ Irkeb al gore hokde po, “Yesu, Dewit urmiñ, buniñen nirde farañ nura be!” inyinj. ³⁹ Gega al wañ yeñ turte hamin mar gore inen teñ, “Bada hawa!” inamiñ. Gega bada hitjenbe uguñ po hok yeñbe, “Dewit urmiñ, buniñen nirde farañ nura be!” inyinj. ⁴⁰ Be, Yesu go al gote mere goyen nurde gor po huwardeb, “Al go teñ gar wanañ,” yinyinj. Irkeb al go tawakeb Yesu beleñ, ⁴¹ “Daha niri yeñ nurde ha?” inkeb al gore wol heñbe, “Doyañ Al Kuruñ, nañkenmewoñ yeñ nurde hime,” inyinj. ⁴² Irkeb Yesu beleñ, “Ne niñ hekkeñ nurde ha geb nañkena,” inyinj. ⁴³ Irkeb goyare po diliñ bak yekeb nañkinyinj. Irdeb Al Kuruñ turuñ irdya irdya Yesu gama irde kuj hinhin. Be, al mata go diliñde kenamiñ mar wor Al Kuruñ turuñ iramiñ.

19

Sakius

¹ Be, Yesu go Yeriko taun bana hurkuñbe bana goñ kuj hinhin. ² Taunde gorbe Roma gabman niñ teks yad yad marte doyañ al kura hinhin. Denjembe Sakius. Yeñbe samuñmiñ budam. ³ Al gobe Yesube al dahade goyen kenmewoñ yeñ

nurde hinhin geb, kuŋ kene yeŋ kuriŋ. Gega yeŋbe al dolfon geb, al buda kuruŋ gore pet pet irkeb gwaha mat kura Yesu goyen kentek moŋ hiriŋ. ⁴ Gwaha teŋbe, “Yesube gayan wayen tiya go,” yeŋ nurdeb mehen heŋ kuŋbe, “Gor mat ga keneŋ,” yeŋbe sikamo he hende hurkuŋ gor hinhin.

⁵ Be, Yesu go kuŋ yeŋ hinhin turte gor heŋbe kotan kaŋbe, “Sakius, hančabe gere yare hen. Ningeb aran kata,” inyiŋ. ⁶ Irkeb aran po kateŋbe amaneŋ nurde pere irdeb, “Igiŋge wake yare kure,” inyiŋ.

⁷ Be, Yesu go gwaha tike keneŋbe al buda gor hinhan goreb, “Al gob mata buluŋ al ineŋ hanjen gega, al goya awalik here yeŋ kwa,” yeŋ biŋde gwahade nurdeb hiŋhiruŋ tiyamiŋ. ⁸ Goyenpoga Sakius belen huwardeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, ga nura. Dawetne kuruŋ gayenbe kahalte po pota irde al buniŋen det niŋ amu heŋ hanj mar yuneŋ. Irde al kura usi matare hora gwahade kura yawarmirin kenem gwahade po wawuŋ siptere wol heweŋ,” inyiŋ. ⁹⁻¹⁰ Irkeb Yesu belen wol heŋbe, “Ne Al Urmiŋ gabe alya bereya Al Kuruŋ tubul teŋ gisaw kutiŋ mar goyen naŋkenen yumulgaŋ tiye yeŋ wamirin. Ningeb al gayen wor Abraham urmiŋ geb, hanča gabe Al Kuruŋ hitte tumulgaŋ tihim,” yiriŋ.

¹¹ Be, al gor gabu iramiŋ mar belen mere go nurdeb dufaymiŋde, “Yesube Yerusalem binde hihi geb, Al Kuruŋ belen alya bereyamiŋ doyan yird yird matabe heŋ ga moŋ forok yeweŋ tiya,” yeŋ nuramiŋ. Irkeb Yesu belen mel gote du-

faymiŋ yeneŋ bebak teŋbe maya mere mat gaha yinyiŋ: ¹² “Be, al deŋem yaŋ kura doyaŋ al kuruŋ heŋ heŋ ge, ‘Naŋa gisaw kuŋ doyaŋ al kuruŋ nirke gab naŋaner mulgaŋ heweŋ,’ yeŋ nuryiŋ.

¹³ Irdeb kwe yeŋbe meteŋ marmiŋ 10 hoy yirdeb gol hora yunkureŋ yunkureŋ yunenŋbe, ‘Ne gar ma himekeyabe hora gore gwaha mat meteŋ yunteke tolok henayiŋ yeŋ nurdeya meteŋ tinayiŋ. Irde kamebe mulgaŋ heŋ denenŋ,’ yineŋbe kuriŋ.

¹⁴ Gega al yende naŋare niŋ beleŋ al goke igiŋ ma nuramiŋ. Irde al kura yinke wakeb, ‘Deŋ mananŋ naŋa gisaw al go kuŋde gor kunanŋ. Kuŋbe gor niŋ mar yeneŋbe al goke yinnayiŋ. Neŋbe al gore doyaŋ al kuruŋniniŋ heŋ heŋ ge igiŋ ma nurde hite yinnayiŋ,’ yineŋ mel go hulyaŋ yirke kwamiŋ.

¹⁵ Gega al go doyaŋ al kuruŋ heŋbe mulgaŋ hiriŋ. Irdeb meteŋ marmiŋ hora yunyiŋ goyen gore meteŋ teŋ kura muŋ tolok daw iraŋ yeŋbe yeŋ ge yeke wayamiŋ.

¹⁶ Irkeb al meheŋde wayyiŋ goreb, ‘Doyaŋ al, nebe gol hora uŋkureŋ nunariŋ goreb gol hora 10 forok yirmiŋ gago,’ inyiŋ.

¹⁷ Irkeb doyaŋ al kuruŋ goreb, ‘Gebe meteŋ igiŋ wor po tiyan geb, gebe meteŋ al igiŋ. Det dirŋenŋ gunmiriŋ goyen keŋkela doyaŋ iraŋ geb, gebe taun 10 gunmeke gote doyaŋ al hawayiŋ,’ inyiŋ.

¹⁸ Be, meteŋ al kura wor waŋbe, ‘Doyaŋ al, gol horage uŋkureŋ nunariŋ goreb siptesonŋoŋ yirmiŋ gago,’ inyiŋ.

¹⁹ Irkeb doyaŋ al kuruŋ beleŋ amaneŋ nurde wol heŋbe, ‘Gebe taun siptesonŋoŋ gayen gunmeke gote doyaŋ al hawayiŋ,’ inyiŋ.

²⁰ Be, meteŋ al kura sopte waŋbe, ‘Doyaŋ al, gol horagebe gago. Amil parwekde mala teŋ bana

kirmiriñ. ²¹ Gebe al misiñen yañ wor po. Det gere moñ goyen mali po yade hayen. Irdeb binje ge ma hartinj wor mali po yade hayen. Niñgeb ge niñ kafura hen himyen,’ inyiñ. ²² Irkeb doyañ al kuruñ beleñ wol heñbe, ‘Gebe meteñ al buluñ wor po. Merege go po tumulgañ teñ gunen tihim geb. Nebe al misiñen yañ nurde nuneñ ha gogo? Det nere moñ goyen mali po yade himyen, irde binje ne ma hartinj goyen wor mali po yade himyen ninha. ²³ Al gwahade yeñ nurdeb daniñ horanebe hora yerde hanjen yare ma kerariñ? Moñ manhan mulgañ heñ wanbe horane tolok hitinje temewoñ,’ inyiñ. ²⁴ Irdeb al goyañ huwarde hinhan mar go, ‘Gol hora go goranj irde teñ meteñ al gol hora 10 yiruñ al go unnañ,’ yinyiñ. ²⁵ Gega al buda gore wol heñbe, ‘Doyañ al, yeñbe gol hora 10 miñyañ hi. Niñgeb daniñ sopte untek?’ inamiñ. ²⁶ Irkeb wol heñbe, ‘Ga nurnañ. Al det unke kenkela doyañ irde meteñ kuruñ teñbe igineñ kuruñ forok yiryen al gobe meteñ igin teñ hiyeñ goke tebañ det yawaryen. Munanj det unke kumhaka heñ iginen ma forok iryen al gobe yende det muñ kura hiyen goyen wor goranj irke det miñmoñ wor po hiyyen. ²⁷ Be, ne beleñ doyañ almiñ heñ hen ge igin ma nuramiñ mar gobe asogone niñgeb, yawan delner gar gab gasa yirke kamnañ,’ yinyiñ,” yeñ Yesu beleñ gwahade tagalyiñ.

*Yesu beleñ Yerusalem bana hurkuriñ
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)*

²⁸ Be, gwaha yiriñ go kamereb Yesu go Yerusalem hurkuñ hinhinde geb, kuñ hinhin po.

29 Be, Betfageya Betani taunya gobe naŋa doŋken kura deŋembe Olip doŋdoŋ ineq hanjende gor hinaryum. Niŋgeb kuŋ gor forok yetek heŋ heŋbe komatmiŋ irawa hulyaŋ yirdeb, **30** “Kuri. Kuŋ tiyuŋ kurare iror forok yeŋbe doŋki foŋen al diriŋ, al kura go hende ma kuŋ hitiŋ goyen feŋ titiŋ kiniryen. Irdeb kaŋ go hol irde teŋ wayiryen. **31** Al kura beleŋ, ‘Daniŋ kaŋ tugu teŋ har?’ dinkeb, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ goke yihi,’ iniryen,” yineŋ hulyaŋ yiryen.

32 Be, Yesu beleŋ al yad yerke kwaryum gobe kuŋ Yesu beleŋ yiriŋ gwahade po kenaryum. **33** Irdeb doŋki go kaŋ tugu teŋ hikeyabe yewek yago beleŋ, “Daniŋ doŋki go tugu teŋ har?” yineŋ gusunjaŋ yiraminj. **34** Irkeb wol heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ gake yihi,” yaryum.

35 Be, doŋki go Yesu hitte tawaŋbe uliŋhormiŋ yugu teŋ yade doŋki go hende ugamdebe Yesu teŋ go hende keramiŋ. **36** Be, Yesu go doŋki hende kuŋ hikeyabe al beleŋ, “Doyaŋ Al Kuruŋ waŋ hi,” yeŋbe uliŋhormiŋ yugu teŋ beleŋyaŋ ugamde tukamiŋ. **37** Be, beleŋ gama irde kuŋ kuŋ Olip doŋdoŋde mat Yerusalem kurkuŋ kurkuŋ beleŋ hekeb komatmiŋ buda kuruŋ goreb bikken mata tiŋen forok yirke yeneŋ hinhan kuruŋ goke amanenj nurdeb hekhok teŋ Al Kuruŋ turuŋ irde gaha yamiŋ:

38 “Al Kuruŋyen deŋemde doyaŋ al kuruŋ waya gabe Al Kuruŋ beleŋ guram irde iŋiŋ iryen! Al goke Al Kuruŋyen gasunđe haŋ marbe biŋ kamke iŋiŋ hinayinj.

Irde Al Kuruŋ deňem turňuŋ yaŋ irnayıŋ,” yamiŋ.

³⁹ Be, Farisi mar kura al gabu irde kuŋ hinhan bana goŋ hinhan goreb Yesuyen komatmiŋ yago beleŋ gwaha teŋ hike igin ma nurdeb inen teŋ, “Tisa, komatge yago ga igin ma teŋ haŋ geb, yinke bada henay, ” inamiŋ. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde dineŋ hime. Yeŋ bada henayıŋbe hora gare huwarde yeŋ teŋ haŋ gwahade tinayıŋ,” yinyiŋ.

Yesu beleŋ Yerusalem niŋ mar goke esiriŋ

⁴¹ Be, kuŋ Yerusalem forok yetek hen heŋyabe taun go keneŋbe gor niŋ mar goke buniŋen nurde esenjbe gaha yiriŋ: ⁴² “Yerusalem niŋ mar, deňbe ganuŋ beleŋ faraŋ durke Al Kuruŋya awalikde hike bitiŋ kamke igin hinayıŋ goyen haŋka gayen nurwoŋ wor po yeŋ nurde hime. Al gobe ne gago gega, neneŋ bebak ma teŋ haŋ. ⁴³ Niŋgeb gote kandukbe kame forok yeke kennayıŋ. Goyenterbe asogotin beleŋ mudunniŋ yeŋ fulenja marminj yawaŋbe busaharnak yeŋ milgu dirnayıŋ. Irde megenja horaya yawan tauntiŋ Yerusalem gote koya kuruŋ goyen siŋa beleŋ mat dan unke hurkuŋ koya kuruŋ goya tuŋjande hekeb kurhan mat mat tauntiŋ bana hurkunayıŋ. ⁴⁴ Irdeb tauntiŋa dindikenja tumňaŋ mudunke kamnayıŋ. Yabe hora beleŋ yirtiŋ geb, asogotin beleŋ yupew yurkeb hora uŋkureŋ muŋ kura kadom hende ma hiyen. Mata gobe Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ tiye yeŋ wayyiŋ gega, keneŋ bebak ma teŋ haŋ geb, kanduk gogo forok yiyyen, ” yiriŋ.

Al Kuruňyen ya balem bana hurkuriň

⁴⁵ Be, Yesu go Yerusalem taun bana kuň Al Kuruňyen ya balem bana hurkuriň. Irdeb al det yawaň ya kuruň bana goň yerde damu tike hora yade hinhān mar goyen yineň teň yakira tiyyin.

⁴⁶ Irdeb, “Al Kuruňyen mere aşanđe katiňbe, ‘Nere yabe mere nird nird gasuň,’ yitiň hi. Gega daniň geb deň beleň kawe marte bana kuň kuň gasuň irde han?” yinyin.

⁴⁷ Be, Yesu go naňkahalminj naňkahalminj ya balem bana goň al saba yirde hinhin. Gega Al Kuruň dolon ird ird mata doyaň marte karkuwanjmiňa Moseyen saba maryabe Yuda marte doyaň marya beleň mayniň yeň kurut yeň hinhān. ⁴⁸ Goyenbe al buda kuruň gobe Yesuyen mere nurtek yirkeb yeň hitte po waň gabu irde hinhān. Niňgeb maytek beljeň kura ma keneň hinhān.

20

*Yesube ganuňyen tareňde mata teň ha inamij
(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)*

¹ Be, gwaha irkeb nalu kurarebe Al Kuruňyen ya balemde kuň koya beleň milgu irtiň bana goň al waň gabu irde hanjen sawsaware gor kuriň. Irdeb al gor gabu irde hinhān goyen saba yirde Al Kuruň beleň yumulgaň teň teň mere iginj goyen tagalde hinhin. Gwaha teň hikeyabe Al Kuruň dolon ird ird mata doyaň mar pris buda gote karkuwanjmiňa Moseyen saba maryabe Yuda marte doyaň mar parguwakya beleň Yesu hitte wayamij. ² Irdeb, “Momoň dira.

Ganuŋ beleŋ iginj ginke mata kuruŋ gayen teŋ ha?" inen gusuŋjan iramiŋ. ³ Irkeb Yesu beleŋ, "Ne wor gusuŋjan kura direŋ tihim geb. ⁴ Yon Baptais beleŋ al baptais yirde hinhin gobe Al Kuruŋ ma megen niŋ al kura beleŋ iginj inkeb meteŋ gogo teŋ hinhin? Momonj nirke nure," yinyiŋ. ⁵ Gwaha yinkeb mel gobe yinjeng uliŋ sege irdeb, "Al Kuruŋ beleŋ inke meteŋ go teŋ hinhin inteket, 'Daniŋ geb meremin goyen fudinde yen ma nurde hinhan?' dinyen. ⁶ Munaj al beleŋ inke meteŋ teŋ hinhin inteket al buda kuruŋ gab Yonbe Al Kuruŋyen mere basaŋ al yeŋ nurde haŋ geb, mereniniŋ go nurdeb biŋ ar yeke horare mudunke kamtek," yamin. ⁷ Irdeb, "Yon beleŋ mata teŋ hinhin gobe al gore kura iginj inke teŋ hinhin yen ma nurde hite," inamiŋ. ⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, "Ne wor al gore iginj ninke mata kuruŋ gayen teŋ hime ma dinerj," yinyiŋ.

*Megeŋ muruŋgem damu teŋ hiyen gote siraw
mere*
(Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹ Be, Yesu beleŋ gwaha yineŋbe maya mere mat gaha yinyiŋ: "Al kura goyen wain meteŋmiŋ harde ep irdeb al hoyaj goyen, 'Wain meteŋ gabe deŋ ge mekerhem geb, meteŋ teŋ iginenj hekeb meteŋne gote muruŋgem nuneŋ hinayiŋ,' yineŋbe naŋa gisaw wor po kujbe nalu ulyaŋde goŋ hinhin. ¹⁰ Irde wain firj yad yad nalu hekeb meteŋ almiŋ kura teŋ kerke wayyiŋ. Wanj meteŋ doyaŋ irde hinhan mar goyen anutamiŋ beleŋ wain iginenj niŋ hulyaŋ iryiŋ goyen momonj yirkeb tuwagiŋ mat mayde takira tike dulinj

kuriŋ. ¹¹ Irkeb meteŋ alminj hoyan wor teŋ kerke wayyinj. Gega yenbe mayde detmiŋ yuguya teŋ kupsonj takira tike yenj wor dulinj mulgaŋ hirinj. ¹² Irkeb sopte po meteŋ alminj hoyan teŋ kerke wayyinj. Gega yenj wor mayde buluŋ buluŋ irde dagim yanj irde tukunj wain meteŋ siŋare takira tike kuriŋ.

¹³ “Be, meteŋ gote miŋ al goreb, ‘Daha tiyen? Bada heŋ urne, bubulkunjne wor po gayen teŋ kermeke kuyenj. Yeŋ daw gab palap irde wain igineŋ kura unke yawayyen,’ yenbe urminj go teŋ kerke wayyinj. ¹⁴ Irkeb meteŋ doyan irde hinhan mar gore urminj go keneŋbe gwaha tiniŋ yenj sege irdeb, ‘Meteŋ gate miŋ al gote urminjbe gago. Kamebe meteŋ gabe yende hiyyen. Niŋeb mayteke kamkeb meteŋ gabe nende po hiyyen,’ yaminj. ¹⁵ Irdeb al go tuluŋ teŋ siŋare tukunj mayke kamyinj.

“Be, gwaha tiyaminj geb, meteŋ miŋ al goreb daha yiryenj? ¹⁶ Meteŋ miŋ al goreb mulgaŋ heŋ waŋ meteŋ doyan irde hinhan mar go gasa yirke kamnayinj. Irkeb meteŋmiŋ go teŋ al hoyan yunke gore doyan irde uneŋ hinayinj,” yinyinj. Irkeb al buda gor gabu iramiŋ go meremiŋ goke iginj ma nurdeb, “Ge yaha gwahade gobe neŋ hitte epte ma wor po forok yiyyen geb,” yaminj. ¹⁷ Gwaha yekeb Yesu beleŋ yeneŋ kimiŋ mat po, “Mata gwahade ma forok yiyyen yahanj? Goyenbe daninj geb Al Kurunyen asanjdeb,

‘Ya yird yird mar beleŋ iginj moŋ yenj nurde pel iramiŋ hora goyen al hoyan beleŋ teŋ go

hende ya sañiŋ wor po iryinj,’ gwahade
katinj hi? *Tikiŋ 118:22*

¹⁸ Niŋgeb merene nurde keŋkela bebak tinaj
ko. Go hora goyenbe ne gago. Niŋgeb al kura
hora go hende takteŋ mayyeŋbe mugol niyyenj.
Irde hora gore kateŋ hika tiyyenj al gobe umetek
tiyyenj. Niŋgeb al kura neneŋ bebak ma tinayinj
mar hittebe kame mata gwahade forok yiyyenj,”
yinyinj.

¹⁹ Be, Yesu beleŋ gwaha yeke Moseyen saba
marya pris buda gote karkuwaŋminja beleŋ
mere go nurdeb, “Maya mere gabe neŋ gayen ga
po dineŋ hi,” yenbe, “Araŋ po teŋ fere tiniŋ,”
yamiŋ. Gega al buda kuruŋ gore mudunnayinj
yenj kafura heŋ daha wet kura ma iramiŋ.

*Teks damu teŋ teŋ gote saba
(Matiyu 22:15-22; Mak 12:13-17)*

²⁰ Be, go kamereb go mar goreb, “Daha mat
kura mere buluŋ tike keneŋ merem yanj irdeb teŋ
Roma gabmanyen doyan al haniŋde kertek,” yenj
hinhan. Irdeb yende al kura yad yerke al igin
beleŋ titjenj teŋ Yesu hitte wayamiŋ. ²¹ Irde Yesu
hitte wanjbe, “Tisa, ge beleŋ al mere yirde saba
yirde ha kuruŋ gobe fudinde wor po yirde ha
yenj nurde hite. Irde al deŋem yanja deŋem moŋ
marya goyenbe kura igin igin yirde kura buluŋ
buluŋ ma yirde hayen. Irde Al Kurunyen mere
fudinde goyen po al saba yirde hayen. ²² Niŋgeb
nenjbe mere miŋ uŋkureŋ niŋ po gusuŋan girniŋ
tihit geb nura ko. Roma gabmanyen doyan al
kuruŋ Sisarbe Al Kurun niŋ ma nurde hi gega,
neŋ Yuda mar beleŋ yenj ge teks damu titek gobe

iginj ma dahade?” ineq gusuŋaŋ iramiŋ. ²³ Gega usi irde hinhan go yeneŋ bebak teŋbe, ²⁴ “Silwa hora kura nikala nirnaŋ,” yinke teŋ ikala iramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ, “Hora hende gorbe ganuŋde toneŋya deŋemya har?” yineŋ gusuŋaŋ yirkeb, “Sisaryen,” inamiŋ. ²⁵ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Gwahade niŋgeb, Sisar beleŋ det kura niŋ dinyen gobe Sisar unnayin. Munaŋ Al Kurun beleŋ det kura niŋ dinyen gobe Al Kurun unnayin,” yinyin. ²⁶ Irkeb al buda kuruŋ diliŋde Yesu go mere gwaha tike keneŋbe dinon̄ kok yeŋ mohoŋ hibol tiyamiŋ. Irdeb merem yaŋ irniŋ yeŋ hinhan goyen daha wet kura irtek ma hamiŋ.

*Kamtinjde mat huward huward gote saba
(Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)*

²⁷ Be, go kamereb Sadusi mar kura Yesu gusuŋaŋ irniŋ yeŋ wayamiŋ. Go mar gobe al kamtiŋbe kame epte ma huwarnayin yeŋ hanjen. ²⁸ Be, go mar gore Yesu keneŋbe, “Tisa, Mose beleŋ neŋ ge teŋ asanđebe, ‘Al kura berem yaŋ gega diriŋ miŋmon̄ heŋya kamyen. Irkeb kulin̄ beleŋ itinjde beretap go teŋbe itiŋ ge diriŋ tum urde unyen,’ gwahade kayyiŋ. ²⁹ Be, al kurabe kulin̄ yago 6 hinhan. Al gobe bere tiriŋ gega, diriŋ miŋmon̄ heŋya kamyin. ³⁰ Irkeb kulin̄ yeŋ harhokde niŋ gore wor beretap go tiriŋ. ³¹ Goyenbe yeŋ wor diriŋ miŋmon̄ heŋya kamyin. Niŋgeb kamay itiŋya mel 7 gobe bere uŋkuren̄ goyen po tamiŋ gega, tumňaŋ diriŋ miŋmon̄ ala po heŋ heŋbe kamamin̄. ³² Be, funaŋbe beretap goyen wor kamyin. ³³ Diliŋ heŋbe al 7 gobe bere uŋkuren̄ go po tamiŋ geb, kame huward huward

nalu forok yekeb bere gobe ganuŋde berem wor po hiyyen?” ineq gusuŋaŋ iramiŋ.

³⁴ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Megen gar henjbe albe bere yade, berebe al yade teŋ haŋyen. ³⁵ Gega kame kame Al Kurun beleŋ igit yeneŋ yisan heke kamtiŋde mat huwarde hugiŋeŋ Al Kurunya hinayıŋ mar gobe al beleŋ bere yade, bere beleŋ al kun ma tinayıŋ. ³⁶ Yeŋbe kamtiŋde mat huwardeb Al Kurunyen dirŋeŋ weŋ henayıŋ. Irde Al Kurunyen miyoŋ yara henayıŋ geb sopte ma kamnayıŋ.

³⁷ “Be, al kamtiŋde mat sopte huwarnayin goke Mose manaq asanđe kayyiŋbe kapyan heŋ hanjen gogo. Mose beleŋ he gergeŋ melak heŋ hinhin goke kayyiŋyabe Doyan Al Kurunbe ‘Abrahamya Aisakya Yekopyat Al Kurun’ yirin. Mere gote minbe al kamtiŋbe sopte huwarnayin yeŋ yitin. ³⁸ Yuda marte hakwamiŋ gobe bikken kamamiŋ. Gega mel gote toneŋbe Al Kurunya hanj, irde kame sopte huwarnayin geb, Al Kurun dilinđebe mel gobe hanj yeŋ nurdeb Mose beleŋ gwahade kayyiŋ. Niŋgeb Al Kurunbe al kamtiŋde Al Kurun moŋ. Yeŋbe al kamtiŋde mat huwarnayin mar gote Al Kurun,” yinyiŋ.

³⁹ Gwaha yeke nurdeb Moseyen saba mar gore wol henjbe, “Tisa, mere gobe fudinde wor po yaha,” inamiŋ. ⁴⁰ Be, Yesu go mel gore gusuŋaŋ irde hinhan kurun gobe keŋkela po wol heke keneŋbe sopte gusuŋaŋ ird ird niŋ kama hamir.

*Mesaiabe ganuŋyen urmiŋ?
(Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)*

41 Be, Yesu beleñ Moseyen saba mar go gaha yinyiñ: “Dahade niñgeb al beleñ Mesaiaabe Dewityen urmiñ yen hanjen? Gobe gwahade moñ geb. **42** Dewitbe Mesaia goke yinjeñ Al Kurunyen asan kura Tikiñ Asan inen hanjyende gor gahade kayyiñ:

‘Al Kuruñ beleñ Doyañ Al Kurunjne gaha inyiñ:
“Wañ ketalner hen al deñem yañ wor po hawayiñ.

43 Irkeb asogo girde hanj mar goyen bul yirde
yawañ gasa yirmeké katkeb yufurka
tiyayiñ,” inyiñ, ‘yitiñ hi. **Tikiñ 110:1**

44 Niñgeb kapyan hen hanjen gwahade po, Dewit
beleñ Mesaia goyen ‘Doyañ Al Kurunjne’ inyiñ.
Niñgeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmiñ
hiyyen? Gobe epte moñ geb!” inyiñ.

*Moseyen saba mar niñ keñkela heñ hinañ ko
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)*

45 Be, al buda go Yesuyen mere nurde hikeyab
komatmin gaha yinyiñ: **46** “Deñbe Moseyen saba
mar niñ keñkela heñ ga hinañ ko. Go mar gobe al
hoyañ beleñ deñem yañ dineñ palap dirde turuñ
dirde hinañ yeñ nurde uliñ umña somborjeñ
yerde al budam kuñ wañ teñ hanjen gasuñyañ
goyen wilwul teñ hanjen. Irde Yuda marte gabu
yare kuñbe al deñem yañde gasuñyañ po kepertek
yeñ nurde hanjen. Dula mata karkuwañ yañ
wor kuñbe gwaha po teñ hanjen. **47** Go mar
gobe beretapyen samuñya horaya komkom heñ
hanjen. Gega al hoyan beleñ deneñ turuñ dirnañ
yeñ Al Kuruñ mere irhet yeñbe mere ulyañ wor
po tuluñ teñ hanjen. Al gwaha teñ hanj mar
gobe Al Kurunyen sababe nurd nurd ga mata

buluŋ teŋ haŋ geb, kame Al Kuruŋ beleŋ matamiŋ gote murunŋem buluŋ wor po yunyeŋ. Yende kandukbe al hoyan̄ beleŋ kanduk yawarnayin̄ gote folek wor po yawarnayin̄,” yinyin̄.

21

*Beretap beleŋ Al Kuruŋ galak iryin̄
(Mak 12:41-44)*

¹ Be, Yesu go keperde komatmiŋ yago saba yirde henjyab horam yaŋ mar gore waŋ Al Kuruŋ galak irniŋ yeŋ horaya samuŋmiŋ hoyan̄ya manan̄ yawaŋ Al Kuruŋyen ya balem bana gon̄ det goyen yerd yerd gasuŋde yerde hike yinyin̄. ² Be, beretap bunineŋ kura wan̄be hora mukneŋ muŋ wor po gore det kura damu titek mon̄ goyen irawa yerde hike goyen wor kinyin̄. ³⁻⁴ Irdeb komatmiŋ goyen, “Fudinde wor po dinen̄ hime. Al hoyan̄ gobe detmiŋ budam haŋ geb kura po yawaŋ Al Kuruŋ galak irhaŋ. Gega beretap bunineŋ gobe horamiŋ mukneŋ muŋ funaŋ wor po be hetek yara gega, yin̄geŋ ge ma nurde yawan̄ Al Kuruŋ galak ira. Niŋgeb beretap gore Al Kuruŋ niŋ hora yera gobe al samuŋ miŋyaŋ mar gore hora budam yerhaŋ goyen fole yira kenhem,” yinyin̄.

*Al Kuruŋyen ya balembe buluŋ hiyyen̄
(Matiyu 24:1-2; Mak 13:1-2)*

⁵ Be, go kamereb komatmiŋ kura beleŋ, “Al Kuruŋyen ya balem gabe al beleŋ Al Kuruŋ niŋ dufay hen̄be samuŋmiŋ kurayen kurayen yirtin̄ goya hora umŋjam igyen igyen yawan̄ gore po irtin̄ geb keneŋmiŋ iŋin̄ wor po be!” yamiŋ.

Irkeb Yesu belej,⁶ “Ya kuruŋ keneŋ han̄ gayenbe kame buluŋ ird ird nalu forok yekeb ya ga irtiŋ hora gayen tumŋaŋ yemeyke megen katnayin̄. Hora uŋkureŋ muŋ kura kadom hende ma hiyen̄. Tumŋaŋ gilgalan̄ irde kateŋ pasi henayin̄,” yinyin̄.⁷ Irkeb mel goreb, “Tisa, daha naŋa gab mata goyen forok yiyyen̄? Irde da mata kura forok yeke keneŋbe mata goyen forok yen̄ yen̄ nalu goyen binde hihi yen̄ bebak titek?” yen̄ gusuŋaŋ iramiŋ.⁸ Irkeb Yesu belej wol heŋbe, “Kame kamebe al budam wan̄ usi dirde hinayin̄. Go mar gore wan̄be, ‘Mesaiabe ne gago. Nalu umulinđe hekeb ne gago forok yihim,’ dinnayin̄. Niŋgeb keŋkelə heŋ hinaŋ ko. Moŋgo usi wor wor dirke fudinde yen̄ gama yirnayin̄ geb.⁹ Irde fulen̄a karkuwaŋ karkuwaŋ forok yen̄ hike gote mere momoŋ nurde hinayin̄. Gega goke kafura ma heŋ hinayin̄. Mata gwahade gobe go wa forok yen̄ hinayin̄. Gega gwahade forok yekeb nalu funaŋ go gago yen̄ ma nurnayin̄,” yinyin̄.

¹⁰ Irdeb sopte po gaha yinyin̄: “Fulen̄a mata belej po kuruŋ hiyyen̄. Irke al miŋ kura belej huwarde al miŋ hoyanya arde hinayin̄. Gabman kura belej huwarde gabman hoyanya fulen̄a teŋ hinayin̄.¹¹ Irde naŋa kurayaŋbe ninin̄a karkuwan̄ forok yen̄ hinayin̄, biŋge niŋ kamde hinayin̄, irde garbam buluŋ forok yeke al budam kamde hinayin̄. Irdeb naŋkiŋdebe mata kafuram kafuram forok yenayin̄, irde kame mata kura forok yenayin̄ gote tuŋaŋeŋ manaŋ karkuwan̄ forok yen̄ hinayin̄.

¹² “Gega mata go ma forok yen̄ hikeyabe ne

niŋ igin ma nurde haŋ mar beleŋ deŋ gayen dukuŋ fere dirde muduneŋ buluŋ buluŋ dirde hinayinj. Mel gore Yuda marte gabu yayan gabu irde haŋ marte diliŋde dukuŋ merem yaŋ dirde hinayinj. Irde megen niŋ doyaŋ marya gote karkuwaŋmiŋyat diliŋde dukuŋ merem yaŋ dirdeb koyare derde hinayinj. ¹³ Gega goke kanduknej ma nurde hinayinj. Gwaha dirde hikeb deŋbe ne Yesu gake tagalnaŋ yeŋbe gogo beleŋ kerde duneŋ haŋ yeŋ nurde hinayinj. ¹⁴⁻¹⁵ Doyaŋ mar karkuwaŋ diliŋde huwarkeb ne beleŋ mereya dufay wukkeŋya duneŋ. Irkeb aso-gotiŋ beleŋ epte ma meretiŋ pel ird haywaŋ dirde hinayinj. Niŋgeb merere ma huwarde heŋyabe dindikeŋ ge daha mat kura mere tiniŋ yeŋ goke kanduknej ma nurde hinayinj. ¹⁶ Be, kanduk karkuwaŋ gwahade forok yeŋ hinayinj goyenterbe mamtiŋya nanatiŋya, dadatiŋya koltiŋya, irde taytiŋya kadtiŋ yagoya beleŋ wor al hay heke muduneŋ hinayinj. Irde deŋ kurabe gwaha dirke kamde hinayinj. ¹⁷ Al megen niŋ kuruŋ goreb ne niŋ igin ma nurde hinayinj geb, deŋ beleŋ ne gama nirde hikeb asogo dirde hinayinj. ¹⁸ Irde ultiŋbe buluŋ yirde hinayinj gega, Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ dirde hiyen geb, tontiŋbe epte ma wor po buluŋ yirde hinayinj. ¹⁹ Niŋgeb ne niŋ hekkenj nurde tareŋ po huwarde hinayinjbe Al Kuruŋ beleŋ yeŋya hugiŋej heŋ heŋ beleŋ go kerd dunyeŋ,” yinyinj.

*Yerusalembe buluŋ hiyyej
(Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)*

20 Be, gwaha yineŋbe sopte po, “Fulenja mar beleŋ Yerusalem taun kuruŋ gayen milgu irtiŋ keneŋbe taun ga tumŋaŋ buluŋ heŋ heŋ nalube binde hihi yeŋ nurnayin. **21-22** Be, go nalu goyenbe Yerusalem niŋ marbe mata buluŋmiŋ gote muruŋgem tenayin yeŋ Al Kurunyen asanđe katiŋ hiyen go gwahade po forok yiyyen. Niŋgeb fulenja mar beleŋ taun go milgu irde hike yeneŋbe Yudia naŋare hanjen marbe busaharde dugure hurkunayin. Yerusalem taunde hanjen marbe busaharde siŋare kat kunayin. Irde al tiyuŋ hoyanje hanjen marbe taun biŋde ma hurkunayin. **23** Goyen naturebe Al Kuruŋ beleŋ Yudia naŋa kuruŋ goyenter niŋ marte mata buluŋmiŋ goke bearar teŋbe kanduk kuruŋ wor po yunyen. Niŋgeb bere biŋ yanja diriŋ haŋkapok miŋyanjaabe epte ma aranjen busaharnayin geb gobe kafuram wor po. **24** Be, al kura marbe fulenja mar beleŋ yilde yakamke kamnayin. Munan̄j kurabe fere yirde yukuŋ naŋa hoyanje hoyanje yukunayin. Irke al miŋ hoyan̄j beleŋ waŋ Yerusalem taun go teŋbe gor hike kuŋ kuŋbe Al Kuruŋ beleŋ taun go tubul titek nalu kiriyŋ goyen forok yeke gab tubul tinayin,” yinyin.

*Yesu sopte wayyeŋ
(Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)*

25 Be, Yesu beleŋ sopte gaha yinyin: “Be, naŋa diliŋ, gagasiya dinambeya hittebe mata kurayen kurayen forok yeke yennayin. Munan̄j megenbe makaŋ duba beleŋ epte ma teŋ naŋa erek irde hike naŋa migiriŋ go nurdeb kafura wor po heŋ gwaha kura titek yeŋ ma nurnayin.

²⁶ Naŋkiŋdeb mata kura forok yiyyen gobe naŋa gagasiya dinambeya goyen Al Kurun beleŋ hambor yirke ugala tinayin. Irkeb megen haŋ marbe mata kurun gwahade forok yeke kafura wor po heŋ kamde gergeren tinayin. ²⁷ Be, mata gwahade forok yiyyen goya goyabe ne Al Urmiŋ gabe tareŋne kurun turŋuŋ yan goyen kigariŋkiŋ faykek hende kateŋ himeke nennayin. ²⁸ Niŋgeb mata kurun goyen forok yeke yeneŋbe Al Kurun beleŋ dumulgaŋ tiyen yeŋ nalu kiriyin gobe binde hihi yeŋ nurdeb kafura ma henayin. Amaŋ heŋ saŋiŋ henayin,” yinyin.

*Fik he gote maya mere
(Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)*

²⁹ Irdeb maya mere mat sopte gaha yinyin: “Be, fik heya he hoyan goyen yeneŋ hinayin. ³⁰ Beda urke yeneŋbe deŋ Yuda marte naŋarebe kadila heweŋ tiya yeŋ nurde hanjen. ³¹ Gwahade goyen po, mere dirhem gayen kuŋ mata kurayen kurayen kurun go forok yeke yeneŋbe Al Kurun beleŋ alya bereyamin doyaŋ yird yird nalu goyen binde hihi yeŋ nurnayin. ³² “Fudinde wor po dineŋ hime. Mata gobe forok yenayin geb. Irde mata go forok yenayin nature al hinayin mar gobe mata go yennayin. ³³ Irdeb megeŋya naŋkiŋyabe hubu hiriryen. Gega merenebe tareŋ miŋyan geb hubu ma hiyyen. Hugineŋ alya bereya nurde fudinde wor po yeŋ gama irde hinayin,” yinyin.

Dindiken ge keŋkela heŋ ga hinayin

34-35 Irdeb sopte po, “Nalu yihim goyenterbe Al Kuruŋ beleŋ megen niŋ alya bereya tumŋan mata teŋ hanjen gote muruŋgem yunyen. Niŋgeb keŋkela nurde ga hinaŋ ko. Monggo megen niŋ samuŋ yad yad mataya dula teŋ teŋ mataya kukuwa fe ugur po nen nen mataya beleŋ du-faytiŋ pet dirke goke po teŋ hikeya nalu go forok yen daga dawartiŋ yara dirke hurkuŋkat tinayiŋ geb. **36** Niŋgeb denjbe keŋkela heŋ hinayiŋ. Irde tareŋ heŋbe mata gwahade forok yenayiŋ goyen iŋiŋ fole yirdeb, Al Urmin beleŋ kame waŋ al pota yiryen nature iŋiŋ diliŋde huwartek yeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinayiŋ,” yinyiŋ.

37 Be, Yesu go naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ alya bereya saba yirde hinhin. Irdeb wawuŋ hekeb Yerusalem taun siŋare doŋdon kura deŋembe Olip Doŋdon inen hanjende gor hurkuŋ hinhin. **38** Irde wampotmiŋ wampotmiŋbe Al Kurunyen ya balem bana mulgaŋ heŋ kuŋ hinhin. Irkeb alya bereya sabamiŋ nurniŋ yeŋ ya kurunđe gor waŋ gabu irde hinhin.

22

*Yudas beleŋ Yesu tagal unyiŋ
(Matiyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Yon 11:45-53)*

1 Be, Yesu go gwaha teŋ hikeyabe dula nalu kurunŋ Pasoba goyen binde hiriŋ. Pasobarebe beret yis miŋmonj katinj goyen nene hanjen. **2** Be, goyare goyenbe pris buda gote karkuwaŋmiŋya Mosesyen saba maryabe Yesu go kawan po mayteke al

buda kuruŋ gare mudunnayıŋ yeŋ kafura heŋbe, “Daha mat kura al diliŋ banare Yesu go mayteke kamyeŋ?” yeŋ beleŋ niŋ naŋkenen hinhın.

³ Be, gwaha teŋ hikeyabe Satan beleŋ Yesuyen komatminj 12 bana goŋ niŋ al kura Yudas Iskariot goyen hard unyinj. ⁴ Irkeb yeŋ beleŋ kuŋ pris buda gote karkuwāŋminjya Al Kuruŋyen ya balem doyaŋ ird ird marte karkuwāŋya hitte kuŋbe, “Daha mat Yesu go mel gote hanıŋde kermeke teŋ fere tinayıŋ,” yeŋbe mel goya mere sege iramiŋ. ⁵ Irkeb mel gore amanęŋ wor po nurdeb damu girtek inamiŋ. ⁶ Irkeb Yudas go aman̄ heŋbe mulgaŋ heŋ kuriŋ. Irde nalu kura al hoyan̄ miŋmoŋ Yesuya komatminjya po hike yeneŋ gab Yesu goyen mel gote hanıŋde kereŋ yeŋ nurdeb goke doyaŋ heŋ hinhın.

Komatmiŋ irawa beleŋ Pasoba dula niŋ det gitik iraryum

(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon 13:21-30)

⁷ Be, beret yis miŋmoŋ nen nen nalu kuruŋ Pasoba ineŋ hanjen goyen forok yirinj. Go naturebe sipsip gasa yirde nene hanjen. Gwaha teŋ heŋbe Al Kuruŋ beleŋ Isip mat naŋamde yumulgaŋ tiyyiŋ goke dufay heŋ hanjen. ⁸ Be, Yesu go Pitaya Yonya hulyaŋ yırdeb, “Der wa meheŋ heŋ kuŋ biŋge Pasoba nature netek goyen gitik tiyi,” yinyiŋ. ⁹ Irkeb irem gore, “Damde kuŋ gitik tiyyi yeŋ dineŋ ha?” inaryum. ¹⁰ Irkeb wol heŋbe, “Yerusalem taun bana hurkuŋbe al kura fe kuwe tutuk urde kuŋ hike kiniryenj. Irde al go gama irde yeŋ kuyeŋ yare gor kuriryenj. ¹¹ Irde ya gote miŋ al go keneŋbe, ‘Saba dird dird alniniŋ

beleñ, “Yage bana gañ gayen gasuñ damdebe neya komatneya Pasoba nature niñ binje netek,” yihi,’ iniryen. ¹² Irkeb ya hende bande irtiñde gorbe heñ heñ gasuñ kuruñ kura hende hi. Gorbe Pasoba binje nen nen gasuñ sope irtiñ goyen dikala diryen. Irkeb gor henbe binje yago kañ gitik iriryen,” yinyinj.

¹³ Be, irem go kuñbe Yesu beleñ yinyinj gwahade po yenaryum. Irdeb binje kañ gitik tiyaryum.

Yesu komatmiñya dula funañ tiyyinj
(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korin 11:23-25)

¹⁴ Be, Pasoba binje netek nalu hekeb Yesuya mere basañ marmiñ 12 go binje niniñ yeñ yende matare keperde tukamiñ. ¹⁵ Irdeb Yesu beleñ mere basañ marmiñ goyen, “Nebe hakot po Pasoba binje gayen denya tumñañ netewoñ yeñ nurde himyen. Irde gab kame kanduk kuruñ goyen ulner forok yiyyen. Niñgeb gago niniñ titit. ¹⁶ Fudinde dineñ hime. Sopte Pasoba dula gahade ma tiyen. Kame kame Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird mata kawan wor po forok yeke gab meteñne pasi irhem yeñ goyare gab denya sopte dula gahade titek,” yinyinj. ¹⁷ Irde gisu bana wain hinhin goyen teñbe Al Kuruñ turuñ irdeb, “Ga teñ nitiñ ala tinañ. ¹⁸ Fudinde dineñ hime. Wain ga sopte ma newej. Gega kame kame Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird go kawan po forok yeke gab sopte newej,” yinyinj. ¹⁹ Irde beret teñbe Al Kuruñ turuñ irdeb beret go ubala teñ komatmiñ yago yunenjbe, “Beret dunhem gahade

gayen po, nebe deñ ge teñ kamenj. Niñgeb goke teñbe beret gabe gasoñne geb, beret ga teñ nenanj. Nebe deñ ge teñ kamenj tihim goke mata gago teñ hime. Niñgeb kame deñ wor mata gahade po teñ hinayıñ. Irdeb ne niñ bitiñ bak yeñ hiyen,” yinyiñ. ²⁰ Gwaha tiyyiñ gwahade goyen po binje namiñ kamereb Yesu go wain gisu sopte teñbe, “Al Kurun beleñ mata buluñtiñ halde halde niñ teñ biña gergeñ tiyyiñ goke darine wok yiyyen. Niñgeb goyen goke wain gago dunhem. ²¹ Gega al kura asogone haniñde nereñ tiya al gobe tumñañ gar heñ binje nene hi. ²² Ne Al Urmin gabe igin Al Kurunyen dufay po gama irde kamenj. Gega asogone haniñde niryeñ al gobe kanduk kurun wor po kinyeñ geb, goke buniyeñ nurde unen hime,” yinyiñ. ²³ Gwaha yinkeb komatmiñ yago beleñ, “Ganuñ beleñ gwaha tiyyen?” yeñ yinjeñ uliñ kadom gusuñañ gird tiyamiñ.

²⁴ Irdeb, “Neñ bana gayen ganuñ beleñ nende tonañ al hiyyen?” yeñ yinjeñ uliñ kadom monjde tiyamiñ. ²⁵ Irkeb Yesu beleñbe, “Megen niñ doyañ mar karkuwañbe, ‘Neñ po kafura dirnañ,’ yeñ al kanduk budam yunen hanjen. Irde megen niñ doyañ marbe, ‘Neñbe deñ faran durde hite,’ yeñ hanjen gega, gwaha ma teñ hanjen. Irde, ‘Deñniniñ yañ geb, mereniniñ po gama irnañ,’ yeñ nurde hanjen. ²⁶ Gega deñbe gwahade ma teñ hinayıñ. Al deñem yañbe yinjeñ turuñ ma irde al mali yeñ nurdeya hiyeñ. Gwahade goyen po, doyañ albe, ‘Nebe almet meteñ al hihim,’ yeñ nurdeya meteñ teñ hiyen. ²⁷ Be, megen niñ marte matarebe ganuñbe deñem yañ?

Biŋge kaŋ gale hiyyen al go ma dula teŋ teŋ gasuŋde keperde hiyen al goyen? Al deňem yaŋbe dula teŋ teŋ gasuŋde keperde hiyen gogo. Gega nebe gwahade moŋ. Nebe dende meteŋ al heŋ den ge meteŋ teŋ himyen.

²⁸ “Be, ulner kanduk kurayen kurayen forok yen hanjen gega, deňbe nubul ma teŋ hanjen.
²⁹ Niŋgeb goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyan yird yird sanŋinj nuniŋ gwahade po, ne beleŋ wor tareŋ goyen dunenj.
³⁰ Gogab ne beleŋ alya bereya doyan yireŋde gorbe deň manan waŋbe neya amaŋ hende awalikde po keperde biŋge netek. Irde kame neya heŋbe Israel mar bana al miŋ 12 haŋ kuruŋ gayen doyan yirde hinayinj,” inyinj.

*Pita beleŋ Yesu harhok unyeŋ goke inyinj
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon 13:36-38)*

³¹ Gwaha yinen heŋyabe Pita keneŋbe, “Saimon, Saimon, al beleŋ wit bilmiŋya katokya pota yirde katokbe yade yemeyde hanjen go gwahade goyen po, Satan beleŋ tuŋaŋ gure yen Al Kuruŋ gusuŋaŋ iruŋ geb. ³² Gega nebe ge beleŋ Al Kuruŋ niŋ dufayge tareŋ irarinj goyen tubul ma tiyyen yen hakot po Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde himyen. Niŋgeb katayıŋ gega, sopte ne hitte mulgaŋ heŋ wayayinj. Irde kadge yago faraŋ yurde sanŋinj yirde hayinj,” inyinj. ³³ Irkeb Saimon beleŋ wol heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, koyare gerde mugunke kamayıŋ gobe ne manan epte geysa tumŋaŋ kanduk go teren yen nurde hime geb,” inyinj. ³⁴ Irkeb Yesu beleŋbe, “Pita, fudinde gineŋ hime. Haŋka wawuŋ mat kuŋ naŋa miŋge tatirok ma yekeyabe

wawuŋ karwore ne niŋ yeŋ, ‘Al gobe ma nurd uneŋ hime,’ yinayiŋ,” inyiŋ.

Meteŋ teŋ hinayiŋ gobe bikkeŋ yara moŋ, meteŋeŋ dirde hiyeŋ

³⁵ Irdeb komatmiŋ yago goyen, “Meteŋde dad dermeke kuniŋ teŋ hikeyabe, ‘Kalwa, horayabe kahaŋ basaŋ hoyan kura ma yade kunayiŋ,’ dinmiriŋ. Niŋgeb gwaha dinmeke kuŋ meteŋ teŋ kuŋ hinhanya goyenbe det kura niŋ amu hamıŋ?” yinyiŋ. Irkeb, “Moŋ,” inamiŋ. ³⁶⁻³⁷ Irkeb, “Be, deŋ meteŋ teŋ hinhanyaabe kanduk kura ma yeneŋ hinhan. Gega Al Kurunyen asanđe ne niŋ mere katıŋ goyen ulner forok yeweŋ tiya. Mere gobe gahade: ‘Al gabe mata buluŋ al yeŋ nurde unnayiŋ,’ yitiŋ hi. Niŋgeb fudinde wor po, kanduk gobe heŋ ga moŋ ne hitte forok yeweŋ tiya geb. Goke teŋbe kame meteŋ teŋ hinayiŋ gobe bikkeŋ teŋ hinhan yara moŋ meteŋeŋ diryen. Al ma faraŋ durnayiŋ geb, horaya kalwatiŋ yan kenem yade goya kuŋ hinayiŋ. Irdeb fulenjare niŋ bidilatiŋ yan hinayiŋ. Gogab kanduk kura forok yeŋ hinayiŋ goyen bidilatiŋ go yeneŋbe, ‘Neŋbe Al Kurunyen fulenjare mar hitiŋ,’ yeŋ nurde Al Kurunyen tareŋde kanduk fole yirde meteŋ teŋ hinayiŋ. Bidila hubu kenem damu tinayiŋ. Horam moŋ kenem meŋe diba uliŋhortiŋ al yunke damu tike hora teŋbe bidila damu tinayiŋ,” yinyiŋ. ³⁸ Gwaha yinkeb, “Doyaŋ Al Kurun, bidilaniniŋ irawa gago yenha,” inamiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Gog ep,” yinyiŋ.

*Yesu Getsemani kuŋ Al Kuruŋ mere iryinj
(Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42)*

³⁹ Be, Yesube Yerusalem heňya mata teŋ hiyen gwahade po, sopte Olip Donđonđe hurkuriŋ. Irkeb komatmiŋ yago beleŋ goyen keneŋbe gama irde kwamiŋ. ⁴⁰ Kuŋ forok yeŋbe, “Al Kuruŋ mere irde hinaŋ ko. Monjo Satan beleŋ lomlom dirke katnayinj geb,” yinyinj. ⁴¹ Irdeb yubul teŋ munj kura sor irde kunjbe megen dokolhoŋ yugu-lunj teŋ Al Kuruŋ gahade mere iryinj: ⁴² “Nan, kanduk kuruŋ keneŋ tihim gabe teŋ siŋa irtek iŋinj nurde ha kenem teŋ siŋa irke ma keneŋ. Goyenbe nere dufay ma gama irayinj. Gere dufay po gama irayinj,” inyinj. ⁴³ Be, Yesu beleŋ gwaha teŋ hikeyabe Al Kuruŋyen miyoŋ beleŋ kateŋ faran urde tareŋ iryinj. ⁴⁴ Yesube kanduk kuruŋ kinyenj goke ugūŋ po dufay heňya Al Kuruŋ mere irde hin hin goyabe nufolbe dari yara megen tektok teŋ hinhan. ⁴⁵ Gwaha teŋ mulgaŋ heŋ komatmiŋ yago hitte kuriŋ. Gega mere yiryinj goke buniŋen wor po nurde hinhan geb, buniŋen dufay gore yirke ferde ug hitiŋ yinyinj. ⁴⁶ Irdeb yisanj heňbe, “Daniŋ ferde hanj? Huwardeb Satan beleŋ tuŋaŋ duryenj goyen Al Kuruŋ beleŋ saŋiŋ dirkeb epte ma kattek yenj gusuŋaŋ irnayinj,” yinyinj.

*Yudas beleŋ Yesu goyen asogo haniŋde kiriyinj
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-11)*

⁴⁷ Be, Yesu go hako komatmiŋ mere yirde hikeyabe komatmiŋ 12 bana goyen al deňem Yudas gore al buda kuruŋ Yesu hitte yawayyiŋ. Irde yende pere ird ird matare Yesu ulunjde u ire yenj bindere wayyiŋ. ⁴⁸ Irkeb Yesu beleŋ, “Yudas,

ge gayen ne Al Urmiŋ gabe u nirde ga asogone haninđe nerenj taha?” inyinj.

⁴⁹ Be, komatmiŋ buda go Yesu hitte mata forok yewenj teŋ hinhin goyen bebak teŋbe, “Doyaŋ Al Kurunj, fulenjare niŋ bidilanininj yade mel gaya fulenjare tiniŋ?” ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. ⁵⁰ Irdeb kuramiŋ beleŋ fulenjare niŋ bidila teŋ pris buda gote kurunjmiŋ Kaiafas gote metenj al kura gote kirmiŋ yase sapa iryinj. ⁵¹ Irkeb Yesu beleŋ, “Ep niŋ, bada hawa!” inyinj. Irdeb al go kirmiŋde tanarke gasuŋeŋ hiriŋ.

⁵² Be, gorbe pris buda gote karkuwaŋmiŋya Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ Yesu go fere tiniŋ yen wayamiŋ goyen gor hinhan. Al Kurunyen ya balem kuruŋ goyen doyaŋ irde hanjen marte karkuwaŋmiŋ manaŋ gor hinhan. Irkeb Yesu beleŋ mel go yenenjbe gaha yinyinj: “Ne gayen kawe al buluŋ yen nurde fulenjare niŋ bidilaya nukwa yade wayhaŋ? ⁵³ Nebe Al Kurunyen ya balem bana deňya tumjaŋ hinhet. Gega daha teŋ goya ma nadə fere niraŋ? Goyenbe gonj miŋ. Kidomare niŋ al Satanya deňya gabu irde metenj teŋ teŋ nalu forok yihi geb, gago deň beleŋ buluŋ nirniŋ yen wayhaŋ,” yinyinj. ⁵⁴ Irkeb mel gore Yesu teŋ haninj fere tiyamiŋ. Gwaha irdeb pris buda gote kurunjmiŋ Kaiafas gote yare tukamij.

Pitabe Yesu niŋ helwaŋ hiriŋ

(Matiyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72;
Yon 18:12-18,25-27)

Be, Pitabe sorte po heŋ gama yirde kuŋ hin-hin. ⁵⁵ Irdeb mel gore ya sawsawa kahalte gor

kak kawalde keperke yeneŋbe kuŋ mel goya
 kak miŋde gor kipiryinj. ⁵⁶ Irkeb meteŋ bere
 kura beleŋ Pita keperde kak kateŋ hinhin goyen
 kinyinj. Irdeb bindere kuŋ keŋkela keneŋ bebak
 teŋbe, “Al gabe Yesuya kuŋ hinhin al go goyen,”
 yirinj. ⁵⁷ Gega Pita gob, “Moŋ, al gobe go ma nurde
 uneŋ hime,” inen helwanj hiriŋ.

⁵⁸ Be, muŋ kura hitŋen teŋbe al kura Pita
 keneŋbe, “Yesu gama irde hanjen al kurab ge
 gago,” inyinj. Irkeb, “Moŋ, nebe al goyen moŋ,”
 inyinj.

⁵⁹ Be, awa uŋkureŋ gwahade kamereb al hoyan
 kura gore wor Pita mere teŋ hinhin melak goyen
 nurde bebak teŋbe, “Fudinde be, al gabe Galili
 niŋ al. Yesuya kuŋ hinhan mar al goyen,” yirinj.
⁶⁰ Gega Pita beleŋ, “Daniŋ lawlaw yeŋ ha? Gebe
 goke kura yeŋ ha yeŋ ma nurde hime,” inyinj. Be,
 gwaha yeŋ hikeyabe tatirok mere tiyyinj. ⁶¹ Irkeb
 Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu beleŋ hinhinde gor mat
 fulgaŋ kaŋ Pita diliŋ bilmende wor po kinyinj.
 Irkeb Pita go aran po Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu beleŋ
 dula teŋ heŋya, “Haŋka wawuŋ tatirok ma mere
 teŋ hikeyabe wawuŋ karwore ne niŋ yeŋ, ‘Al
 gobe ma nurde uneŋ hime,’ yawayinj geb,” inyinj
 goyen biŋ bak yirinj. ⁶² Irkeb kat siŋare kuŋ esen
 eseŋ igiŋ iryinj.

Yesu nanosak irde mayamiŋ
(Matiyu 26:67-68; Maķ 14:65)

⁶³ Be, fulenja mar go Yesu busaharyenjek yeŋ
 doyaŋ irde hinhan gore ayan kerhet yeŋ giwgiw
 irde mayde hinhan. ⁶⁴ Irdeb amil beleŋ po
 tonanđe alu urkeb diliŋ pet tiyyinj. Irkeb maydeb,

“Gebe Al Kuruñyen mere basaŋ al gineŋ haŋyen go geb, al gore mununa yeŋ momoŋ dira,” inamiŋ. ⁶⁵ Mel gobe mere buluŋ manaŋ irde sukal iramiŋ.

Yesube merere huwaryiŋ

(*Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Yon 18:19-24*)

⁶⁶ Be, fay urkeb Yuda marte doyaŋ mar gabu iramiŋ. Gabu iramiŋ bana goŋbe pris buda gote karkuwaniŋya Moseyen saba marya manaŋ hinhan. Be, mel gore fulenja mar yinke Yesu tukuŋ diliŋde iramiŋ. ⁶⁷ Irkeb, “Gebe fudinde, Mesaia go goyen kenem momoŋ dira,” inamiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Momoŋ dirmeket usi tiya yeŋ nurnayin. ⁶⁸ Irde gusuŋaŋ kura dirmeket epte ma wol henayin. ⁶⁹ Gega gayenter mat ne Al Urmiŋ gabe Al Kuruŋ haniŋ yase beleŋ mat heŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde heŋ,” yinyiŋ. ⁷⁰ Irkeb mel gore meremiŋ goyen nurdeb, “Ge gayenbe Al Kuruŋ Urmiŋ we?” inamiŋ. Irkeb, “Mere yahaŋ gobe fudinde. Nebe Al Kuruŋ urmiŋ,” yinyiŋ. ⁷¹ Irkeb mel goreb, “Yinŋeŋ mohonđe Al Kuruŋ sukal ira gayen nindiken kirmiŋniniŋde nurhet geb, daniŋ al hoyan beleŋ waŋ sopte tagal unke gab fudinde yetek?” yamiŋ.

23

Yesube Pailat diliŋ mar huwaryiŋ

(*Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Yon 18:28-38*)

¹ Be, gwaha yeŋbe Yuda marte doyaŋ mar gabu iramiŋ mar go tumŋaŋ Yesu go teŋ Pailat hitte tukamiŋ. Yeŋbe Roma gabman al, Yudia naŋa goyen doyaŋ irde hin hin. ² Be, mel gore

Yesu tukun Pailat diliŋde irdeb, “Al gare, ‘Roma gabman doyaŋ al kuruŋ Sisar teks unen ma,’ yen hike nurtinj. Irde, ‘Nebe Mesaia, Yuda marte doyaŋ al kuruŋ,’ dinunj. Al gare gwaha mat alya bereyaniniŋ dufayminj buluŋ yirde hiyen,” inen tagal unaminj. ³ Irkeb Pailat beleŋ, “Ge gayen Yuda marte doyaŋ al kuruŋ we?” inen gusuŋaŋ iryinj. Irkeb wol henbe, “Gwaha, nebe gigen yaha gogo po,” inyiŋ. ⁴ Irkeb Pailat beleŋ pris buda gote karkuwaŋmiŋa yenja wayamiŋ maryā goyen, “Al gabe mere miŋ goke kura teŋ kawe al fere titnej irtek yen ma kenhem,” yinyinj. ⁵ Gega mel gore parsay po henbe, “Al gate saba beleŋ Yudia naŋare niŋ alya bereya dufayminj haga yirde hin hin. Yenbe Galili naŋare mat miŋ urde waŋ waŋ gar forok yiyuŋ gago,” inaminj. ⁶ Be, gwaha inkeb Pailat go, “Al gayenbe Galili niŋ al?” yen gusuŋaŋ yiryinj. ⁷ Irkeb, “Gwaha, Yesube Galili niŋ al,” inke nurdeb, “Galili naŋare niŋ doyaŋ al kuruŋ Herotbe Yerusalem gar wayuŋ hi. Niŋgeb al gabe yen hitte tukukeb doyaŋ almiŋ yinjeŋ beleŋ ga mereminiŋ nuri,” yinyinj.

Yesube Herot diliŋ mat huwaryinj

⁸ Be, Herotbe hakot po Yesu beleŋ mata tiŋen kurayen kurayen teŋ hin hin gote mere momonj nurde hin hin. Irdeb, “Daha naŋa gab al go kenmeke mata tiŋen kura forok irke keneŋ?” yen nurde hin hin. Niŋgeb Yesu keneŋbe aman wor po hiriŋ. ⁹ Irdeb gusuŋaŋ kurayen kurayen irde hin hin. Goyenbe Yesu beleŋ kura muŋ ma po wol hiriŋ. ¹⁰ Irkeb pris buda gote karkuwaŋmiŋa Moseyen saba maryā beleŋ, “Daha wor Herot

beleñ Yesu buluñ iri?” yeñ nurdeb Herot diliñ mat huwarde mere tareñ po Yesu ulinđe iramiñ. **11** Irkeb Herotya fulenja marmiňja beleñ Yesu iginj ma keneñ bak mayde sukal iramiñ. Irde Yesube yinđen doyan al kuruñ yirinj goyen nuramiñ geb, doyan al kurunyen amil beleñ po umňja irde tumulgañ teñ Pailat hitte tukamiñ. **12** Be, bikkenjeñbe Herotya Pailatyabe asogo haryen. Gega nalu goyenterbe Yesuyen mere goke teñbe awalik haryum.

Pailat beleñ Yesu kuruse hende mayke kami yirinj

(Matiyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Yon 18:39-19:16)

13 Be, Pailat go pris buda gote karkuwañminja Yuda marte doyan marya alya bereya hoy yirke wañ gabu iramiñ. **14** Irkeb Pailat beleñ, “Al garebe alya bereya Roma gabman asogo irnayinj yineñ biñ yakamde hiyen yeñ ne hitte tawañ tagal unhañ. Irkeb diltiñ mat gusuñanj irhem. Gega meretiñbe miñ miňmoñ kenhem geb, epte ma al gayen fere titek yeñ nurhem. **15** Irdeb Herot wor al gayen ulinđe mere kura ma keneñbe ne hitte sopte tumulgañ tike waya gago kenhanj. Niñgeb da misiñde wor po mayke kamyeñ? Hubu yeñ nurde hime. **16-17** Niñgeb tubul timeke kuwoñ gega, deñ beleñ yeñ ge buluñ nurhañ goke teñbe fulenja marne yinmeke dulinj usulak po teñbe tubul tike kuyenj,” yinyinj.*

* **23:16-17:** Asañ hoyanjebe gahade hi: 17 Pasoba nalu damamiñ damamiñbe Pailat gobe Yuda al koyare hinhan goyen uñkureñ teñ siña irke kuj hiyen.

¹⁸ Gega gor gabu iraminj mar goreb, “Mayke kami! Irdeb Barabas tubul tike kwi,” yen hewhow tiyaminj. ¹⁹ Barabas gobe Yerusalem taunde niŋ al biŋ yakamke Roma gabman asogo irde fulenja tiyaminj. Irde yenbe al gasa yirke kamamiŋ. Niŋgeb go misinjde teŋ koyare kerke hin hin. ²⁰ Be, al buda gore, “Yesu maytek,” yaminj. Gega Pailatbe, “Yesu ga tubul timeke kwi,” yen nurde gabu iraminj mar go sopte po, “Al ga tubul tiyeŋ tihim,” yinyinj. ²¹ Gega, “Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” yen hewhow kurun wor po tiyaminj.

²² Be, Pailat gobe wawuŋ irawa yinyinj geb, sopte po mel goyen yeneŋbe, “Daniŋ geb gaha yen haŋ? Al gare da mata buluŋ tiyuŋ? Al gabe miŋ goke kura kamyen yen ma kenhem. Niŋgeb fulenja marne yinmeke dulinj maydeb tubul tike kwi,” yinyinj. ²³ Gega, “Kuruse hende mayke kami!” yen hewhow parsaynej po tike tikeb Pailat go bada heŋ yende mere po gama ire yen nuryinj. ²⁴ Irdeb mel gore gusuŋaŋ irde hinhan go po gama iryinj. ²⁵ Irdeb Barabasbe Roma gabman asogo irde al gasa yirke kamamiŋ goke teŋ koyare keramiŋ geb epte ma wor po teŋ siŋa irtek gega mel goreb, “Al go tubul tike kat kwi!” yaminj. Irkeb Pailat gobe meremiŋ po gama iryinj. Irdeb Yesube, “Dindiken ga nurhaŋ gwaha irnayinj,” yineŋ tubul teŋ yunyinj.

Yesu kuruse hende mayamiŋ

(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Yon 19:17-27)

²⁶ Be, gwaha yinkeb fulenja mar belen Yesu go tukuŋ kuruse hende mayteke kami yen tukunj

hinhan. Yesu goyenbe kurusemiŋ tuluŋ teŋ korkor irdeya kuŋ hinhin. Be, fulenja mar beleŋ Yesu go bul irde Yerusalem siŋare kateŋ yeŋ kamyenje gor teŋ kuŋ hikeya belenbe al kura Yerusalem bana hurke yeŋ waŋ hinhin. Yeŋ beleŋ waŋ al buda go fole yirde hikeyabe fulenja mar gore keneŋbe tanardeb, “Yesuyen kuruse ga faraŋ urde teŋ gama ira,” ineŋ parsay po iramiŋ. Irkeb kuruse goyen teŋ Yesu gama irde hinhin. Al gote denembe Saimon, irde Afrika naŋa kuruŋ bana goŋ niŋ taun kura Sairini niŋ al.

²⁷ Be, goya goyenbe al karim ma Yesu goyen daha kura irke kinniŋ yeŋ gama iramiŋ. Bana goŋbe bere manaq gama irde buniŋeŋ irde esenq urde hinhin. ²⁸⁻³⁰ Irkeb Yesu beleŋ tigiri teŋbe gaha yinyiŋ: “Deŋ Yerusalem niŋ bere, ne niŋ esenq ma yo. Ultiŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kateŋ nalu kura kame forok yiyyen geb. Irkeb goyarebe gaha yenayiŋ:

‘Niga bere, den diriŋ ma yade besa yirde mamu ma yuntiŋ berebe kanduk kuruŋ forok yiyyen naturebe igin aranen busaharnayiŋ.

Ningeb goke aman henayiŋ,’ yenayiŋ geb. Fudinde, ultiŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kateŋ nalube forok yiyyen. Goyenterbe al beleŋ kanduk goke kafura heŋbe igin aran po kamniŋ yeŋbe dugu karkuwan goyen gaha yinnayiŋ: ‘Aranen galanq yeŋ kater hika dirke kamniŋ.’ Irdeb higilinje, ‘Aranen galanq yeŋ aw durke kamniŋ,’ gwaha yenayiŋ. Ningeb ne niŋ ma esinayiŋ. Dirinjtiŋ yagoya dindiken ge nurde esinayiŋ. ³¹ He gerenq

yuwalnej digulak miňyaňbe det buluň kura miňmoň go gwahade goyen nebe mata buluňuem moň. Gega kanduk kuruň gago teň hime. Niňgeb deň Yuda marbe he kura det buluň miňyaň geb kamtiň hitiň yara mata buluňtiň yaň geb, kame deň hitte kanduk dahade forok yiyyen? Buluň wor po forok yiyyen,” yinyiň.

³² Be, fulenja mar belen Yesu go tukuň kuruse hende mayteke kami yeň tukaminya goyenbe kawe al irawa kura go manaň gasa yirniň yeň yukamiň. ³³ Yukuň yukuň naňa deňe kura, “Al Tonan Kiňkininde” ineq hanýende gor forok yeňbe Yesu go kuruse hende mayamiň. Irdeb kawe al kurabe yinjeň kuruse teň kuriň go hende po teň Yesuyen kuruse yase belen mat keramiň. Munaň kura gobe teň Yesuyen kuruse hinhin tapa belen mat keramiň. ³⁴ Gwaha yirkeb Yesu kuruse hende po heňbe, “Ado, mel gabe ma nurde heňya mata buluň tahan geb halde yunayinj,” yiriň. Be, yeň kuruse hende hikeyabe fulenja mar belen Yesuyen uliň umňa bikkeň tuguya titiň goyen ganuň belen tiyyen yeňbe yende matare tiliň tanaraminj.

³⁵ Be, al waň go binde huwarde Yesu kuruse hende hinhin goyen keneň hinhan. Yuda marte doyaň mar manaň waň Yesu giwgiw irdeb, “Yeňbe al hoyan faraň yurde hinhin. Niňgeb yeňbe Mesaia Al Kuruň belen basiňa irtiň al go goyen kenem tareňmiňde katke kinniň,” yaminj. ³⁶ Irkeb fulenja mar wor sukal irde wain bak hitiň goyen unamiň. ³⁷ Irdeb, “Gebe Yuda marte doyaň al kuruň kenem tareňger kata,” inaminj. ³⁸ Mere

kura Yesu niŋ katiŋ goyen kuruse tonanđe kirtiŋ hinhin goyen kapyan heŋbe gogo ayaŋ kerde hinhan. Mere gobə gahade:

AL GABE YUDA MARTE DOYAN AL KURUN

³⁹ Be, kawe al uŋkureŋ kurusemiŋ hende hinhin goyen wor, “Gebe Mesaia moŋ? Tareŋger megen kurkuŋbe deyya manaj gwaha po di-rayiŋ,” yen ineŋ teŋ sukal iryiŋ. ⁴⁰⁻⁴¹ Gega kurhan hinhin gore, “Deyyabe mata buluŋ tiyarun gote muruŋgem tahar gago. Munaj yeŋbe det kura buluŋ ma iruŋ gega, deyya mata buluŋ mar gaya dulneŋ wor po kanduk kuruŋ teŋ hi. Goyenbe daniŋ geb mere buluŋ mat irde ha? Gebe kamenj teŋ ha gega, Al Kuruŋ niŋ kafuram ma nurde ha?” yen ineŋ tiyyiŋ. ⁴² Irdeb go al gore po, “Yesu, ge beleŋ kame Doyaŋ Al Kuruŋ heŋ waŋ gere alya bereya doyan yird yird naturebe ne niŋ nurayiŋ,” inyiŋ. ⁴³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde wor po ginhem. Gebe hanŋka gayen po neya tumŋaŋ gasuŋ igiŋ wor pore gor hireŋ tahar,” inyiŋ.

Yesu kamyiŋ

(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Yon 19:28-30)

⁴⁴ Be, Yesu go kuruse hende hike kuŋ kuŋ naŋa banŋkahal hekeb naŋa ma temeykeb kidoma kuruŋ wor po forok yeŋ megeŋ kuruŋ goyen aw uryiŋ. Irdeb gwahade po hike kuŋ kuŋ 3 kilok wawuŋbaŋa gwahade hiriŋ. ⁴⁵ Kidoma hiriŋya goyenbe Al Kurunyen ya balem bana amil tolok wor po dapŋa sikkeŋ po irtiŋ goyen gasuŋ himam wor po bana hurkuŋ hurkuŋ pet titiŋ goyen kahalte erek yeŋ kuriŋ. Al beleŋ Al Kuruŋ hitte

kunj kunj meteŋen hinhin goyen Yesu beleŋ sope iryinj gote tuŋaŋenje amil tolok kuruŋ gogo erek yiriŋ. ⁴⁶ Be, amil erek yiriŋya Yesu kuruse hende hinhin goyen kuware, “Nan, tonnebe hanger tubul tihim,” inenjbe yayeŋa funaŋ, ‘Ha!’ irdeb kamyinj.

⁴⁷ Be, Roma al kura fulenjə mar 100 doyan yirde hiyen al gor hinhin goyen mata kuruŋ go keneŋ bebak tenbe, “Fudinde wor po, al gabe Al Kuruŋ diliŋde al huwak,” yenj Al Kuruŋ turuŋ irde kasor iryinj. ⁴⁸ Irde Yesu mayke kinniŋ yenj gabu iramiŋ mar gobe mata forok yamiŋ goyen yenenjbe biŋde kandukŋenj wor po nuramiŋ. Irde dumuŋ gasa yirdya yirdya bur yenj mulgaŋ hamiŋ. ⁴⁹ Munanj Yesu nud uneŋ yenjya kunj hinhan marbe sorte po heŋbe mata forok yamiŋ kuruŋ goyen diliŋde yeneŋ hinhan. Mel goyen kurabe bere, Galili mat po Yesu gama irde waŋ waŋ Yesu hitte mata forok yamiŋ kuruŋ goyen yenamiŋ.

Yesu hakwam horabok bana keramiŋ

(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Yon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Be, go naureb Yudia naŋare niŋ taun Aritamatea ninj al deŋem Yosep gobe waŋ Yerusalem hinhin. Yenjbe Yuda marte doyan al. Gega yenjbe doyan mar kadom beleŋ Yesu mayniŋ yamiŋ goke iŋiŋ ma nuryinj. Yenjbe Al Kuruŋ diliŋde al huwak hiyen. Al hoyaj diliŋde wor gwahade po hiyen. Irde Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyan yird yird nalu goke doyan heŋ hiyen. ⁵² Be, Yesu kamkeb al gore teŋ mete tiniŋ yenj Pailat gusuŋan irkeb, “Igiŋ,” inyinj. ⁵³⁻⁵⁴ Irkeb al kuraya kunj Yesu hakwam kuruse hende mat faraŋ tiyamiŋ. Irde

Yuda marte matare amil iginj kura teñ gore po Yesu hakwam goyen bili iramiñ. Irdeb, “Gisebe Sabat nalu ningeb, hanjka po mete titek,” yeñ al hakwa yerd yerd niñ hora taltiñ al hakwam kura ma yerde hitiñ tiñej hinhin bana goñ tukunj keramiñ.

⁵⁵ Be, Galili niñ bere Yesu gama irde hinhan goyen Yosep gama irde kuñbe horabok kuruñ bana goñ Yesu hakwam goyen gasunj damde daha mat kerhañ goyen kenamiñ. ⁵⁶ Irdeb Yerusalem taunde mulgañ heñ he fimiñya det fimiñ gote haminj iginj muñ goyen Yesu hakwam sam irniñ yeñ gitik tiyaminj. Gega heñ ga moñ Sabat nalu heweñ tiyyiñ geb, Moseyen sabare yitiñ goyen gama irde usañ heñbe metere ma kwamiñ.

24

Yesu kamyinđe mat huwaryiñ

(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yon 20:1-10)

¹ Be, Sabat nalu hubu heñ kuñ fay uryinj. Irkeb wampot muñ wor po bere buda gore he fimiñya det haminj iginj muñ wor po gitik yi-ramiñ goyen yade Yesu hakwam sam irniñ yeñ horabok bembare gor kwamiñ. ² Kuñ forok yeñbe horabok yamem pet titiñ hora kuruñ goyen kañ kañ irde teñ siñä irtiñ kenamiñ. ³ Gwahade keneñbe biñde hurkamiñ gega, Doyan Al Kuruñ Yesu hakwam gobe ma kenamiñ. ⁴ Irdeb, “Daha kura irhan?” yeñ dufay heñ hikeyabe goyare po al irawa uliñ umñjambe milmulñeñ wor po gore forok yeñ ketalminde huwararyum. ⁵⁻⁶ Irkeb bere buda gore irem go yeneñbe hurkuñkat teñ

kafura hej megen dokolhoj yuguluŋ tej kuku tiyamiŋ. Irkeb irem gore, “Yesube gar ma hi. Al Kuruŋ beleŋ isan hihi. Niŋgeb daniŋ yeŋ ge al kamtiŋde gasuŋ bana ga naŋkenenŋ haŋ? Galili naŋa bana go heŋyabe Yesu beleŋ yiŋgen ge yeŋ,
7 ‘Ne Al Urmiŋ gabe mata buluŋ mar haniŋde nerkeb kuruse hende mununke kameŋ. Gega kameŋde mat kun yereŋkek hekeb Al Kuruŋ beleŋ nisan hiyyen,’ dineŋ hinhan goyen bitiŋ bak ma yeŋ hi?” yinaryum.

8 Be, gwaha yinke gab biŋ bak yamiŋ. **9** Irdeb mulgaŋ hej yare kuŋbe mata yenamiŋ goyen Yesuyen mere basaŋ mar 11 goya diŋuŋ yago yeŋya hinhan goyen momoŋ yiramiŋ. **10** Mere gwaha tiyamiŋ marbe Makdala niŋ Maria, Yoana, Yems milinŋ Mariayabe bere buda hoyaj manaj mel gore momoŋ yiramiŋ. **11** Gega bere buda gote mere go kukuwamŋeŋ nurdeb fudinde yeŋ ma nuramiŋ. **12** Gega Pita beleŋ huwarde kup yeŋ horabok bembare kuriŋ. Kuŋ forok yeŋ horabok bana goŋ pew kaŋ naŋkinyiŋ. Irdeb Yesu hakwam bili iramiŋ amil gobe okohom po yuguya titiŋ goyen yeneŋbe mulgaŋ hiriŋ. Goyenbe, “Daha kura tiya?” yeŋ kukuwamŋeŋ nuryiŋ.

*Yesube Emeus kuŋ kuŋ beleŋ forok yiriŋ
(Mak 16:12-13)*

13 Be, go naŋkahal goyenter po Yesuyen komatmiŋ irawa kura Yerusalem mat Emeus taunde kuŋ hinaryum. Yerusalem mat Emeus taunbe 11 kilomita gwahade. **14** Be, irem goreb beleŋ kuŋ heŋyabe mata kuruŋ Yerusalem gor forok yiriŋ

goke tagaldeya kuŋ hinaryum. ¹⁵ Irde mata kuruŋ Yesu iramiŋ goke mere teŋ kuŋ hikeyabe Yesu yiŋgeŋ forok yeŋbe yeŋya kuŋ hinhan. ¹⁶ Gega irem gobe Yesu kenaryum gega, Yesu go gago yeŋ bebak ma tiyaryum. ¹⁷ Irkeb Yesu beleŋbe, “Da merem sege irde har?” inyiŋ. Gwaha yinkeb Yesu kamyin goke buniŋen nurde hinaryum geb, gusuŋaŋ yirkeb tek yaryum. ¹⁸ Irdeb kuramiŋ deŋem Kliopas goreb, “Gebe al tiŋen haŋka muŋ ga Yerusalem wayha geb, ki muŋ ga taunde gor mata forok yaŋ kuruŋ gob ma nurde ha?” inyiŋ. ¹⁹ Irkeb, “Da mata forok yiyuŋ?” inyiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Nasaret niŋ al Yesu niŋ yeŋ har. Yeŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ al. Sabamiŋya matamiŋya Al Kuruŋya alyat diliŋdebe tonŋen yaŋ wor po. ²⁰⁻²¹ Neŋ Israel mar gayen Roma gabman beleŋ doyaŋ dirde hi gobe al gore gab faraŋ durke nindikeŋ bikkeŋ hinhet gwahade hitewoŋ yeŋ nurde hinhet. Gega pris buda gote karkuwaŋmiŋya doyaŋ marniniŋya beleŋ mayke kami yeŋ Roma gabman haninđe kerkeb yeren kuruse hende mayke kamuŋ. ²²⁻²³ Irde bere kura Yesuya irde kuŋ hinhet gore horabok bembare Yesu hakwam kinniŋ yeŋ wampot muŋ kwahanj. Gega keneŋ ga moŋ. Irdeb mulgaŋ hen waŋbe, “Al Kuruŋyen miyon forok yeŋ mere dirde, ‘Yesube huwara,’ dinhar,” yahanj. Niŋgeb go nurdeb hurkuŋkat tihit. ²⁴ Irde kadninin kura bembare kwahanj goyen kuŋ bere buda gore yahanj gwahade po kenhanj. Gega Yesube go ma po kenhanj,” inaryum.

²⁵ Irkeb Yesu beleŋbe, “Derbe da kukuwa wor

po? Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ Mesaia niŋ katiŋ kuruŋ goyen nurde haryen gobe gayamuŋkek moŋ gega, daniŋ fudinde yeŋ ma nurde har? ²⁶ Mesaiabe kanduk kuruŋ teŋ gab Al Kuruŋ hitte hurkuŋbe deŋem turŋuŋ yaŋ wor po hiyyen yitiŋ goyenbe ma nurde haryen?” yinyiŋ. ²⁷ Irdeb yiŋgeŋ goke po yeŋ Al Kurunyen asaŋde katiŋ goyen Moseyen Sabare mat miŋ urde tukuŋ tukuŋ Al Kurunyen mere basaŋ mar hoyan beleŋ kayamiŋ goyen keŋkelə po momoŋ yiryiŋ.

²⁸ Be, gwaha teŋ kuŋ kuŋ Emeus taun irem go kure yeŋ kuŋ hinaryum goyen binde haminj. Irkeb Yesu beleŋ taun go fole irde kweŋ tihim yara tiyyiŋ. ²⁹ Gega irem gore basiŋa irdeb, “Numtuk po ureŋ tiya ninj, wake deyya kuŋ harde gor kuniŋ,” yeŋ parsayneŋ iraryum. Irkeb Yesu gobe irem goya kwaminj. ³⁰ Be, kuŋ yare heŋbe biŋge niniŋ tiyaminj. Irkeb Yesu beleŋ beret teŋ Al Kuruŋ turuŋ irde ubala teŋ yunyiŋ. ³¹ Be, gwaha wor wor tike gab irem gore Yesu gobe gago yeŋ keneŋ bebak tiyaryum. Irkeb Yesu go gor po unjkel kukeb go ma kenaryum. ³² Irkeb irem gobe yiŋgeŋ uliŋ, “Yeŋbe Yesu geb, beleŋ wan heŋyabe Al Kurunyen mere gote miŋ momoŋ dirde hike bederer wukkek wor po nurhar gogo,” yaryum.

³³ Gwaha yeŋbe gor mat huwarde Yerusalem mulgaŋ haryum. Irdeb kuŋ Yesuyen mere basaŋ mar 11 goya kadom yago gor gabu irde hinhan goyen momoŋ yiraryum. ³⁴ Irkeb mel gore, “Yesube fudinde huwara. Irdeb Saimon Pita hitte forok yeke kena,” yinamiŋ. ³⁵ Irdeb irem gore wor Emeus kuŋ heŋya Yesuya kuŋ hinhan gega,

kenej bebak ma tiyaryum gega, yare hej beret ubala tej yunke gab bebak tiyaryum goyen goke manaŋ tagalaryum.

Yesube komatmiŋ yago tumjaŋ diliŋde forok yiriŋ

(*Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 2:19-23; Aposel 1:6-8*)

³⁶ Be, irem gore kadom wej go hako mere yirde hikeyab Yesu go gor po forok yeŋbe mel go guram yirde, “Bitiŋ kamke igiŋ po hinayiŋ,” yinyiŋ. ³⁷ Gega mel go Yesu keneŋbe uŋgura usi tej hurkuŋkat tej kafura hamıŋ. ³⁸ Irkeb Yesu beleŋ, “Daniŋ geb dufay budam hej nenen kafura hej haŋ? ³⁹ Hanneya kahaŋneya ga yennaŋ. Nebe Yesu dineŋ hime. Sisanj nurdeb nurnayiŋ. Uŋgurabe ulin pigin miŋmoŋ. Munaŋ nebe ulne yan gago nenen haŋ,” yinyiŋ. ⁴⁰ Gwaha yineŋbe kahaŋya haninya yikala yiryiŋ. ⁴¹ Irkeb Yesu kamyiŋde mat huwaryiŋ go keneŋ amanj wor po hamıŋ geb, mitere yara nuramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ go yeneŋbe, “Det netek kura hi we?” yinyiŋ. ⁴² Irkeb makaŋ dapŋa parwek kura yadi kirtiŋ goyen unamiŋ. ⁴³ Irdeb keneŋ hikeya dapŋa goyen niriŋ.

⁴⁴ Irdeb, “Nebe deŋya tumjaŋ hinhetyabe Mosesya Al Kurunyen mere basaŋ marya beleŋ mere kayamiŋ irde Tikiŋ Asanđe kayamiŋ gote miŋbe waŋ waŋ ne hitte mata kawan forok yenayiŋ dinmeke nurde hinhan gobe gago nenhaŋ,” yinyiŋ. ⁴⁵ Gwaha yineŋbe Al Kurunyen mere nurde bebak tinayiŋ yej dufaymiŋ figilyiŋ. ⁴⁶ Irdeb, “Al Kurunyen asanđeb Mesaiabe uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ

gab kamyen yitinj. Irde yerenjek hokeb sopte huwaryen. ⁴⁷ Go kamereb al Mesaiayen saba gama irde hinayin mar belej mere momonjmiñ goyen Yerusalem mat minj urde megen al hike kwa kurun bana goyen momonj yirde tukunayinj. Gwaha teñ kunj henjabe, ‘Mesaia belej dinun geb gago tagalde hite,’ yineñ saba yirde hike alya bereya mata buluñmiñ yubul teñ Al Kurun niñ binj mulgañ heke Al Kurun belej halde yunyen. ⁴⁸ Mata kurun diltin bilminde yeneñ hinhan goyen tumjanj kunj al momonj yirde tukunayinj. ⁴⁹ Gega aran ma kunayinj. Ne hurkunjbe tareñ kura Adone belej dunen yeñ biña tiyyinj goyen teñ kermeke kateñ ketal durke gab kunayinj. Niñgeb Yerusalem gar heñ Holi Spirit goke po doyañ heñ hinayinj,” yinyinj.

*Yesube Al Kurun hitte mulgañ heñ hurkuriñ
(Matiyu 16:19-20; Aposel 1:9-12)*

⁵⁰ Gwaha yineñbe yukanj Betani taun bindere heñbe hanij yisanj heñ mel go guram yirde tareñ yiryinj. ⁵¹ Gwaha yirde hikeyab Al Kurun belej Yesu tumulgañ tike yeñ hitte hurkuriñ. ⁵² Irkeb mel gore dolonj irde amaneñ nurde mulgañ heñ Yerusalem kwamiñj. ⁵³ Irdeb gor heñbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ huginj gor heñ Al Kurun turuñ irde hinhan.

**Al Kurunyen Mere Igin
The New Testament in the Gwahatike Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tok ples Gwahatike long
Nuigini**

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gwahatike

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

 You include the above copyright and source information.

 You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

dbba218f-41f3-5f08-b0b6-2a7c919093ab